Jurnale 1914-1916

Cativa remarci asupra formei logice

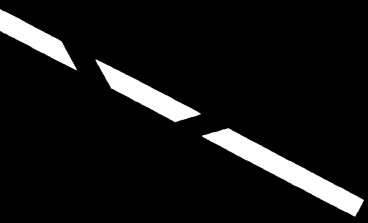

HUMANITAS

Ludwig Wittgenstein s-a născut în 1889 la Viena şi a încetat din viaţă în anul 1951 la Cambridge. Viaţa şi activitatea lui s-au desfăşurat alternativ în spaţiul cultural şi intelectual central-european şi în cel anglo-saxon. Astăzi, Wittgenstein este socotit, alături de Martin Heidegger, unul dintre cei mai reprezentativi gânditori ai secolului al XX-lea. Lucrarea sa de tinereţe, *Tractatus Logico-Philosophicus,* foloseşte instrumentele logicii moderne într-o încercare originală de analiză a limbajului, gândirii şi a raporturilor lor cu realitatea. Distincţia celebră pe care o face între *a spune* şi *a arăta* exclude orice vorbire cu sens despre frumos, bine sau Dumnezeu. În scrierile mai târzii, dar mai ales în *Cercetări filozofice* (apărută postum), Wittgenstein reuşeşte ceea ce nici un alt filozof nu pare să fi realizat: o ruptură radicală cu vechiul său mod de a vedea, simultan cu inaugurarea unui mod cu totul nou de a practica filozofia. Pe lângă *Tractatus*, singura carte de filozofie publicată în timpul vieţii, Wittgenstein a lăsat o cantitate enormă de postume, din care fac parte şi *Jurnalele* anilor 1914–1916.
Din scrierile lui Wittgenstein au apărut, în traducere, la Humanitas: *Caietul albastru* (1993, reeditare 2005), *Lecţii şi convorbiri despre estetică, psihanaliză şi credinţă religioasă* (1993, reeditare 2005), *Însemnări postume 1914–1951* (1995, reeditare 2005), *Tractatus logico-philosophicus* (2001), *Cercetări filozofice* (2004), *Despre certitudine* (2005).

Cătălin Cioabă (n. 1970) este cercetător şi traducător consacrat de filozofie germană. Doctor din anul 2005, cu o teză despre Heidegger, apărută în acelaşi an cu titlul *Jocul cu timpul. Ontologia temporală a lui Martin Heidegger*, la Editura Humanitas. Printre traducerile sale importante se numără *Fiinţă şi timp*, de Martin Heidegger (realizată în colaborare cu Gabriel Liiceanu).

Gheorghe Ştefanov (n. 1972) este lector la Facultatea de Filozofie a Universităţii din Bucureşti. Doctor din anul 2001, cu o teză despre filozofia lui Wittgenstein. Coautor, împreună cu Mircea Flonta, al volumului *Ludwig Wittgenstein în filozofia secolului XX* (Polirom, 2002). A tradus, pentru Editura Humanitas, monografia *Wittgenstein* de A. C. Grayling, 1996 (reeditare 2006).

Ludwig Wittgenstein

Jurnale 1914–1916

Traducere din germană de
CĂTĂLIN CIOABĂ

Câteva remarci asupra formei logice

Traducere din engleză de
GHEORGHE ŞTEFANOV

HUMANITAS
BUCUREŞTI

Coperta: Angela Rotaru
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
DTP: Florina Vasiliu, Dan Dulgheru

Tipărit la C.N.I. „Coresi" S.A.

Ludwig Wittgenstein
Notebooks 1914-1916
© Blackwell Publishing Ltd 1998.
Some Remarks on Logical Form
Published in *Proceedings of the Aristotelian Society*, Supplementary Volume IX, 1929, pp. 162-171
Reprinted by courtesy of the Editor of the Aristotelian Society:
© 1929
Authorized translation from the German language edition published by Suhrkamp Verlag, © 2006. Responsibility for the accuracy of the translation rests solely with Humanitas S.A. and is not the responsibility of Blackwell Publishing Limited or Suhrkamp Verlag. No part of this book may be reproduced in any form without the written permission of the original copyright holder, Blackwell Publishing Limited.

© HUMANITAS, 2010, pentru prezenta versiune românească

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
WITTGENSTEIN, LUDWIG
Jurnale: 1914–1916; Câteva remarci asupra formei logice /
Ludwig Wittgenstein; trad.: Cătălin Cioabă, Gheorghe Ştefanov. –
Bucureşti: Humanitas, 2010
ISBN 978-973-50-2774-2
I. Cioabă, Cătălin (trad.)
II. Ştefanov, Gheorghe (trad.)
821.112.2(436)-94=135.1

EDITURA HUMANITAS
Piaţa Presei Libere 1, 013701 Bucureşti, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi Carte prin poştă: tel./fax 021/311 23 30
C.P.C.E. – CP 14, Bucureşti
e-mail: cpp@humanitas.ro
www.libhumanitas.ro

Notă asupra ediției

Volumul de față pune la dispoziția cititorului român două texte care ilustrează în chip deosebit dezvoltarea internă a filozofiei lui Wittgenstein în perioada de tinerețe: *Jurnalele* anilor 1914–1917 și studiul intitulat *Câteva remarci asupra formei logice*, redactat în anul 1929.[1] Ele încadrează temporal *Tractatus*-ul, după redactarea căruia, cum știm, Wittgenstein a renunțat la preocupările filozofice vreme de aproximativ un deceniu.

---

1. Traducerea s-a făcut după Ludwig Wittgenstein, *Tagebücher 1914–1916*, *Werkausgabe* Band 1, Suhrkamp, 2006, text revăzut de Joachim Schulte (paginația acestei ediții a fost preluată pe marginea textului între paranteze drepte) și după *Remarks on logical form*, în: Alfred Nordmann, James Carl Klagge (editori), Ludwig Wittgenstein, *Philosophical Occasions 1912–1951*, Hackett Publishing Company, Indianapolis and Cambridge, MA, 1993, pp. 29-35 (redăm pe margine paginația standard, din *Proceedings of the Aristotelian Society*, Suppl. vol. 9).

Dacă *Jurnalele* ne introduc în geneza *Tractatus*-ului[1], textul *Remarcilor* ne înfățișează momentul în care Wittgenstein reia preocupările de ordin filozofic, făcând totodată încercarea – curând abandonată – de a aduce rectificări teoriei asupra relației dintre limbaj și lume dezvoltată în *Tractatus*. Legătura dintre cele două texte prezentate aici o constituie așadar chiar proiectul tractarian, de care fiecare se leagă direct și nemijlocit. Încadrarea pe care ele o oferă scrierii de tinerețe ne permite, pe de o parte, să urmărim ce anume din *Jurnale* nu a fost preluat în carte, rămânând doar muncă de șantier, și, pe de altă parte, să descoperim, odată cu *Remarcile*, care anume probleme au dus la abandonarea definitivă a teoriei din *Tractatus*. Am putea spune că,

1. Editorii ediției engleze din 1961, G. H. von Wright și G. E. M. Anscombe au introdus, între paranteze drepte, alături de multe notații din *Jurnale*, trimiteri la acele enunțuri din *Tractatus* care sunt mai mult sau mai puțin similare cu ele. Trimiterile au fost preluate și în ediția germană a scrierilor de la Suhrkamp și au devenit, astfel, parte integrantă din text. Pentru câteva probleme de traducere am consultat și versiunea engleză menționată (Ludwig Wittgenstein, *Notebooks 1914–1916*, edited by G. H. von Wright și G. E. M. Anscombe, with an English translation by G. E. M. Anscombe, Basil Blackwell, 1961).

potrivite precum două lentile, cele două texte ne ajută să ne focalizăm privirea asupra „primei filozofii a lui Wittgenstein" și mai cu seamă asupra acelor probleme care vor face ca din ea să ia naștere, mai târziu, după o tranziție îndelungată, o „a doua filozofie" (după expresia lui Stegmüller), aproape cu totul diferită de cea dintâi, dar, pe de altă parte, venind totuși în chip firesc în continuarea ei[1].

Cunoaștem mărturisirea lui Wittgenstein (făcută lui Drury) că gândurile sale cele mai importante s-au născut „foarte devreme". Parcurgând însemnările de jurnal, exegetul atent, cunoscător al operei târzii, nu va putea să nu descopere, ici și colo, afirmații care par să îl prevestească uimitor de exact pe Wittgenstein cel de mai târziu și care, să zicem, și-ar putea găsi foarte bine locul în *Cercetările filozofice*, în ciuda tuturor avatarurilor intervenite în așa-numita perioadă de tranziție. De pildă propoziția „Ca să recunoaștem semnul în semn trebuie să luăm seama la folosire" (23. 10. 1914) ne pune în față o serioasă problemă a „comunicării"

1. Pot fi puse în evidență o serie de deosebiri radicale între filozofia *Tractatus*-ului și cea de mai târziu, însă există totodată și asemănări sau elemente de continuitate care nu pot trecute cu vederea. Coexistența acestora a făcut ca exegeza să-și pună așa-numita „problemă a continuității".

de adâncime dintre filozofia de tinerețe și cea de mai târziu, știind că, deși a fost preluată în *Tractatus*, rămâne o simplă afirmație fără urmări în contextul de acolo, pentru a-și regăsi sensul deplin abia în *Cercetări*, unde „practica folosirii limbajului" este cu adevărat luată în seamă, acest lucru deschizând calea către surprinderea „varietății jocurilor de limbaj". Există, îndrăznim să spunem, destul de multe asemenea afirmații care trimit către punctul terminus al filozofiei wittgensteiniene și care, urmărite îndeaproape, ne pot servi, de fiecare dată, drept fire conducătoare pentru a urmări întregul parcurs al acestui gânditor. Mai mult decât atât, în câteva dintre însemnări găsim adusă la expresie însăși maniera de lucru care l-a caracterizat întotdeauna pe Wittgenstein: „Într-o astfel de muncă merită, mai mult decât în altele, ca problemele pe care le considerăm soluționate să fie din nou privite, din perspective noi, ca fiind nesoluționate." (însemnare din 13. 11. 1914) Într-adevăr, definitoriu pentru acest autor este „a nu te preocupa de ceea ce ai scris cândva! Să reîncepi întotdeauna să gândești cu prospețime, ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat!" (însemnare din 15. 11. 1914) Nu întâlnim aici nicăieri convingerea că „problemele au fost rezolvate în chip definitiv", așa cum se spunea în prefața la *Tractatus*.

O precizare cu privire la *Jurnale* ni se pare deosebit de importantă. Ele au fost redactate, după cum se știe, în vremea în care tânărul Ludwig se afla pe front, în primul Război Mondial. Lucrul la problemele de logică se îmbină cu însemnări cu caracter personal (despre viața petrecută printre camarazii de luptă, despre suferința resimțită și cea întâlnită la tot pasul), acestea din urmă fiind făcute însă într-o scriere cifrată[1]. Textele astfel scrise au fost excluse, prin voința executorilor testamentari, din ediția de *Scrieri*, apărută de-a lungul anilor la editura Suhrkamp. Ele au apărut separat, mai târziu, sub titlul *Geheime Tagebücher / Jurnale secrete*.[2] Însă este semnificativ că cele două paliere – separate în chip artificial – fac corp comun, atât ca ton, cât și ca atitudine, lucru care aruncă o lumină și asupra relevanței pe care însemnările pe probleme de logică, luate separat, o au pentru înțelegerea *Tractatus*-ului. Pentru lămurire, iată cum

1. Wittgenstein folosea un procedeu simplu, practicat în epocă chiar de către copii și adolescenți, de a scrie însemnările intime inversând literele alfabetului, lucru care le făcea inaccesibile – doar într-un prim moment, firește – unei eventuale priviri indiscrete.

2. Ludwig Wittgenstein, *Geheime Tagebücher*, hrsg. und dokumentiert von Wilhelm Baum, Turia und Kant, Wien, Berlin, 1991.

descrie unul dintre biografi, Brian McGuinness, stilistica și atitudinea de ansamblu a textului în varianta sa completă: „Însemnările din vremea războiului lasă impresia unei maxime nemijlociri și sincerități. Cel care le-a citit în întregime este imposibil să mai creadă că anumite elemente importante, de ordin moral, emoțional sau senzorial din viața conștientă a lui Wittgenstein ar fi fost aici ascunse. În anumite pasaje te simți, la lectură, ca și cum ai asculta spovedaniile unui muribund".[1] Observația pe care ne vedem obligați să o facem este că și problemele tehnice ale filozofiei sunt abordate cu aceeași „nemijlocire și sinceritate". Numai dacă ținem seama de această continuitate de atitudine putem înțelege afirmația esențială făcută de același comentator cu privire la *Tractatus*, anume că în această carte «se oglindește viața de până atunci a autorului ei»[2]. Lectura *Jurnalelor* este profitabilă, printre altele, și pentru a urmări acest important aspect.

Un alt lucru pe care însemnările din *Jurnale* ne ajută să-l înțelegem este felul în care Wittgenstein se desparte, în punerea problemelor, de înaintașii

1. Brian McGuinness, *Wittgensteins Frühe Jahre*, Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1988, p. 332.

2. *Ibidem*, p. 455.

săi imediați, Frege și Russell, izbucnind în prim-planul preocupărilor sale acele problemele care l-au frământat înainte de întâlnirea cu ei. De altfel, exegeți importanți precum Janik și Toulmin – în binecunoscuta carte *Viena lui Wittgenstein* – au făcut încercarea de a circumscrie acele «probleme pe care Wittgenstein le avea în minte încă *înainte* de a lua contact cu Frege și Russell»[1]. Brian McGuinness[2] observă existența unui moment de cezură în *Jurnale*, care intervine în primăvara lui 1916 (mai exact spus o dată cu însemnarea din 6. 5. 1916). Începând cu această dată capătă consistență discursul despre «mistic», ce se regăsește în paginile de sfârșit ale *Tractatus*-ului. Dat fiind că este vorba de anii în care influența lui Tolstoi era de o maximă intensitate și aproape exclusivă, putem socoti că impactul exercitat de el reprezintă, în geneza *Tractatus*-ului, un moment declanșator, care face ca întregul univers de probleme pe care Wittgenstein le avea înainte de întâlnirea cu Frege și Russell – ca de pildă influența unui Schopenhauer și toată problematica

1. A. Janik, St. Toulmin, *Viena lui Wittgenstein*, traducere și note de Mircea Flonta, Humanitas, București, 1998, p. 29.

2. Brian McGuinness, *Approaches to Wittgenstein*, Routledge, 2002, p. 140.

«voinței» – să își facă loc în angrenajul de probleme al cărții.

Putem vedea, printre altele, cum distincția fregeană dintre sens și semnificație este treptat reformulată, după ce, o vreme, termenul de „semnificație" este folosit în sens fregean.[1] Altfel decât la Frege, propozițiile au un sens indiferent de adevărul sau falsitatea lor, iar această constatare are drept consecință, în viziunea unor comentatori, însoțirea semanticii tractariene cu o ontologie. Motivele pentru care logica trebuia însoțită de o ontologie (ele devenind de fapt inseparabile) fac desigur obiectul unei cercetări separate, aici limitându-ne să amintim constatarea făcută de Wittgenstein însuși cu privire la „devenirea" sa înainte de *Tractatus*: „Într-adevăr, munca mea s-a extins de la fundamentele logicii la esența lumii." (însemnare din 2. 8. 1916).

În traducerea textului am preluat integral echivalențele din versiunea românească a *Tracta-*

1. „Propoziția falsă și cea adevărată au, indiferent de adevărul sau falsitatea lor, un sens, dar nu o semnificație. Oare nu așa stau lucrurile? (Nu avem aici o mai bună folosire a termenului «semnificație»?" (însemnare din 2. 11. 1914)

tus-ului, datorată lui Mircea Dumitru şi lui Mircea Flonta[1]; în rest, a căzut în sarcina noastră să oferim o traducere – în consonanţă cu terminologia existentă – acelor termeni tehnici care apar doar în cuprinsul însemnărilor şi care nu au fost preluaţi în carte. Dificultăţile cu care ne-am confruntat cel mai intens s-au concentrat în jurul „relaţiei de reprezentare dintre limbaj şi lume", exprimată de Wittgenstein tatonant, cu ajutorul unor verbe ce intră adesea în sinonimie, precum *darstellen, vorstellen, abbilden*, care (dat fiind că limba română nu face aceste diferenţe) trebuie, toate, redate prin „a reprezenta". Ceea ce ne-a preocupat în primul rând a fost să facem perceptibil acel sens al lui „a reprezenta" care e echivalent cu „a sta într-o relaţie de reprezentare". Adus în sfera unor conotaţii atât de stricte, verbul nu mai poate fi nicidecum înlocuit cu „este", deşi cititorul de limbă română îl resimte de obicei astfel. De pildă, o expresie precum „propoziţia reprezintă o stare de lucruri" nu înseamnă „propoziţia este o stare de lucruri" ci, dimpotrivă, „propoziţia este imaginea unei stări de lucruri". Sensul tehnic al verbului vizează aşadar exclusiv

1. Ludwig Wittgenstein, *Tractatus logico-philosophicus*, trad. de Mircea Dumitru şi Mircea Flonta, Humanitas, Bucureşti, 2001.

„relația internă de reprezentare dintre limbaj și lume" (TLP 4.014). Dat fiind că mai multe verbe germane, precum cele enumerate mai sus, cereau să fie traduse prin „a reprezenta", am încercat să le păstrăm în diferențiere, redându-l doar pe *darstellen* prin „a reprezenta" și găsind pentru *abbilden* echivalentul „a reprezenta ca imagine" sau „a reprezenta prin imagine". La fel, pentru verbul *vertreten*, care în germană are de asemenea sensul de a reprezenta („a ține locul") am păstrat forma „a sta pentru", care trimite deci la altceva decât la reprezentarea prin imagine în sens strict. În confruntarea cu asfel de dificultăți de traducere am beneficiat de ajutorul competent al profesorului Mircea Flonta, căruia i se cuvin cele mai calde mulțumiri.

*

Câteva remarci asupra formei logice este un studiu care, împreună cu *Conferința despre etică*, marchează întoarcerea lui Wittgenstein la preocupările filozofice, în jurul anului 1929. Diferența dintre cele două texte constă în aceea că primul a fost imediat retractat de autorul său, pe când cel de-al doilea a rămas un text pe care îl va socoti și mai târziu drept reprezentativ. Cu privire la sensul exact

al retractării *Remarcilor* dorim să facem aici câteva precizări.

Textul a fost scris pentru un congres de filozofie ce avea loc la Nottingham, între 12 și 15 iulie 1929. Însă între momentul redactării și cel al prezentării lui a intervenit, cum relatează G. E. M. Anscombe, impresia acută a autorului că scrierea este «slabă și nereprezentativă». Comentatorii își explică acest gest hotărât prin faptul că «gândirea lui Wittgenstein se transforma pe atunci așa de rapid încât acest studiu, imediat după ce a fost trimis la tipar, a fost socotit fără valoare, iar la colocviu Wittgenstein a preferat să vorbească despre infinit în matematică».[1] Însă, în ciuda faptului că a fost retractat – sau tocmai de aceea – acest text pare să ocupe un loc cu totul aparte în dezvoltarea internă a filozofiei lui Wittgenstein, tocmai fiindcă «retractând *Remarci asupra formei logice*, Wittgenstein retractează totodată și *Tractatus*-ul».[2] El reprezintă, prin urmare, momentul declanșator al

1. Ray Monk, *Wittgenstein. Das Handwerk des Genies*, Stuttgart 1992, p. 293.

2. Dale Jacquette, *Wittgensteins Thought in Transition*, Purdue University Press, West Lafayette, Indiana, 1998, p. 195.

tranziției către cea de „a doua filozofie", a cărei expresie o aflăm în *Cercetări filozofice*.

Cele două texte din prezentul volum ne pun așadar în față „contextul" deplin al *Tractatus*-ului: geneza cărții și despărțirea de ea. Este binecunoscut faptul că Wittgenstein, în prefața *Cercetărilor*, a văzut necesitatea ca acestea să fie publicate împreună cu *Tractatus*-ul. El spune acolo, într-o frază care rămâne definitorie pentru înțelegerea dezvoltării interne a gândirii sale: „Și atunci mi s-a părut dintr-o dată că trebuie să public acele gânduri vechi și pe cele noi laolaltă: că cele din urmă ar putea fi văzute *în lumina potrivită* (subl. n.) numai prin opoziție și pe fundalul vechiului meu mod de gândire". Fiind un autor dispus „să reînceapă întotdeauna să gândească cu prospețime, ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat", Wittgenstein credea așadar, spre sfârșitul vieții, că va putea fi mai bine înțeles dacă va fi pus, așa-zicând, *față în față cu el însuși*. Motivul pentru care am alăturat aici două texte scrise la o distanță de un deceniu și jumătate are directă legătură cu necesitatea întrevăzută de Wittgenstein: aceea de a fi pus față în față cu el însuși, tocmai pentru ca el însuși să poată să apară „în lumina potrivită".

Cătălin Cioabă

Jurnale 1914–1916

22. 8. 1914

Logica trebuie să-şi poarte singură de grijă. [5.473] [89]

Dacă pot fi *în genere* stabilite reguli sintactice pentru funcţii, întreaga teorie a lucrurilor şi a proprietăţilor etc. devine superfluă. De asemenea, e mult prea izbitor faptul că nici în *Grundgesetze*[1] şi nici în *Principia Mathematica*[2] nu este vorba despre o astfel de teorie. Încă o dată spun: logica trebuie să-şi poarte singură de grijă. Un semn care e *posibil* trebuie să şi poată desemna. Tot ceea ce e în genere posibil este şi legitim (adică permis). Să ne amintim cum se explică de ce „Socrate este Platon" este un nonsens. Fiindcă *noi* n-am ajuns

1. Gottlob Frege, *Grundgesetze der Aritmetik / Principiile aritmeticii*, apărută la Jena în 1893 (primul volum) şi 1903 (al doilea volum) (*n. trad.*).

2. Alfred North Whitehead, Bertrand Russell, *Principia Mathematica*, vol. I-III, 1910–1913 (*n. trad.*).

să-i dăm o determinare oarecare, iar NU fiindcă semnul în sine ar fi întrucâtva ilegitim [Cf. 5.473]

2. 9. 1914

Într-un anumit sens, în logică nu ne putem înşela. Lucru care e exprimat în parte în formula: logica trebuie să-şi poarte singură de grijă. E vorba, aici, de cunoaşterea unui lucru extrem de profund şi de important. [Cf. 5.473]

Frege spune: orice propoziţie formată corect trebuie să aibă un sens. Iar eu spun: orice propoziţie posibilă este formată în mod corect, iar dacă ea nu are nici un sens, aceasta nu poate ţine decât de faptul că noi n-am *dat* anumitor componente ale sale o semnificaţie. Chiar şi atunci când credem că am făcut asta. [Cf. 5.4733]

3. 9. 1914

Cum se împacă cu sarcina filozofiei faptul că logica trebuie să-şi poarte singură de grijă? Dacă, de pildă, ne întrebăm: este cutare sau cutare fapt de forma subiect-predicat, trebuie totuşi să ştim

ce anume înţelegem prin „forma subiect-predicat". Trebuie să ştim *dacă* o atare formă există în genere. Şi cum putem şti asta? „Pornind de la semne!" Dar cum? Căci n-avem nici un *semn* care să trimită la această formă. Putem, ce-i drept, să zicem: avem semne care se comportă astfel, precum acela al formei subiect-predicat, însă dovedeşte asta că trebuie într-adevăr să existe fapte de această formă? [90]
Şi anume: când acestea sunt complet analizate. Iar aici îşi face loc o altă întrebare: există ceea ce numim o analiză completă? *Iar dacă nu*, care este sarcina filozofiei?!!?

Putem deci să ne întrebăm: există forma subiect-predicat? Există forma relaţională? Există în genere vreuna dintre formele despre care Russell şi cu mine am tot vorbit? (Russell ar spune: „da!, acest lucru este clar", *haha!*)

Prin urmare, dacă *tot* ceea ce are nevoie să fie arătat este într-adevăr arătat prin existenţa PROPOZIŢIILOR de forma subiect-predicat etc., atunci sarcina filozofiei este alta decât crezusem eu la început. Iar dacă lucrurile nu stau aşa, atunci ar trebui ca ceea ce lipseşte să poată fi arătat printr-un soi de experienţă, lucru pe care îl consider exclus.

Neclaritatea stă *în mod evident* în întrebarea: în ce constă de fapt identitatea logică a semnului şi a ceea ce este desemnat? Iar întrebarea aceasta este (*şi ea*) un aspect central al întregii probleme filozofice.

Fie dată o problemă filozofică: anume dacă „A este bun" este o propoziţie de forma subiect-predicat; sau dacă „A este mai deschis la culoare decât B" este o propoziţie care exprimă o relaţie! *Cum poate fi în genere soluţionată o astfel de problemă?!* Ce fel de evidenţă mă poate încredinţa că la prima întrebare – *de pildă* – răspunsul trebuie să fie afirmativ? (asta-i o întrebare nespus de importantă.) Oare singura evidenţă care intervine aici este tot acel – profund îndoielnic – „este clar"? Să considerăm o problemă întru totul asemănătoare, dar care este totodată mai simplă şi mai fundamentală; anume: este un punct din imaginea noastră vizuală un *obiect simplu*, un *lucru*? Am socotit întotdeauna astfel de probleme ca fiind autentic filozofice – şi într-un anumit sens chiar şi sunt – însă, repet, ce anume evidenţă poate decide aici? Oare nu cumva e pusă greşit problema? Căci, după cât se pare, nimic, dar *absolut nimic* nu mi-a apărut drept evident în privinţa ei; despre astfel de probleme –

se pare – aş putea spune cu destulă certitudine că nu îşi pot afla nicicând rezolvarea.

4. 9. 1914

Dacă nu existenţa *propoziţiei* de forma subiect-predicat arată tot ceea ce e necesar să fie arătat, atunci s-ar putea ca doar existenţa unui cutare fapt [91]
care are această formă să arate toate acestea. Iar cunoaşterea unei astfel de forme nu poate fi esenţială pentru logică.

Să luăm cazul în care avem un semn ce ar fi *într-adevăr* de forma subiect-predicat. Oare acest semn ar fi oarecum mai indicat pentru expresia propoziţiilor de forma subiect-predicat decât chiar propoziţiile noastre de forma subiect-predicat? Se pare că nu. Ţine asta de relaţia de desemnare?

Dacă logica îşi poate obţine completitudinea fără să trebuiască să răspundem la anumite întrebări, atunci ea chiar *trebuie* o obţină *fără* a răspunde la ele.

Identitatea logică dintre semn şi lucrul desemnat constă în aceea că nu e permis să regăseşti în semn nici mai mult nici mai puţin decât în lucrul desemnat.

Dacă semnul şi lucrul desemnat *nu* ar fi identice potrivit întregului lor conţinut logic, atunci ar trebui să existe ceva şi mai fundamental decât logica.

5. 9. 1914

$$\varphi a.\ \varphi b.\ aRb = \text{def}\ \varphi[aRb]$$

Aminteşte-ţi că nu au voie să apară în logică cuvinte precum „funcţie", „argument", „propoziţie" etc.!

A spune despre două clase că sunt identice, înseamnă a spune ceva. A spune despre două lucruri că sunt identice, înseamnă a nu spune nimic; asta arată deja inacceptabilul definiţiei lui Russell.

6. 9. 1914

Propoziţia din urmă nu este de fapt altceva decât străvechea obiecţie împotriva identităţii în matematică. Anume aceea că dacă 2×2 ar fi într-adevăr *egal* cu 4, propoziţia nu spune mai mult decât a=a.

S-ar putea spune: logica *nu* se preocupă de analizabilitatea funcţiilor cu care ea lucrează.

7. 9. 1914

Gândeşte-te că şi o propoziţie neanalizată de forma subiect-predicat enunţă în mod clar *ceva bine determinat*.

Oare nu se poate spune: nu ne interesează că avem de-a face cu propoziţii de forma subiect-predicat neanalizabile, ci faptul că propoziţiile noastre [92]
de forma subiect-predicat se comportă astfel în *orice* relaţie, deci că logica propoziţiilor *noastre* de forma subiect-predicat este aceeaşi ca şi logica celorlalte. Ceea ce ne interesează este doar să aducem logica la completitudine, iar obiecţia noastră principală împotriva propoziţiilor neanalizate de forma subiect-predicat era aceea că nu le putem evidenţia sintaxa atâta vreme cât nu cunoaştem analiza lor. Dar nu trebuie oare ca logica unei pseudo-propoziţii de forma subiect-predicat să fie ca şi logica unei propoziţii care are în mod real această formă? Este în genere posibilă o definiţie care să dea formă propoziţiei de forma subiect-predicat...?

8. 9. 1914

Acel „este clar" despre care Russell vorbea atât de mult poate deveni de prisos în logică doar prin faptul că limbajul însuşi împiedică orice greşeală logică. Şi e limpede că acel „este clar" a fost întotdeauna şi continuă să fie cu totul înşelător. [Cf. 5.4731]

19. 9. 1914

O propoziţie precum „acest scaun este maro" pare să spună ceva enorm de complicat, căci dacă am vrea să o rostim în aşa fel încât nimeni să nu ne poată face obiecţii pornind de la ambiguitatea ei, ea ar trebui să devină infinit de lungă.

20. 9. 1914

Că propoziţia este imaginea logică a semnificaţiei sale, acest lucru îi apare cât se poate de evident unui ochi nepărtinitor.

Există oare funcţii ale faptelor? Ca de pildă, „Este mai bine că se întâmplă aşa, decât dacă s-ar întâmpla altfel."

În ce constă atunci legătura dintre semnul p şi restul de semne din propoziţia „Este bine că se întâmplă p"? În ce constă legătura aceasta??

Cel nepărtinitor va spune: în chip evident, în relaţia spaţială dintre litera p şi literele vecine. Dar dacă „p", ca fapt, este unul în care nu apar lucruri??

Propoziţia „este bine *că* p" poate fi analizată prin [93]
„p. este bine, *dacă* p."

Să presupunem că p NU se întâmplă: ce înseamnă atunci să spui „este bine că p"? Putem în chip evident să spunem că p este bun, fără să ştim dacă „p" este adevărat sau fals.

Se aruncă aici o lumină asupra expresiei din gramatică „un cuvânt se referă la altul".

Este vorba, în cazurile menţionate mai sus, de a specifica care sunt legăturile din interiorul propoziţiilor. Cum se creează conexiunea ce constituie propoziţia. [Cf. 4.221]

Cum poate o funcţie *să se refere la o propoziţie????* Mereu străvechile întrebări!

Numai să nu ne lăsăm copleşiţi de mulţimea întrebărilor, ci să ne facem treaba cât mai uşoară.

„φ(ψx)": să presupunem că este dată funcţia unei propoziţii de forma subiect-predicat şi vrem să explicăm tipul de relaţie pe care funcţia o are cu propoziţia, spunând: funcţia se referă în chip

nemijlocit doar la subiectul propoziției de forma subiect-predicat, iar ceea ce ea desemnează este produsul logic provenit din această relație și din semnul propozițional de forma subiect-predicat. Când spunem asta, s-ar putea pune întrebarea: dacă poți explica astfel propoziția, de ce nu explici atunci, într-un mod analog, și semnificația ei? Anume să spui că „ea nu este funcție a unui fapt de forma subiect-predicat, ci produsul logic al unui astfel de fapt și al unei funcții al subiectului ei"? Nu trebuie oare ca obiecția valabilă pentru această explicație să fie valabilă și pentru cea dintâi?

21. 9. 1914

Îmi apare dintr-o dată într-un anumit sens clar că o proprietate a unei stări de lucruri trebuie să fie mereu una internă.

φa, φb, aRb. S-ar putea spune că starea de lucruri aRb are mereu o anumită proprietate, dacă primele două propoziții sunt ambele adevărate.

Dacă spun: e bine că se întâmplă p, atunci acest fapt trebuie să fie bun *în sine*.

Mi se pare clar acum că nu pot exista funcții ale stărilor de lucruri.

23. 9. 1914

S-ar putea întreba: cum poate starea de lucruri [94]
p să aibă o proprietate dacă, în cele din urmă, lucrurile nu stau câtuşi de puţin aşa?

24. 9. 1914

Întrebarea cum e posibilă corelarea relaţiilor este identică cu problema adevărului.

25. 9. 1914

Căci aceasta este identică cu întrebarea privitoare la posibilitatea corelării dintre stările de lucruri (una care desemnează şi una care este desemnată).

Aceasta este posibilă doar prin corelarea componentelor; un exemplu îl oferă numele şi ceea ce este numit. (Şi este clar că, într-un fel sau altul, are loc şi o corelare a relaţiilor.)

$$| aRb | ; | ab | ; p = aRb \text{ def.}$$

Aici este corelat un semn simplu cu o stare de lucruri

26. 9. 1914

Pe ce se bazează încrederea noastră – cu siguranță întemeiată – că vom putea exprima orice sens, oricare ar fi el, în scrierea noastră bidimensională?

27. 9. 1914

Desigur, o propoziție poate exprima sensul său doar prin aceea că este imaginea lui logică!

Este izbitoare asemănarea dintre semne

„aRb“
şi „aσR . Rσb“.

29. 9. 1914

Conceptul general al propoziției implică şi un concept cu totul general al corelării propoziției cu starea de lucruri: soluția la toate problemele mele trebuie să fie *extrem* de simplă!

În propoziție este asamblată, cu titlu de încercare, o lume. (Așa cum în sala tribunalului din Paris este reprezentat un accident de mașină cu [95]
ajutorul unor păpuși etc.)* [Cf. 4.031]

De aici trebuie să rezulte de îndată (dacă n-aș fi orb) esența adevărului.

Să ne gândim la scrierile hieroglifice, în care fiecare cuvânt își reprezintă semnificația! Să ne gândim că și imaginile *reale* ale stărilor de lucruri pot fi *corecte* sau *greșite* [Cf. 4.016]

„ ": Dacă, în imaginea alăturată, cel din dreapta reprezintă un om A, iar cel din stânga desemnează un om B, atunci întregul ar enunța ceva precum: „A se luptă cu B". Propoziția exprimată cu ajutorul imaginii poate fi adevărată sau falsă. Ea are un sens indiferent de adevărul sau fal-

* Această însemnare trimite la o întâmplare pe care Wittgenstein le-a povestit-o ulterior mai multor prieteni ai săi. Cf. G. H. von Wright, *Ludwig Wittgenstein, a Biographical Sketch* în *The Philosophical Review*, vol. LXIV, 1955, pp. 532-533.) Dacă e să judecăm după data indicată de textul tipărit aici, putem bănui că afirmația potrivit căreia totul s-a întâmplat într-una dintre tranșeele de pe frontul de est nu se susține (*n. ed.*).

sitatea sa. În ea trebuie să poată fi demonstrat tot ceea ce e esențial.

Se poate spune că nu avem, ce-i drept, certitudinea faptului că putem aduce pe hârtie sub formă de imagini toate stările de lucruri, însă avem certitudinea că putem reprezenta toate proprietățile *logice* ale stărilor de lucruri într-o scriere bidimensională.

Ne mișcăm, aici, încă la suprafață, însă pe un sol bun.

30. 9. 1914

Se poate spune că, în imaginea noastră, cel din dreapta reprezintă ceva și cel din stânga de asemenea, *însă* chiar dacă nu s-ar întâmpla așa, poziția lor față în față tot ar putea fi reprezentarea a ceva. (Anume a unei relații.)

O imagine poate reprezenta relații care nu există!!! Cum e asta posibil?

Acum pare iarăși că toate relațiile trebuie să fie logice, pentru ca existența lor să fie garantată prin aceea a semnului.

2. 10. 1914

Ceea ce leagă pe a şi pe c în „aRb.bSc“ nu este semnul „.“, ci *ocurența aceleiași litere* „b“ în ambele propoziții simple. [96]

În loc de „această propoziție are cutare sau cutare sens“ se poate spune pur şi simplu „această propoziție reprezintă cutare sau cutare stare de lucruri“! [Cf. 4.031]

Ea o reprezintă logic.

Doar astfel poate *propoziția* să fie adevărată sau falsă: ea poate corespunde sau nu cu realitatea numai prin faptul că este *o imagine* a unei stări de lucruri. [Cf. 4.06]

3. 10. 1914

Propoziția este o imagine a stării de lucruri doar *întrucât* este articulată logic! (Un semn simplu – nearticulat – nu poate fi adevărat sau fals) [Cf. 4.032]

Numele nu este o imagine a ceea ce el numeşte!

Propoziția *enunță ceva doar în măsura în care* ea este *o* imagine! [Cf. 4.03]

Tautologiile nu enunță nimic, ele nu sunt imagini ale stărilor de lucruri: din punct de vedere

logic, ele sunt cu totul neutre. (Produsul logic al unei tautologii şi al unei propoziţii nu enunţă nici mai mult şi nici mai puţin decât propoziţia singură) [Cf. 4.462 şi 4.465]

4. 10. 1914

Este clar că în „xRy" trebuie să poată fi cuprins elementul care desemnează dintr-o relaţie, chiar dacă „x" şi „y" nu desemnează nimic. Iar atunci relaţia ca atare este singura care e desemnată prin acest semn.

Însă cum este atunci* posibil ca, într-un anumit cod, „kilo" să însemne: „îmi merge bine"? Aici, un *semn simplu* enunţă totuşi ceva şi este folosit pentru a comunica altora ceva!! –

Nu poate atunci *cuvântul* „kilo" – cu semnificaţia de mai sus – să fie adevărat sau fals?!

5. 10. 1914

[97] În orice caz, un semn simplu poate fi corelat totuşi cu sensul unei propoziţii.

* Referire la un loc anterior (*n. ed.*).

Doar realitatea interesează logica. Deci propozițiile DOAR în măsura în care sunt *imagini* ale realității.

Însă cum POATE UN *cuvânt* să fie adevărat sau fals? El nu poate în orice caz exprima *gândul*, cel care corespunde sau nu realității. Acesta trebuie să fie totuşi articulat!

Un cuvânt nu poate fi adevărat sau fals în sensul *acesta*: că poate sau nu să corespundă realității.

6. 10. 1914

Conceptul general a două complexe, dintre care unul poate fi imaginea logică a celuilalt şi, prin urmare, într-*un* sens, *este*.

Corespondența dintre două complexe este, în mod evident, *internă* şi de aceea nu poate fi exprimată, ci doar arătată.

„p" este adevărat, asta nu spune nimic altceva decât p!

„«p» este adevărat" este – conform cu cele de mai sus – doar o pseudo-propoziție, la fel ca toate acele combinații de semne care par că spun ceva ce nu poate fi decât arătat.

7. 10. 1914

Dacă e dată o propoziție φa, atunci o dată cu ea sunt *deja* date toate funcțiile sale logice (~ φa etc.)! [Cf. 5.442]

8. 10. 1914

Reprezentare completă sau incompletă a unei stări de lucruri prin imagine. (Imaginea funcției și a argumentului vor fi funcția și argumentul.)

Expresia „care nu poate fi descompus mai departe" este și ea una care, împreună cu expresii precum „funcție", „lucru" etc. sunt puse la index; dar cum este oare *arătat* ceea ce vrem să exprimăm prin ea?

(Firește, nici despre un lucru și nici despre un complex nu se poate spune că nu pot fi descompuse mai departe.)

9. 10. 1914

[98] Dacă ar exista o corelare nemijlocită a relațiilor, atunci întrebarea care s-ar pune ar fi: cum sunt corelate reciproc lucrurile care stau în aceste relații?

Există o corelare directă a relațiilor, neținând seama de *sensul* lor?

Dar nu cumva suntem induși în eroare când presupunem existența unor „relații între relații", în virtutea analogiei înșelătoare dintre expresii precum

„relații între lucruri"
și „relații între relații"?

Undeva, în toate aceste considerații, fac o GREȘEALĂ FUNDAMENTALĂ.

Problema posibilității propozițiilor de existență nu stă în centrul logicii, ci la începuturile ei.

Toate problemele pe care le aduce cu sine „axioma infinității" pot fi rezolvate deja în propoziția „$(\exists x)x=x$!" [Cf. 5.535]

10. 10. 1914

Adesea faci o observație oarecare și abia mai târziu îți dai seama *cât de adevărată* este.

11. 10. 1914

Dificultatea noastră rezidă acum în faptul că, după toate aparențele, caracterul analizabil sau

inversul lui nu este reflectat în limbaj. Asta înseamnă, după cât se pare, că noi *nu* putem deduce doar din limbaj dacă există sau nu, de pildă, fapte reale de forma subiect-predicat. Dar cum am PUTEA noi *exprima* aceste fapte sau opusul lor? *Aşa ceva trebuie arătat!*

Dar cum, dacă nu prin descompunere? (Am lucra atunci cu semne care nu desemnează nimic, ci doar ne *ajută* să exprimăm ceva prin proprietăţile lor logice.) Căci, desigur, şi o propoziţie care nu a fost descompusă oglindeşte proprietăţile logice ale semnificaţiei ei. Să presupunem că am spune: faptul că o propoziţie poate fi mai departe descompusă se arată atunci când o descompunem cu ajutorul definiţiilor şi când, în orice caz, lucrăm cu ea ca şi cum ar fi neanalizabilă.

[99] Gândeşte-te că „propoziţiile despre numere *infinite*" sunt, toate, reprezentate prin semne *finite*!

Dar nu avem nevoie – cel puţin potrivit metodei lui Frege – de o sută de milioane de semne, pentru a defini numărul 100.000.000? (Nu depinde asta de faptul că sunt aplicate claselor sau lucrurilor?)

Propoziţiile care tratează despre numere infinite pot fi păstrate, asemeni *tuturor* propoziţiilor logicii, calculând semnele însele (căci alături de

semnele originare existente inițial nu mai intervine în nici un loc un element străin), deci trebuie și aici ca semnele să aibă toate proprietățile logice a ceea ce ele reprezintă.

12. 10. 1914

Faptul trivial că o propoziție complet analizată conține la fel de multe nume pe cât de multe lucruri conține semnificația sa este un exemplu al atotcuprinzătoarei reprezentări a lumii prin limbaj.

Ar trebui acum să fie cercetate mai exact definițiile numerelor cardinale, pentru a înțelege sensul autentic al unor propoziții precum „axioma infinității".

13. 10. 1914

Logica își poartă singură de grijă; trebuie doar să vedem cum face ea asta. [Cf. 5.473]

Să privim propoziția: „Există o clasă cu un singur element". Sau, ceea ce revine la același lucru, o propoziție

$$(\exists\varphi):.\ (\exists x):\varphi x:\varphi y.\ \varphi z.\supset_{y,\,z}.\ y = z$$

În cazul expresiei „$(\exists x) = x$" s-ar putea înțelege că este tautologică, deoarece nici n-ar putea fi scrisă dacă ar fi falsă, însă aici este scrisă! În locul „axiomei infinității" poate fi cercetată *această* propoziție!

Știu că propozițiile ce urmează, așa cum arată ele, sunt non-sensuri: se poate oare vorbi despre numere, dacă există numai lucruri? Dacă, de pildă, lumea ar fi alcătuită doar dintr-un singur lucru și din nimic altceva, s-ar putea spune că există UN lucru? Russell ar spune probabil: dacă există lucruri, atunci există și funcția $(\exists x)\ \hat{\xi} = x$. Și totuși! –

[100] Dacă funcția aceasta nu există, atunci poate fi vorba numai de 1, dacă există o funcție materială care să fie satisfăcută doar de un argument.

Cum stau lucrurile cu propoziții precum:

$$(\exists \varphi).\ (\exists x).\ \varphi x$$
$$\text{și } (\exists \varphi).\ (\exists x).\ \sim \varphi x.$$

Este vreuna dintre ele o tautologie? Sunt acestea propoziții ale unei științe, adică sunt în genere *propoziții*?

Să ne amintim însă că *variabila* caracterizează logica, și *nu* semnul care desemnează generalitatea!

14. 10. 1914

Dar oare există atunci o ştiinţă a propoziţiilor pe deplin generalizate? Asta sună cu totul improbabil.

Un lucru este clar: dacă există *propoziţii* pe deplin generalizate, atunci sensul lor nu mai depinde de fixarea arbitrară a unui semn! Însă atunci o asemenea conexiune de semne poate reprezenta lumea doar prin propriile ei proprietăţi logice, adică nu poate fi nici adevărată şi nici falsă. Prin urmare, nu există PROPOZIŢII pe deplin generalizate. Dar acum aplicarea!

Fie propoziţiile:

„$(\exists \varphi, x).\ \varphi x$“

şi „$(\sim\exists \varphi, x).\ \varphi x$.“.

Care dintre ele este tautologică şi care contradictorie?

Mereu apare nevoia unei compuneri comparative a propoziţiilor care stau în relaţii interne. Acestei cărţi aproape că i s-ar putea anexa grafice.

(Tautologia *arată* ceea ce ea pare să *spună*, contradicţia arată *opusul* a ceea ce ea pare să spună.)

Este clar că putem forma toate propoziţiile pe deplin generale care sunt în genere posibile, de

îndată ce ne este dat doar *un limbaj*. Iar de aceea abia dacă ne vine a crede că astfel de conexiuni de semne ar putea enunța într-adevăr ceva despre lume. – Pe de altă parte însă, avem această trecere graduală de la propoziția elementară la cea pe deplin generală!!

Se poate spune: toate propozițiile pe deplin generale le putem construi *a priori*.

15. 10. 1914

[101] Se pare totuşi că simpla existență a formelor cuprinse în „$(\exists\varphi, x).\ \varphi x$" *nu* ar putea determina *doar ea* adevărul sau falsitatea acestei propoziții! Se pare deci că nu este neapărat *de negândit* faptul că, de pildă, negarea ce nu vizează nici o propoziție elementară ar fi adevărată. Însă atunci acest enunț nu priveşte deja SENSUL *negării*?

Evident că putem concepe orice propoziție pe deplin generală ca afirmare sau negare a existenței unui cutare gen de fapte. Însă nu e valabil lucrul acesta pentru toate propozițiile?

Orice conexiune de semne care pare să enunțe ceva despre propriul său sens este o pseudo-propoziție (la fel precum toate propozițiile logicii).

Propoziția, din punct de vedere logic, trebuie să stea ca model al unei stări de lucruri. Însă ea poate face aceasta numai întrucât elementelor ei le sunt corelate în mod aleatoriu obiecte. Iar dacă asta nu se întâmplă în cazul propoziției pe deplin generale, atunci nu mai putem pricepe cum trebuie ea să reprezinte ceva aflat în afara ei.

În propoziție – pentru a spune așa – noi punem lucrurile laolaltă *cu titlu de încercare*, într-un fel in care ele, în realitate, *nu* au neapărat nevoie să se comporte, însă cu toate astea noi nu putem compune ceva *ilogic*, căci pentru asta ar trebui să putem ca, în limbaj, să ieșim în afara logicii. – Însă dacă propoziția pe deplin generală conține *doar* „constante *logice*", atunci ea nu mai poate fi pentru noi decât – pur și simplu – o imagine logică și nu poate face mai mult decât să ne arate proprietățile ei logice. – Dacă există propoziții pe deplin generale – ce anume punem prin ele laolaltă cu titlu de încercare?? [Cf. 4.031 și 3.03]

Dacă ne temem de adevăr (ca mine acum), atunci nu mai ajungem nicicând să presimțim *întregul* adevăr.

Relațiile dintre elementele propoziției și semnificațiile lor le-am privit aici, așa-zicând, ca pe niște antene prin care propoziția stă în atingere

cu lumea exterioară; iar generalizarea unei propoziții se aseamănă atunci cu retragerea antenelor; până când, în cele din urmă, propoziția pe deplin generală este cu totul izolată. Însă se potrivește această imagine? (Îmi retrag eu vreo antenă în clipa în care în loc de φa spun (∃x). φx?) [Cf. 2.1515]

16. 10. 1914

[102] Îmi pare totuși acum că exact aceleași motive pe care le-am menționat pentru a arăta că „(∃x, φ). φx" nu *poate* fi falsă pledează și pentru faptul că „~ (∃x, φ). φx" nu ar putea nici ea fi falsă; iar aici se face vădită o greșeală fundamentală. Căci nu se mai poate nicidecum pricepe de ce tocmai prima propoziție și nu cea de-a doua trebuie să fie o tautologie. Nu uita totuși că nici contradicția „p. ~ p" etc. etc. nu poate fi adevărată și este totuși o configurație logică.

Presupunând că nici o negație a unei propoziții elementare nu este adevărată, n-are atunci „negația", în acest caz, un alt sens decât în cazul contrar?

„(∃φ): (x). φx" – în privința acestei propoziții se pare, aproape cu certitudine, că nu e vorba nici

de o tautologie şi nici de o contradicţie. Problema se pune, aici, cu extrem de mare acuitate.

17. 10. 1914

Dacă există propoziţii pe deplin generale, atunci, după cât se pare, asemenea propoziţii sunt compuneri, cu titlu de încercare, ale „constantelor logice". (!)

Dar nu se poate descrie oare în mod complet întreaga lume cu ajutorul propoziţiilor generale? (Problema se arată pe toate feţele.)

Da, lumea ar putea fi descrisă complet cu ajutorul propoziţiilor generale, deci fără a face uz de vreun nume sau de vreun alt semn care desemnează. Iar pentru a reveni la limbajul obişnuit ar fi nevoie doar să fie introduse nume etc., după „(∃x)" spunându-se: „şi acest x este A" ş.a.m.d. {Cf. 5.526}

Se poate deci schiţa o imagine a lumii, fără a spune ce anume reprezintă pe ce.

Să presupunem de pildă că lumea ar fi alcătuită din lucrurile A şi B şi din proprietatea F, iar F(A) şi nu F(B) s-ar întâmpla. Această lume am putea-o descrie cu ajutorul următoarelor propoziţii:

$(\exists x,y).\ (\exists\varphi).\ x \neq y.\ \varphi x.\ \sim \varphi y:\ \varphi u.\ \varphi z. \supset_{u,z} .u = z$
$(\exists\varphi).\ (\psi).\ \psi = \varphi$
$(\exists x,y).(z).z = x \vee z = y$

[103] Iar aici e nevoie şi de propoziţii de felul celor două din urmă, pentru a putea identifica obiectele.

Din toate astea rezultă, desigur, că *există propoziţii pe deplin generale*!

Dar nu e de ajuns mai sus doar prima propoziţie $(\exists x,y,\varphi)\ \varphi x.\ \sim \varphi y.\ x \neq y)$? Dificultatea identificării poate fi înlăturată descriind întreaga lume cu ajutorul unei *singure* propoziţii generale, care să înceapă astfel: „$(\exists x,y,z \ldots \varphi, \psi \ldots$ R, S...)“ şi acum rezultă un produs logic etc.

Dacă spunem „φ este o funcţie de unitate şi $(x).\ \varphi x$“, asta se rezumă la a spune „există doar un singur lucru“! (Am ajuns astfel, *aparent*, să ocolim propoziţia „$(\exists x).(y).y = x$“.)

18. 10. 1914

Greşeala mea rezidă, în chip evident, într-o falsă concepţie asupra reprezentării logice prin propoziţie.

Un enunţ nu poate privi construcţia logică a lumii, căci pentru ca un enunţ să fie în genere posibil şi pentru ca o propoziţie să POATĂ avea SENS

trebuie ca lumea să fie deja construită logic, aşa cum şi este. Logica lumii este primordială în raport cu orice adevăr sau falsitate.

În treacăt fie spus: înainte ca o propoziţie oarecare să aibă în genere sens, constantele logice trebuie să aibă semnificaţie.

19. 10. 1914

Descrierea lumii cu ajutorul propoziţiilor este posibilă numai în virtutea faptului că ceea ce este desemnat nu este propriul său semn! Aplicare –.

Elucidarea întrebării kantiene „Cum este posibilă matematica pură?" prin teoria tautologiilor!

Apare drept evident: construcţia lumii trebuie să poată fi descrisă fără a *numi* vreun *nume* oarecare. [Cf. 5.526]

20. 10. 1914

Pornind de la propoziţie trebuie să surprindem construcţia logică a stării de lucruri, cea care o face adevărată sau falsă. (Aşa cum o imagine trebuie să arate în ce relaţii spaţiale trebuie să stea lucrurile [104]
redate de ea, atunci când imaginea este corectă (adevărată))

Formă a imaginii poate fi numit acel ceva prin care imaginea TREBUIE să concorde cu realitatea (pentru a putea în genere reprezenta prin imagine) [Cf. 2.17 şi 2.18]

Teoria reprezentării logice prin intermediul limbajului elucidează în primul rând esența relației de adevăr.

Teoria reprezentării logice prin intermediul limbajului spune – la modul cu totul general: pentru ca să fie posibil ca o propoziție să fie adevărată sau falsă – ca ea să corespundă sau nu cu realitatea – trebuie ca, în propoziție, ceva să fie *identic* cu realitatea. [Cf. 2.18]

Ceea ce este negat în „~p" nu este „~" de dinaintea lui „p", ci ceea ce este comun tuturor semnelor care, în notația aceasta, însearnnă acelaşi lucru cu „~p": deci elementul comun al

~ p ~ ~ ~ p ~ pv ~ p ~ p. ~ p	}	iar acelaşi lucru este valabil pentru semnul care desemnează generalitatea etc.

etc. etc.

[Cf. 5.512]

Pseudo-propoziții sunt cele care, atunci când sunt analizate, nu fac decât să *arate* ceea ce ele ar trebui să *spună*.

Sentimentul că propoziția ar descrie un complex în maniera descripțiilor lui Russell se justifică acum: propoziția descrie complexul prin proprietățile lui logice.

Propoziția construiește o lume cu ajutorul scheletului ei logic și de aceea, examinând propoziția, se și poate vedea cum stau lucrurile din punct de vedere logic *dacă* propoziția este adevărată: dintr-o propoziție falsă se pot *trage concluzii* etc. (Astfel, dacă „(x, φ). φx este o propoziție adevărată, pot vedea că ea stă în contradicție cu o propoziție precum „ψa“ [Cf. 4.023]

Faptul că din propoziții materiale pot fi inferate propoziții pe deplin generale și că acestea din urmă pot sta cu cele dintâi în relații interne *care au deplină semnificație* arată că propozițiile pe deplin generale sunt construcții logice ale stărilor de lucruri.

21. 10. 1914

Nu este oare un nonsens definiția russelliană [105]
a lui zero? Se poate oare în genere vorbi despre o clasă $\hat{x}$ (x ≠ x)? Se poate oare vorbi atunci de o clasă $\hat{x}$ (x = x)? Sunt atunci x ≠ x sau x = x o funcție a lui x?? – Nu trebuie oare ca zero să fie definit

prin *ipoteza* $(\exists \varphi)$: $(x) \sim \varphi x$? Iar analogul va fi valabil şi pentru toate celelalte numere. Asta aruncă o lumină asupra întregii probleme privitoare la existenţa numerelor de lucruri.

$o = \hat{\alpha}\ \{(\exists \varphi)\colon (x) \sim \varphi x.\ \alpha = \hat{u}\ (\varphi u)\}$ def.

$I = \hat{\alpha}\ \{(\exists \varphi)\colon\colon (\exists x).\ \varphi x\colon \varphi y\ .\ \varphi z\ .\supset_{y,\,z} y = z\colon\alpha = \hat{u}\ (\varphi u)\}$ def.

[Semnul echivalenţei din interiorul acoladei ar putea fi *evitat* dacă am scrie aşa

$$o = \hat{u}\ (\varphi\ u)\ \{\ `(x) \sim \varphi x\}.^{*}]$$

Propoziţia trebuie *să conţină* (şi astfel să arate) *posibilitatea adevărului ei.* Dar nu mai mult decât *posibilitatea.* [Cf. 2.203 şi 3.02 şi 3.13]

Potrivit definiţiei pe care eu o dau claselor, $(x).\ \sim \hat{x}\ (\varphi x)$ este enunţul că $\hat{x}\ (\varphi x)$ este zero, iar definiţia lui zero este atunci $o = \hat{\alpha}\ [(x).\ \sim \alpha]$ def.

Am crezut că posibilitatea adevărului unei propoziţii $\varphi(a)$ este legată de faptul $(\exists x,\varphi).\varphi x$. Însă nu se poate înţelege de ce φa nu este posibil decât dacă

---

* Se citeşte aşa: mulţimea tuturor acelor mulţimi de elemente *u*, pentru care φu, pentru care nu este nici un element φ (*n. ed.*).

există o altă propoziție care să aibă aceeași formă. „φa" nu are totuși nevoie de un precedent. (Căci admițând că n-ar exista decât două propoziții elementare „φa" și „ψa" iar „φa" ar fi falsă: de ce trebuie atunci ca această propoziție să aibă sens doar dacă „ψa" este adevărată?!)

22. 10. 1914

Trebuie ca ceva din propoziție să fie identic cu semnificația ei, însă, pe de altă parte, propoziția nu are voie să fie identică cu semnificația ei, ceea ce înseamnă că ceva din ea trebuie să *nu* fie identic cu semnificația ei. (Propoziția este o configurație care are, pe de o parte, caracteristicile logice ale ceea ce ea reprezintă și totodată alte caracteristici, numai că acestea din urmă vor fi aleatorii și vor fi diferite în fiecare limbaj al semnelor.) Trebuie prin urmare să existe diferite configurații care au aceleași caracteristici logice; ceea ce este reprezentat [106]
va fi una dintre acestea, iar în cazul reprezentării se va pune problema de a-l deosebi pe acesta de alte configurații cu aceleași caracteristici logice (căci altminteri reprezentarea n-ar mai fi univocă.) Această parte a reprezentării (darea de nume) trebuie să se petreacă acum prin determinări aleatorii.

Prin urmare, orice propoziție trebuie să conțină caracteristici ale căror semnificații sunt determinate în chip aleatoriu.

Dacă încercăm să aplicăm asta la propozițiile pe deplin generale, atunci se pare că facem o greșeală fundamentală.

Generalitatea propoziției pe deplin generale este una întâmplătoare. Ea se referă la toate lucrurile care, în mod întâmplător, există. Și tocmai de aceea ea este o propoziție materială.

23. 10. 1914

Pe de o parte, teoria mea despre reprezentarea logică pare să fie singura posibilă, pe de altă parte ea pare să conțină o contradicție insolubilă!

Dacă propoziția pe deplin generală nu este dematerializată cu totul, atunci, prin generalizare, o propoziție nu mai este deloc dematerializată, așa cum credeam eu.

Indiferent dacă fac un enunț despre un anumit lucru sau despre toate lucrurile care există, enunțul rămâne la fel de material.

„Toate lucrurile" este, ca să spunem așa, o descriere folosită în locul lui „a și b și c".

Dacă semnele noastre ar fi la fel de nedeterminate, cum ar arăta lumea pe care ele o oglindesc?

Pentru a recunoaşte semnul în semn trebuie să luăm seama la folosire. [Cf. 3.326]

Dacă ceea ce exprimăm prin „(x).φx" am vrea să exprimăm punând un index înaintea lui „φx", deci prin ceva precum „gen. φx", n-ar fi suficient (în felul acesta n-am cunoaşte ce anume a fost generalizat).

Dacă am încerca să facem acelaşi lucru inserând un marcaj în spaţiile goale ale argumentului, pentru a obţine ceva precum „(A,A). ψ(A,A)", n-ar fi suficient (căci n-am putea constata identitatea [107]
variabilelor).

Toate aceste moduri de desemnare nu sunt suficiente, *deoarece nu au proprietăţile logice necesare.* Toate acele corelaţii de semne nu reuşesc să reprezinte – în felul propus – sensul dorit. [Cf. 4.0411]

24. 10. 1914

Pentru a putea face în genere un enunţ, trebuie – într-un sens – să ştim cum stau lucrurile dacă enunţul este adevărat (şi tocmai asta e ceea ce noi reprezentăm). [Cf. 4.024]

Propoziția *enunță* ceea ce eu nu știu, și totuși *eu arăt prin ea* ceea ce trebuie să știu pentru a putea în genere să o enunț.

Definiția este o tautologie și ea arată relațiile interne dintre cei doi termeni ai ei!

25. 10. 1914

Dar de ce nu cercetezi nicicând un anume semn special cu privire la felul în care el reprezintă logic printr-o imagine?

Propoziția complet analizată trebuie să-și prezinte semnificația.

Se poate spune de asemenea că dificultatea pe care o avem vine din faptul că propoziția pe deplin generală nu pare să fie compusă.

Ea nu pare să fie alcătuită, precum toate celelalte propoziții, din părți componente ce desemnează în chip aleatoriu și care să fie unificate într-o formă logică. Ea pare a nu AVEA o formă, ci pare să fie ea însăși o formă închisă în sine.

N-avem nicicând nevoie, în ceea ce privește constantele logice, să ne întrebăm cu privire la existența lor, ele pot chiar să și *dispară*!

De ce să nu reprezinte „φ(x̂)" cum anume este (x).φx? Nu e vorba aici *doar* de *cum anume* – în ce fel – acel semn reprezintă ceva?

Să zicem că aş vrea să reprezint patru perechi de bărbaţi care se luptă. Nu pot face asta prezentând doar una dintre ele şi să spun: „*aşa* arată toate patru"? (Prin această propoziţie suplimentară determin felul reprezentării.) (În chip asemănător îl reprezint pe (x).φx prin „φ(x̂)".)

Gândeşte-te însă că nu există relaţii interne ipo- [108]
tetice. Dacă e dată o structură şi o relaţie structurală în cuprinsul ei, atunci trebuie să existe o altă structură care să aibă acea relaţie cu cea dintâi. (Asta ţine, desigur, de esenţa relaţiilor structurale.)

Iar asta vorbeşte în favoarea corectitudinii observaţiei de mai sus, care nu e doar o simplă cale de scăpare.

26. 10. 1914

Prin urmare, se pare că nu e neapărat necesară *identitatea* logică dintre semn şi ceea ce el desemnează, ci doar o relaţie *internă*, *logică* între cele două. (Subzistenţa unei asemenea relaţii implică după sine, într-un anumit sens, subzistenţa unui soi de identitate mai fundamentală – adică internă.)

Nu este vorba, desigur, doar de faptul că ceea ce este logic în ceea ce este desemnat este determinat în întregime prin ceea ce este logic în semn şi în modul de desemnare. S-ar putea spune: semnul şi modalitatea desemnării, luate *împreună*, trebuie să fie identice din punct de vedere logic cu ceea ce este desemnat.

Sensul propoziţiei este ceea ce ea reprezintă. [Cf. 2.221]

27. 10. 1914

„x = y" *nu* este forma unei propoziţii. (Consecinţe)

Este clar că „aRa" are aceeaşi semnificaţie cu „aRb.a = b".

Prin urmare, pseudo-propoziţia „a = b" poate fi făcută să dispară cu ajutorul unei notaţii pe deplin analizate. Şi asta-i cea mai bună dovadă pentru corectitudinea observaţiei de mai sus.

Dificultatea cu care se vedea confruntată teoria mea cu privire la reprezentarea logică era aceea de a găsi o legătură între semnele de pe hârtie şi o stare de lucruri aflată afară în lume.

Am spus întotdeauna că adevărul este o relație între propoziție și starea de lucruri, însă n-am putut afla nicăieri o astfel de relație.

Reprezentarea lumii prin propoziții pe deplin generale am putea-o numi reprezentare impersonală a lumii.

Cum se realizează reprezentarea impersonală a lumii?

Propoziția, așa cum o gândim noi, este un model al realității. [Cf. 4.01]

28. 10. 1914

Ceea ce vrea să exprime pseudo-propoziția „există n lucruri" se arată în limbaj prin prezența a n proprietăți cu semnificații diferite. (etc.) [109]

Ceea ce descriu propozițiile pe deplin generale sunt de altfel, într-un anumit sens, proprietăți structurale ale lumii. Și totuși, aceste propoziții pot să fie, întotdeauna, adevărate sau false. Și, dacă ele *au sens*, lumii îi rămâne mereu acel spațiu de joc.

Adevărul sau falsitatea *oricărei* propoziții schimbă, până la urmă, ceva din *structura* lumii. Iar spațiul de joc care e este lăsat structurii ei prin

TOTALITATEA propozițiilor elementare este tocmai acela pe care îl delimitează propozițiile pe deplin generale. [Cf. 5.5262]

29. 10. 1914

Căci, dacă o propoziție elementară este adevărată, aceasta înseamnă, în orice caz, *încă o* propoziție elementară adevărată. [Cf. 5.5262]

Pentru ca o propoziție să fie adevărată, ea trebuie mai cu seamă să *poată* fi adevărată, iar doar acest lucru interesează logica.

Propoziția trebuie să arate ceea ce ea vrea să spună. – Ea trebuie să se raporteze la semnificația ei la fel precum o descriere la obiectul ei.

Însă forma logică a stării de lucruri nu poate fi descrisă. [Cf. 4.12 şi 4.121]

Relația internă dintre propoziție şi semnificația ei – anume modul de semnificare – este sistemul de coordonate prin care starea de lucruri este reprezentată în propoziție. Propoziția corespunde coordonatelor de bază.

Am putea concepe două coordonate a_p şi b_p ca fiind o propoziție ce enunță faptul că punctul material P se află în locul (ab). Iar pentru ca acest enunț să fie posibil trebuie ca cele două coordonate a şi

b să determine într-adevăr un anumit loc. Pentru ca un enunț să fie posibil, coordonatele logice trebuie să determine într-adevăr un loc logic.

(Obiectul despre care tratează propozițiile generale este de fapt chiar lumea; ea își face loc în ele printr-o descriere logică. – Și de aceea lumea nu apare de fapt în cuprinsul lor, la fel cum obiectul descrierii nu apare în cuprinsul ei.) [110]

Faptul că, într-un anumit sens, forma logică a lui p trebuie să existe chiar și atunci când ceea ce se spune în p nu se întâmplă se arată în simbolism prin aceea că „p" apare și în „~ p".

Dificultatea este aceasta: cum poate exista forma lui p, dacă nu există nici o stare de lucruri de această formă. Și atunci în ce constă propriu-zis această formă?!

Propoziții analitice nu există.

30. 10. 1914

S-ar putea oare spune: în „~φ(x)", ceea ce „φ(x)" reprezintă este cum anume *nu* stau lucrurile?

Am putea, de asemenea, ca într-o imagine să reprezentăm un fapt negativ, prin aceea că reprezentăm ce anume *nu* se întâmplă.

Însă dacă lăsăm la o parte toate aceste metode de reprezentare, ce e atunci cu adevărat caracteristic pentru relația de *reprezentare?*

Nu se poate oare spune: există diferite sisteme logice de coordonate!

Există, într-adevăr, diferite modalități de reprezentare, chiar și prin imagine, iar elementul care reprezintă nu este doar semnul sau imaginea, ci și metoda reprezentării. *Tuturor reprezentărilor le este comun faptul că ele corespund sau nu corespund, că pot fi adevărate sau false.*

Căci imaginea *și modalitatea reprezentării* sunt situate cu totul în afara a ceea ce e reprezentat!

Amândouă, luate împreună, sunt false sau adevărate, ceea ce înseamnă *imaginea într-un anume fel determinat*. (Asta e valabil desigur și pentru propoziția elementară!)

Orice propoziție poate fi negată. Iar asta arată că, pentru toate propozițiile, „adevărat" și „fals" înseamnă același lucru. (Lucrul acesta e extrem de important.) (În opoziție cu Russell.)

Semnificația propoziției trebuie să fie, prin *ea și prin modalitatea ei de reprezentare*, restrânsă la alternativa da sau nu. [Cf. 4.023]

În logică nu există „unul lângă altul", nu poate exista clasificare! [Cf. 5.454]

31. 10. 1914

O propoziție precum „(∃x, φ). φx" este exact la fel de bine compusă precum o propoziție elementară; asta se arată în faptul că trebuie să menționăm *în mod suplimentar* în paranteză pe „φ" și pe „x". Ambele stau – în mod independent – într-o relație de desemnare cu lumea, exact la fel precum în cazul propoziției elementare „ψa". [Cf. 5.5261] [111]

Constantele logice caracterizează modalitatea de reprezentare proprie formelor elementare ale propoziției. Oare nu așa stau lucrurile?

Semnificația propoziției trebuie să fie, atât prin propoziția însăși cât și prin modalitatea ei de reprezentare, restrânsă la alternativa da sau nu. Pentru asta ea trebuie să fie complet descrisă prin propoziție. [Cf. 4.023]

Modalitatea de reprezentare *nu* reprezintă; doar propoziția este imagine.

Modalitatea de reprezentare determină în ce fel trebuie comparată realitatea cu imaginea.

Forma propoziției elementare e cea care trebuie, înainte de toate, să reprezinte prin imagine; orice reprezentare se realizează prin intermediul ei.

1. 11. 1914

Foarte uşor pot fi confundate relaţia de reprezentare dintre propoziţie şi semnificaţia sa şi relaţia de adevăr. Cea dintâi diferă în cazul diferitelor propoziţii, cea de-a doua este una şi aceeaşi pentru toate propoziţiile.

Se pare cum că „(x, φ).φx" ar fi forma unui fapt φa. ψb. θc etc. (La fel ar fi (∃x).φx forma lui φa, aşa cum şi crezusem de fapt.)

Şi tocmai aici trebuie să stea greşeala mea.

Cercetează totuşi propoziţia elementară: care este atunci forma lui „φa" şi cum se raportează ea la „~φa".

Orice caz precedent pe care am dori să-l invocăm trebuie să rezide deja în semnul însuşi. [Cf. 5.525]

Forma logică a propoziţiei trebuie să fie deja dată prin formele elementelor care o compun. (Iar acestea n-au de-a face decât cu *sensul* propoziţiilor, nu cu adevărul sau falsitatea lor.)

În forma subiectului şi a predicatului rezidă din capul locului posibilitatea propoziţiei de forma subiect-predicat etc.; însă – şi asta-i cât se poate de corect – nimic despre adevărul sau falsitatea ei.

Imaginea are cu realitatea relația pe care o are. Iar problema care se pune este cum reprezintă ea. Una și aceeași imagine va sta sau nu în concor- [112]
danță cu realitatea după felul în care ea reprezintă.

Analogie între propoziție și descriere: *acel complex care* e congruent cu acest semn (exact la fel stau lucrurile și în reprezentarea grafică.)

Doar că nu se poate *spune* că acest complex e congruent cu acela (sau ceva asemănător), ci asta se arată. Și tocmai de aceea descrierea capătă și ea un *alt* caracter. [Cf. 4.023]

Trebuie, desigur, ca metoda reprezentării prin imagine să fie pe de-a-ntregul determinată înainte de a putea compara realitatea cu propoziția, pentru a vedea dacă este adevărată sau falsă. Metoda comparării trebuie să-mi fie dată înainte de a putea să compar.

Dacă o propoziție este adevărată sau falsă, aceasta trebuie să se arate.

Însă trebuie să știm dinainte *cum anume* se va arăta aceasta.

Faptul că doi oameni nu luptă unul cu altul poate fi reprezentat înfățișându-i ca neluptându-se unul cu altul dar și înfățișându-i în luptă și spunând că imaginea arată cum *nu* stau de fapt lucrurile. *Am putea* la fel de bine reprezenta prin recurs la

fapte negative, la fel cum o facem cu cele pozitive –. Urmărim să cercetăm doar principiile reprezentării *în genere*.

Propoziția „<p> este adevărat" are aceeași semnificație cu produsul logic al lui <p> – împreună cu o propoziție «<p>» care descrie propoziția <p> – și al unei corelări a elementelor componente a ambelor propoziții. – Relațiile interne dintre propoziție și semnificație sunt reprezentate ca imagine prin relațiile interne dintre <p> și «<p>». (observație proastă)

Numai să nu mă pierd în probleme parțiale, ci să reușesc să ajung întotdeauna acolo unde pot avea o privire liberă asupra *singurei* probleme mari, în întregul ei, chiar dacă această privire de ansamblu este încă neclară!

„O stare de lucruri atomară poate fi gândită" („reprezentată") vrea să spună: ne putem face o imagine despre ea. [3.001]

Propoziția trebuie să determine un loc logic.

Existența acestui loc logic este garantată doar de existența elementelor componente, de existența propoziției cu sens.

[113] Chiar dacă nu este nici un complex în locul logic, este totuși unul: dar nu în locul logic. [Cf. 3.4]

2. 11. 1914

În tautologie, condițiile acordului cu lumea (condițiile de adevăr) – relațiile de reprezentare – se anulează reciproc, astfel încât ea nu stă în nici o relație de reprezentare cu realitatea (adică nu spune nimic.). [Cf. 4. 462]

a = a nu este în același sens o tautologie precum $p \supset p$.

Faptul că o propoziție este adevărată nu constă în aceea că are o *anumită* relație cu realitatea, ci în aceea că ea *are* într-adevăr o anumită relație cu ea.

Propoziția falsă și cea adevărată au, indiferent de adevărul sau falsitatea lor, un sens, dar nu o semnificație. Oare nu așa stau lucrurile? (Nu avem aici o mai bună folosire a termenului „semnificație"?)

S-ar putea spune: de îndată ce îmi sunt date subiectul și predicatul, îmi este dată o relație care va *subzista* sau nu între o propoziție de forma subiect-predicat și o semnificație. De îndată ce cunosc doar subiectul și predicatul, pot ști că există acea relație care, chiar și în cazul în care propoziția de forma subiect-predicat este falsă, reprezintă o premisă de neocolit.

3. 11. 1914

Pentru ca o stare de lucruri negativă să poată exista, trebuie să existe imaginea celei pozitive. [Cf. 5.5151]

Cunoaşterea relaţiei de reprezentare nu *are voie* să se întemeieze decât pe cunoaşterea părţilor componente ale stării de lucruri atomare!

S-ar putea atunci spune: cunoaşterea propoziţiei de forma subiect-predicat şi a subiectului şi predicatului ne oferă cunoaşterea unei relaţii interne etc.?

Nici aceasta nu este, strict vorbind, corect, deoarece nu avem nevoie să cunoaştem un anume subiect sau predicat.

E evident că noi percepem propoziţia elementară ca imagine a unei stări de lucruri atomare. – Cum vine asta? [Cf. 4.012]

Nu trebuie oare ca posibilitatea relaţiei de reprezentare să fie dată prin propoziţia *însăşi*?

[114] Propoziţia însăşi desparte ceea ce e congruent cu ea de ceea nu e congruent cu ea.

De exemplu: dacă este dată atât propoziţia cât şi congruenţa, atunci propoziţia este adevărată dacă starea de lucruri ESTE congruentă cu ea; sau, dimpotrivă, dacă sunt date propoziţia şi non-con-

gruența, atunci propoziția este adevărată dacă starea de lucruri nu este congruentă cu ea.

Dar cum ne sunt date congruența sau non-congruența și alte lucruri asemănătoare?

Cum îmi poate fi *comunicat în cel fel* reprezintă propoziția? Sau asta nu îmi poate fi în genere *spus?* Iar dacă așa stau lucrurile, pot eu să „*știu*" asta? Dacă ar fi să mi se spună, atunci ar trebui ca asta să aibă loc printr-o propoziție; însă ea n-ar putea decât să arate.

Ceea ce poate fi spus îmi poate fi spus printr-o propoziție, prin urmare nimic din ceea ce e necesar pentru înțelegerea *tuturor* propozițiilor nu poate fi spus.

Acea corelare arbitrară între semn și ceea ce este desemnat, care condiționează posibilitatea propozițiilor și care îmi lipsea în cazul propozițiilor pe deplin generale, se realizează acolo prin semnul ce exprimă generalitatea, exact în același fel în care, în cazul propoziției elementare, ea se realizează prin nume (căci semnul ce exprimă generalitatea nu aparține *imaginii.*) De aceea am simțit mereu că generalitatea își face apariția exact ca un argument. [Cf. 5.523]

Nu poate fi negată decât o propoziție deja constituită. (Acelaşi lucru e valabil şi pentru funcțiile ab* [Cf. 4.064 şi 4.0641]

Propoziția este imaginea logică a unei stări de lucruri.

Negația se referă la sensul deja constituit al propoziției negate şi nu la modul ei de reprezentare. [Cf. 4.064 şi 4.0641]

Dacă o imagine reprezintă, în modul deja menționat, ceva ce nu are loc, aceasta se întâmplă doar fiindcă ea reprezintă *ceea ce* nu *este*, adică ceea ce nu are loc.

Căci imaginea spune, aşa-zicând, că „*nu* este *aşa*", iar la întrebarea „*cum* nu este?" tocmai propoziția pozitivă constituie răspunsul.

S-ar putea spune: negația se raportează deja la locul logic pe care propoziția negată îl determină. [Cf. 4.0641]

[115] Numai să nu pierd solul solid pe care am stat la un moment dat!

Propoziția care neagă determină un *alt* loc logic decât propoziția negată. [Cf. 4.0641]

Propoziția negată nu trage doar linia de graniță între domeniul negat şi celălalt, ci trimite deja la domeniul negat.

---

* Funcțiile ab sunt funcții de adevăr (*n. ed.*).

Propoziția care neagă își determină locul logic cu ajutorul locului logic al propoziției negate; ea îl descrie pe primul ca stând în afara celui din urmă. [Cf. 4.0641]

Propoziția este adevărată atunci când există ceea ce ea reprezintă.

4. 11. 1914.

Cum determină propoziția locul logic?

Cum reprezintă imaginea o stare de lucruri?

Starea de lucruri nu trebuie propriu-zis să fie, nu are nevoie să se întâmple într-adevăr.

Un nume reprezintă un lucru, un altul un alt lucru şi sunt ele însele legate între ele; în felul acesta întregul – ca o imagine vie – reprezintă starea de lucruri. [Cf. 4.0311]

Legătura logică trebuie desigur să fie posibilă între lucrurile ce sunt reprezentate, iar aceasta va avea într-adevăr loc întotdeauna când lucrurile sunt cu adevărat reprezentate. Trebuie să observăm că acea legătură nu este o relație, ci doar *existența* unei relații.

5. 11. 1914

Astfel, propoziția reprezintă starea de lucruri așa-zicând pe cont propriu.

Însă dacă spun: legătura părților componente ale propoziției trebuie să fie posibilă pentru lucrurile reprezentate, nu în asta constă întreaga problemă? Cum poate să fie posibilă o legătură între obiecte, atunci când ea nu există?

Legătura trebuie să fie posibilă, iar asta înseamnă: propoziția și părțile componente ale stării de lucruri trebuie să stea într-o anumită relație.

Prin urmare, pentru ca o propoziție să repre-
[116] zinte o stare de lucruri, este necesar doar ca părțile sale componente să le reprezinte pe cele ale stării de lucruri și ca acelea să stea într-o legătură care este posibilă pentru cele dintâi.

Semnul propozițional garantează posibilitatea faptului pe care el îl reprezintă (dar nu și că acel fapt se întâmplă într-adevăr), iar acest lucru este valabil și pentru propozițiile generale.

Căci, dacă e dat faptul pozitiv φa, atunci este dată și *posibilitatea* pentru (x). φx, ~ (∃x). φx, ~ φa etc. etc. (Toate constantele logice sunt deja conținute în propoziția elementară.) [Cf. 5.47]

Așa ia naștere imaginea. –

Pentru a desemna cu o imagine un loc logic, trebuie să ne situăm față de el într-o modalitate de desemnare (cea pozitivă, negativă, etc.)

S-ar putea de pildă arăta, cu ajutorul unor păpuși care se luptă, cum anume *nu* trebuie luptat.

6. 11. 1914

Iar aici întâlnim exact aceeași situație ca în cazul lui ~ φa, deși imaginea se referă la ceea ce nu *trebuie* să se întâmple, în loc să trateze despre ceea ce nu se întâmplă.

Faptul că propoziția negată poate fi negată din nou arată că ceea ce este negat este deja o propoziție și nu doar ceva pregătitor pentru o propoziție. [Cf. 4.0641]

S-ar putea spune oare: aici este imaginea, însă nu se poate spune dacă ea corespunde sau nu, înainte să știm ce urmează să fie spus cu ajutorul ei?

Imaginea trebuie să-și arunce acum din nou umbra peste lume.

7. 11. 1914

Locul spațial și cel logic își corespund în aceea că ambele sunt posibilitatea unei existențe. [Cf. 3.411]

8. 11. 1914

Ceea ce poate fi confirmat pe calea experimentului prin propoziții despre probabilitate nu poate fi nicidecum matematică! [Cf. 5.154]

Propozițiile de probabilitate sunt extrase ale legilor din științele naturii. [Cf. 5.156]

[117] Ele sunt generalizări și exprimă o cunoaștere incompletă a acelor legi. [Cf. 5.156]

Dacă, de pildă, extrag dintr-o urnă bile negre și bile albe, nu pot spune, înaintea unei anumite extrageri, dacă voi lua o bilă albă sau una neagră, deoarece nu cunosc destul de exact legile naturii ce intră în joc aici; însă *știu totuși* că, în cazul în care avem un număr egal de bile negre și de bile albe, numărul bilelor negre extrase se va apropia, pe măsură ce voi continua să extrag, de numărul bilelor albe, ceea ce înseamnă că legile naturii le cunosc *totuși* destul de exact. [Cf. 5.154]

9. 11. 1914

Ceea ce cunosc prin propozițiile de probabilitate sunt anumite proprietăți generale ale propozițiilor negeneralizate din științele naturii, ca

de pildă simetria lor în anumite relaţii şi asimetria lor în altele etc. [Cf. 5.156]

Imagini în care pot fi identificate lucruri diferite[1] şi vederea stărilor de lucruri. [Cf. 5.5423]

Ceea ce aş numi puternicul meu simţ scolastic a fost sursa celor mai de seamă descoperiri pe care le-am făcut.

„Non p" şi „p" se contrazic reciproc, nu pot fi ambele adevărate; însă le pot rosti pe amândouă, *amândouă imaginile există.* Ele stau alături una de alta.

---

1. Este folosit aici, în original, cuvântul *Vexierbild*, care înseamnă de obicei „imagine înşelătoare" sau „şaradă", una care poate fi descifrată în mai multe feluri. Cel mai cunoscut exemplu este acela din *Micul prinţ*, unde desenul copilului – făcut cu intenţia să reprezinte „un şarpe boa care a înghiţit o vacă" – este perceput de cei mari ca reprezentând o pălărie. În contextul de faţă se spune că „vederea stărilor de lucruri" este şi ea plurivocă, fapt ilustrat deopotrivă de enunţul 5. 5423 al *Tractatus*-ului, care analizează imaginea unui cub ce poate fi văzută în două feluri diferite. Wittgenstein va folosi şi mai târziu, în scrierile sale, atunci când se ocupă de teoria percepţiei, astfel de imagini plurivoce. În *Cercetări filozofice* (ed. rom. p. 353) apare faimoasa figură care pare să fie un cap de raţă sau de iepure, figură menită să sugereze faptul că şi expresiile limbajului nostru pot fi înţelese, de la caz la caz, într-un mod radical diferit (*n. trad.*).

Sau, dimpotrivă, „p“ şi „~p“ sunt precum o imagine şi suprafaţa infinită din afara acestei imagini (locul logic).

Spaţiul infinit de dinafară îl pot produce doar cu ajutorul imaginii, delimitându-l cu ajutorul ei.

10. 11. 1914

Când spun „p este posibil“, înseamnă asta că „«p» are un sens“?

Vorbeşte acea propoziţie despre limbaj, astfel încât pentru sensul ei să fie esenţială existenţa unui semn propoziţional («p»)? (Ea ar fi atunci cu totul neimportantă.) Însă nu vrea ea oare, dimpotrivă, să spună ceea ce „p v ~ p“ arată?

Nu corespunde oare studiul pe care îl întreprind asupra limbajului semnelor studiului proceselor de gândire pe care filozofii l-au socotit atât de esenţial pentru filozofia logicii? – Doar că ei s-au încurcat de cele mai multe ori în cercetări psi-
[118] hologice neesenţiale şi o primejdie analogă există şi în cazul metodei mele. [Cf. 4. 1121]

11. 11. 1914

Deoarece „a = b“ nu este o propoziție iar „x = y“ nu este o funcție, de aceea o „clasă $\hat{x}$ (x = x)“ e o absurditate, precum și așa-numita clasă nulă. (De altfel, întotdeauna a existat sentimentul că peste tot unde în construcții de propoziții au fost luate în ajutor x = x, a = a etc. era vorba, în astfel de cazuri, de ieșirea dintr-o dificultate printr-un șiretlic; ca și când s-ar spune că „a există“ înseamnă „$(\exists x)x = a$“.)

Asta este fals: deoarece definiția claselor garantează ea însăși existența funcțiilor reale.

Atunci când par să enunț o funcție a unei clase nule, eu spun că această funcție a tuturor funcțiilor care sunt nule este adevărată – iar acest lucru pot să-l spun și atunci când *nici una* dintre funcții nu este nulă.

Este oare $x \neq x. \equiv_{x.} \varphi x$ identic cu

$(x). \sim \varphi x$? Cu siguranță!

Propoziția trimite către posibilitatea ca lucrurile să stea așa sau altfel.

12. 11. 1914

Negația este în același sens o *descriere* precum propoziția elementară însăși.

S-ar putea spune despre adevărul unei propoziții că este posibil, despre cel al unei tautologii că este sigur, iar despre cel al unei contradicții că este imposibil. Apare aici primul indiciu al scalei de care facem uz în calculul probabilităților. [Cf. 4.464]

În tautologie, propoziția elementară continuă desigur să reprezinte prin imagine, însă ea este legată cu realitatea atât de lax încât aceasta are o libertate nelimitată. Contradicția reașează bariere înlăuntrul cărora nu poate exista realitate.

Este ca și cum constantele logice ar proiecta imaginea propoziției elementare asupra realității – care poate apoi să corespundă sau nu cu această proiecție.

[119] Deși în propoziția simplă apar deja toate constantele logice, totuși în ea *trebuie* să apară, întreg și nedescompus, și propriul ei prototip.

Nu este atunci propoziția simplă imaginea sau mai degrabă propriul prototip care trebuie să apară în cuprinsul ei?

Prototipul acesta nu este atunci o propoziție (însă are înfățișarea unei propoziții) și *el* ar putea corespunde acelei „supoziții" a lui Frege.

13. 11. 1914

Într-o astfel de muncă merită, mai mult decât în altele, ca problemele pe care le considerăm soluționate să fie din nou privite, din perspective noi, ca fiind nesoluționate.

14. 11. 1914

Gândește-te la reprezentarea faptelor *negative* prin modele de genul: în felul cutare nu pot sta pe șine două trenuri. Propoziția, imaginea, modelul sunt – în sens negativ – precum un corp solid care restrânge libertatea de mișcare a celorlalte, iar în sens pozitiv ca un spațiu înconjurat de substanță solidă în care există loc pentru un corp. [Cf. 4.463]

Această reprezentare este *foarte* clară şi ar trebui să ne îndrepte către o soluţie.

15. 11. 1914

Proiecţia imaginii asupra realităţii.

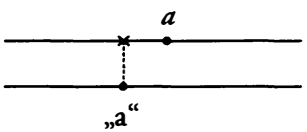

(Metoda modelelor mecanice a lui Maxwell.)

[120] A nu te preocupa de ceea ce ai scris cândva! Să reîncepi întotdeauna să gândeşti cu prospeţime, ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat!

Acea umbră pe care imaginea o aruncă asupra lumii: cum s-o concep exact?

Aici e un adânc mister.

Este misterul negaţiei. Lucrurile nu stau aşa, şi totuşi noi putem spune *cum* anume *nu* stau ele. –

Propoziţia este doar *descrierea* unei stări de lucruri. (Însă toate acestea rămân încă la suprafaţă.) [Cf. 4.023]

O singură intuiţie care merge la origine valorează mai mult decât atâtea altele care rămân undeva la mijloc.

16. 11. 1914

Introducerea semnului „0“ pentru a face posibilă notația decimală: semnificația logică a acestui procedeu.

17. 11. 1914

Presupunând că „φa“ este adevărat: ce înseamnă să spui că ~ φa este posibil?

(φa este echivalent ca semnificație cu ~ (~φa).)

18. 11. 1914

E vorba întotdeauna doar de existența locului logic.

Dar ce anume – la dracu – este acest „loc logic“!?

19. 11. 1914

Propoziția și coordonatele logice: acesta este locul logic. [Cf. 3.41]

20. 11. 1914

Realitatea (*Realität*) care corespunde sensului propoziției nu poate fi totuși altceva decât părțile sale componente, deoarece noi nu *știm nimic* altceva.

Dacă realitatea rezidă în altceva, atunci, în orice caz, acesta nu poate fi nici desemnat, nici exprimat, de vreme ce în primul caz ar fi tot o parte compo-
[121] nentă, iar în al doilea caz expresia ar fi o propoziție pentru care ar continua să existe aceeași problemă ca și pentru cea inițială.

21. 11. 1914

Ce știu de fapt când înțeleg sensul lui „φa", dar nu știu dacă este adevărată sau falsă? Nu știu nimic mai mult decât „φa v ~φa"; iar asta înseamnă că nu *știu* nimic.

Deoarece realitățile care corespund sensului propoziției nu sunt decât părți componente ale sale, coordonatele logice, la rândul lor, nu pot avea ca referință decât acele realități.

22. 11. 1914

În acest loc încerc, iarăşi, să exprim ceva ce nu poate fi exprimat.

23. 11. 1914

Cu toate că propoziţia nu poate trimite decât la un loc din spaţiul logic, trebuie totuşi ca prin ea să fie dat *deja* întregul spaţiu logic. – Altminteri, o dată cu negaţia, disjuncţia etc. s-ar introduce mereu elemente *noi* – şi anume în coordonare – lucru care desigur că nu are voie să se întâmple. [Cf. 3.42]

24. 11. 1914

Propoziţia şi starea de lucruri se raportează una la cealaltă precum măsura de un metru la lungimea ce urmează a fi măsurată.

Faptul că din *propoziţia* „(x).φx" se poate infera propoziţia „φa" arată în ce fel generalitatea este prezentă şi în *semnul* „(x).φx".

Iar acelaşi lucru este valabil desigur şi pentru semnul care desemnează în genere generalitatea.

În propoziţie aplicăm un prototip realităţii.

(De fiecare dată când cercetăm fapte negative, senzația pe care o avem este că ele presupun existența semnului propozițional.)

Oare *trebuie neapărat* ca semnul propoziției negative să fie construit folosind semnul celei pozitive? (Cred că da!)

Dar oare de ce n-am putea exprima propoziția negativă cu ajutorul unui fapt negativ? Este ca
[122] şi cum am lua ca obiect de comparație, în loc de măsura de un metru, spațiul de dinafara ei. [Cf. 5.5151]

Dar cum o contrazice de fapt *propoziția* „~p" pe propoziția „p"? Relațiile interne ale ambelor semne trebuie să însemne contradicție.

Trebuie desigur să putem întreba, de fiecare dată când avem o propoziție negativă: *cum* anume *nu* stau lucrurile; însă răspunsul la această întrebare este el însuşi tot o propoziție. (Această observație e incompletă.)

25. 11. 1914

Orice stare de lucruri negativă care serveşte ca semn poate totuşi să existe fără o propoziție care, la rândul ei, să o exprime.

În cercetarea acestor probleme, ne comportăm mereu ca şi cum ele ar fi deja soluționate, iar iluzia aceasta provine din faptul că, adesea, problemele se sustrag cu totul privirilor noastre.

Faptul că „~φa" se întâmplă efectiv îl pot vedea doar observând pe φx̂ şi pe a.

Întrebarea care se pune aici: este oare faptul pozitiv primordial, iar cel negativ secundar, sau ambele sunt în mod egal îndreptățite? Iar dacă este aşa, cum stau lucrurile cu faptele p v q, p ⊃ q etc.; nu sunt acestea la fel de îndreptățite ca ~ p? Însă nu *trebuie* oare ca *toate faptele* să fie la fel de îndreptățite? Întrebarea este în fond aceasta: există fapte în afara celor pozitive? (Ca atare, e greu să nu confunzi ceea ce nu se întâmplă cu ceea ce, în loc de asta, se întâmplă.)

Este clar deci că toate funcțiile ab sunt doar tot atâtea metode de măsurare ale realității. – Şi cu siguranță că metodele de măsurare prin p şi ~p au ceva care le face să stea înaintea celorlalte. –

Acest *dualism* al faptelor pozitive şi negative nu-mi dă pace. Un astfel de dualism nu poate desigur exista. Însă cum să i te sustragi?

Toate acestea s-ar rezolva de la sine printr-o înțelegere a esenței propoziției!

26. 11. 1914

Dacă cu privire la un lucru sunt făcute toate enunţurile pozitive, prin asta nu sunt făcute şi cele negative! Şi în asta stă totul.

[123] Nu există dualismul dintre pozitiv şi negativ de care mă temeam, căci (x).φx etc. etc. nu sunt nici negative, nici pozitive.

De vreme ce propoziţia pozitivă nu *trebuie* să apară în cea negativă, nu trebuie atunci, în orice caz, ca prototipul propoziţiei pozitive să apară în cea negativă?

În măsura în care – în orice notaţie posibilă – deosebim între ~ aRb şi ~ bRa, noi presupunem în fiecare dintre ele o anumită corelare a argumentului şi a locului pentru argument în propoziţia negativă; o corelare care constituie, desigur, prototipul propoziţiei pozitive care este negată.

Nu este atunci acea corelare a părţilor componente ale propoziţiei, cu care nu este încă *spus* nimic, adevărata imagine cuprinsă în propoziţie?

Oare neclaritatea pe care o am nu ţine de faptul că nu înţeleg esenţa relaţiilor?

Dar poate fi o *imagine* negată? Nu. Iar în asta constă diferenţa dintre imagine şi propoziţie. Imaginea poate servi drept propoziţie. Însă atunci i

se adaugă ceva care face ca ea să *spună* ceva. Pe scurt: pot nega faptul că imaginea concordă, însă imaginea nu o pot nega.

Prin faptul că părților componente ale imaginii le sunt corelate obiecte, *prin asta* ea reprezintă o stare de lucruri și concordă sau nu concordă. (De pildă, o imagine reprezintă interiorul unei camere etc.)

27. 11. 1914

„~p" este adevărată, dacă p este falsă. Prin urmare, din propoziția adevărată „~p" face parte o propoziție falsă. Dar cum o poate face liniuța „~" să concorde cu realitatea? Desigur, am zis deja că nu doar liniuța „~" face asta, ci tot ceea ce este comun diferitelor semne ale negației. Iar ceea ce le este comun trebuie să provină în chip evident din semnificația negației. Și astfel trebuie ca în semnul negației să se oglindească totuși propria lui semnificație. [Cf. 5.512]

28. 11. 1914

Negația se unifică cu funcțiile ab ale propoziției elementare. Iar funcțiile logice ale propoziției

[124] elementare trebuie, la fel precum toate celelalte, să oglindească semnificația lor.

29. 11. 1914

Funcția ab nu se oprește *înaintea* propoziției elementare, ci o străbate de la un cap la altul.

Ceea ce *poate* fi arătat nu poate fi spus. [4.1212]

Cred că am putea elimina cu totul semnul identității din notația noastră, iar identitatea să o indicăm mereu doar prin identitatea semnelor. Desigur, $\varphi(a, a)$ n-ar mai fi atunci un caz particular al lui (x,y). $\varphi(x,y)$ şi nici φa unul al lui $(\exists x)$. $\varphi x.\varphi y$. Însă, atunci, în loc de $\varphi x.\ \varphi y \supset_{x,\,y} x = y$ am putea scrie pur şi simplu $\sim (\exists x, y).\varphi x.\varphi y$. [Cf. 5.53 şi 5.533]

Prin această notație, pseudo-propoziția $(x)x=a$ sau altele asemănătoare şi-ar pierde orice aparență de îndreptățire. [Cf. 5.534]

1. 12. 1914

Propoziția spune, aşa-zicând: această imagine nu poate (sau poate) reprezenta în acest fel o stare de lucruri.

2. 12. 1914

Ceea ce ne interesează este tocmai să stabilim ce anume deosebeşte propoziţia de simpla imagine.

4. 12. 1914

Să privim de pildă ecuaţia ~ ~ p = p: ea determină semnul pentru p cu ajutorul altora, deoarece spune că există ceva pe care îl au în comun „p“ şi „~ ~ p“. Prin aceasta, semnul primeşte proprietăţi care oglindesc faptul că negaţia dublă este o afirmaţie.

5. 12. 1914

Cum se face că „p v ~ p“ nu spune nimic?

6. 12. 1914

Mecanica newtoniană aduce descrierea lumii la o formă unitară. Să ne imaginăm o suprafaţă albă pe care ar exista pete neregulate de culoare [125]
neagră. Vom spune: orice imagine s-ar naşte astfel,

întotdeauna voi putea face o descriere mai mult sau mai puțin aproximativă a ei dacă acopăr suprafața cu o rețea de pătrate suficient de mici, spunând despre fiecare dintre ele că este alb sau negru. În acest fel, voi fi adus descrierea suprafeței la o formă unitară. Această formă e una aleasă la întâmplare, căci aș fi putut la fel de bine să folosesc o rețea cu ochiuri triunghiulare sau hexagonale. Se poate chiar ca descrierea cu ajutorul unei rețele triunghiulare să fi fost și mai simplă, ceea ce înseamnă că am fi putut descrie mai exact suprafața cu o rețea de triunghiuri mai mari decât cu o rețea de pătrate mai mici (sau invers) etc. Diferitelor rețele le corespund diferite sisteme de descriere a lumii. Mecanica determină forma descrierii lumii, spunând: toate propozițiile ce descriu lumea trebuie să fie obținute, într-un anumit mod, dintr-un număr de propoziții date – adică din axiomele mecanicii. În acest fel, ea furnizează cărămizile pentru construcția edificiului științei și spune: orice edificiu ai vrea să construiești, trebuie să îl alcătuiești cu aceste cărămizi și numai cu ele.

La fel cum orice număr trebuie să-l pot scrie în sistemul de numere, tot așa orice propoziție a fizicii trebuie să poată fi scrisă în sistemul mecanicii. [Cf. 6.341]

Iar aici vedem poziția opusă pe care o au logica și mecanica una în raport cealaltă.

(Rețeaua am putea-o face și din alte figuri.)

Faptul că o imagine precum cea menționată mai sus poate fi descrisă cu ajutorul unei rețele de o formă dată nu spune nimic despre imaginea ca atare (căci lucrul e valabil pentru orice astfel de imagine). Însă caracteristic pentru imagine este faptul că poate fi descrisă cu ajutorul unei anumite rețele, formată din ochiuri de o *anumită* mărime. Astfel, faptul că lumea poate fi descrisă prin mecanica newtoniană nu spune nimic despre lume; însă ceea ce ne poate spune ceva despre lume este faptul că ea poate fi descrisă de către mecanica newtoniană tocmai în felul în care este descrisă. (Lucru pe care-l simțeam de *multă* vreme). – Despre [126]
lume spune ceva și faptul că ea poate fi descrisă printr-o mecanică într-un mod mai simplu decât printr-o alta.

[Cf. 6.342]

Mecanica este *o* încercare de a construi după un *anumit* plan toate propozițiile de care avem nevoie pentru a descrie lumea. (Masele invizibile ale lui Hertz.) [Cf. 6.343]

Masele invizibile ale lui Hertz sunt, *după cum s-a recunoscut*, pseudo-obiecte.

7. 12. 1914

Constantele logice ale propoziției sunt condițiile ei de adevăr.

8. 12. 1914

În spatele gândurilor noastre, adevărate sau false, stă întotdeauna un sol obscur, pe care noi abia ulterior îl putem aduce la lumină şi exprima ca gând.

12. 12. 1914

p. tautologie = p; ceea ce înseamnă că tautologia nu spune nimic! [Cf. 4.465]

13. 12. 1914

Oare esența negației se epuizează în faptul că este o operație care se suprimă pe sine? Ar trebui atunci ca χ să însemne negație, dacă $\chi\ \chi\ p = p$ presupune faptul că $\chi\ p \neq p$.

Un lucru e sigur, anume că, după aceste două ecuații, χ nu mai poate exprima afirmația!

Şi oare capacitatea acestor operaţii de a dispărea la un moment dat nu arată că ele sunt de natură logică?

15. 12. 1914

Este evident că putem introduce orice semn vrem noi ca semn scris al funcţiilor ab şi că semnul propriu-zis se va forma în mod automat. Ce proprietăţi vor ieşi atunci de la sine la iveală?

Scheletul logic din jurul imaginii (propoziţiei) determină spaţiul logic. [Cf. 3.42]

16. 12. 1914

Propoziţia trebuie să străbată întregul spaţiu logic. [Cf. 3.42] [127]

17. 12. 1914

Semnele pentru funcţiile ab nu sunt materiale, altminteri n-ar putea dispărea. [Cf. 5.44 şi 5.441]

18. 12. 1914

În cazul semnului propoziţional propriu-zis trebuie să poată fi distinse exact la fel de multe părţi ca şi în starea de lucruri. În asta constă identitatea lor. [Cf. 4.04]

20. 12. 1914

În „p“ nu putem recunoaşte nici mai mult şi nici mai puţin decât în „~p“.

Cum poate o stare de lucruri să concorde cu „p“ şi să nu concorde cu „~p“?

S-ar putea întreba şi astfel: dacă, în scopul de a mă înţelege cu altcineva, aş inventa *Limbajul*, ce fel de reguli ar trebui să stabilesc împreună cu acesta asupra expresiei noastre?

23. 12. 1914

Iată un exemplu caracteristic pentru teoria semnificaţiei elaborată de mine cu privire la descrierea naturii în fizică: cele două teorii ale căldurii, dintre care prima concepe căldura ca materie, iar cea de-a doua ca mişcare.

25. 12. 1914

Propoziția spune ceva, este identică cu ceva: ea are o anumită legătură cu realitatea, *oricare ar fi aceasta*. Iar dacă *realitatea* este dată și deopotrivă acea relație, atunci sensul propoziției este cunoscut. „p v q" are o altă relație cu realitatea decât „p.q" etc.

Posibilitatea propoziției se bazează desigur pe principiul REPREZENTĂRII obiectelor prin semne. [Cf. 4.0312]

În propoziție avem deci reprezentarea a ceva prin *altceva*. [128]

Avem însă și elementul de legătură *comun*.

Ideea mea fundamentală este asta: constantele logice nu reprezintă. Anume că *logica* faptelor nu *poate* fi reprezentată. [Cf. 4.0312]

29. 12. 1914

În propoziție, numele reprezintă obiectul. [Cf. 3.22]

11. 1. 1915

O măsură de un metru nu spune că un obiect de măsurat ar fi lung de un metru.

Nici chiar atunci când ştim că ea trebuie să servească la măsurarea *acestui* obiect.

Nu s-ar putea oare întreba astfel: ce trebuie să i se mai adauge măsurii de un metru ca ea să *enunțe* ceva despre lungimea obiectului?

(Măsura de un metru, fără acest adaos, ar fi acea „supoziție".[1])

15. 1. 1915

Semnul propoziţional „p v q" concordă [cu realitatea] atunci când p sau q se întâmplă şi, la fel, când ambele se întâmplă, altminteri ea nu concordă: asta pare să fie teribil de simplu; şi *la fel* de simplă va fi şi soluția.

16. 1. 1915

Propoziția este corelată cu o stare de lucruri ipotetică.

1. E vorba de termenul fregean, cf. însemnarea din 12. 11. 1914 (*n. trad.*).

Această stare de lucruri este dată prin intermediul unei descrieri.

Propoziția este descrierea unei stări de lucruri. [Cf. 4.023]

Așa cum descrierea unui obiect se face potrivit proprietăților lui externe, tot așa propoziția descrie un fapt potrivit proprietăților lui interne. [Cf. 4.023]

Descrierea concordă atunci când obiectul are proprietățile enunțate: propoziția concordă când starea de lucruri are proprietățile interne indicate prin intermediul ei.

17. 1. 1915

Starea de lucruri p.q *cade sub* propoziția „pvq".

Cu privire la alegoria rețelei din fizică: deși [129]
petele sunt figuri geometrice, totuși este de la sine înțeles că geometria nu ne poate spune nimic despre forma și poziția lor. Rețeaua însă este *pur* geometrică, toate însușirile sale pot fi indicate în mod *a priori*. [Cf. 6.35]

18. 1. 1915

Comparația între propoziție și descriere este pur logică și *trebuie* de aceea să fie dusă mai departe.

20. 1. 1915

Cum anume este expresia „*toți*" un concept logic?

Cum anume este „*toți*" un concept al formei?

Cum se face că expresia „*toți*" poate apărea într-o propoziție?

Căci tocmai acest lucru caracterizează conceptul de formă!

„*Toți*" PARE mai apropiat de conținutul propoziției decât de forma ei.

Toate lucrurile, toate funcțiile, toate relațiile. E ca și cum „toți" ar fi un *termen* de legătură între conceptul de lucru, de funcție etc. și lucrul individual, funcția individuală.

Generalitatea este legată în chip esențial de FORMA elementară.

Cuvântul izbăvitor –?!

21. 1. 1915

Trecerea de la observarea generală a formei propoziției: *infinit de dificilă, cumplită.*

22. 1. 1915

Sarcina mea constă, *toată*, în a explica esența propoziției.

Ceea ce înseamnă a preciza esența tuturor faptelor a căror imagine *este* propoziția.

A preciza esența oricărei ființe.

(Iar ființă nu înseamnă aici existență – căci ar fi lipsit de sens.)

23. 1. 1915

Negația este o operație. [Cf. 5.2341] [130]

O operație desemnează o operație.

Cuvântul este o sondă, uneori coboară foarte adânc; alteori, mai puțin.

O operație nu asertează desigur nimic, doar rezultatul ei o face, iar asta depinde de obiectul ei. [Cf. 5.25]

24. 1. 1915

Pseudo-funcțiile logice *sunt* operații.

Doar operațiile pot să dispară! [Cf. 5.254]

Propoziția negativă exclude realitatea.

Cum poate oare logica atotcuprinzătoare, care oglindește lumea, să se folosească de trucuri și de manipulări așa de speciale? Numai fiindcă toate acestea se leagă într-o rețea *infinit* de fină, în marea oglindă! [Cf. 5.511]

25. 1. 1915

Se poate spune și: ~ p este fals, dacă p este adevărat.

29. 1. 1915

Limbajul este articulat. [Cf. 3.141]

7. 2. 1915

Temele muzicale sunt, într-un anumit sens, propoziții. Cunoașterea esenței logicii va conduce, de aceea, către cunoașterea esenței muzicii.

14. 2. 1915

Dacă ar exista obiecte matematice – constante logice – atunci propoziția „mănânc 5 prune" ar fi o propoziție a matematicii. Iar ea nu este nici măcar o propoziție a matematicii aplicate.

Propoziția trebuie să descrie *în mod complet* semnificația sa. [Cf. 4.023]

4. 3. 1915

Melodia este un soi de tautologie, ea este închisă în sine însăşi, se satisface pe sine.

5. 3. 1915

Omenirea a bănuit întotdeauna că trebuie să [131]
existe un domeniu de întrebări în care răspunsurile se unesc *a priori* simetric şi într-o configurație închisă, regulată. [Cf. 5.4541]

(Cu cât e mai vechi un cuvânt, cu atât răzbate mai profund.)

6. 3. 1915

Problemele negației, disjuncției, ale adevărului şi falsității – sunt doar reflexe ale unei mari şi unice

probleme în oglinzile diferit poziționate, mari și mici, ale filozofiei.

7. 3. 1915

Așa cum $\sim \xi$, $\sim \xi \vee \sim \xi$, etc. este una și aceeași funcție, la fel și $\sim \eta \vee \eta$, $\eta \supset \eta$ este una și aceeași funcție – anume cea tautologică. La fel ca celelalte, și ea poate fi cercetată, poate chiar cu folos.

8. 3. 1915

Dificultatea mea este doar una – enormă – ce ține de expresie.

18. 3. 1915

Este clar că până și cercetarea cea mai exactă a semnului propozițional nu poate indica ceea ce el asertează, ci ceea ce el *poate* aserta.

27. 3. 1915

Legea cauzalității nu este o lege, ci forma *unei* legi. [Cf. 6.32]

29. 3. 1915

„Legea cauzalității" este un nume pentru un gen. Iar așa cum în mecanică – să spunem – există „legi ale minimului" – precum aceea a minimei acțiuni – la fel există în fizică o lege a cauzalității, o lege de formă cauzală. [Cf. 6.321]

Tot așa cum oamenii au avut o bănuială că trebuie să existe *o* „lege a minimei acțiuni", înainte de a ști exact cum suna ea. (Aici, cum se întâmplă atât de adesea, ceea ce este *a priori* se dovedește a fi ceva pur logic.) [Cf. 6.3211] [132]

3. 4. 1915

Propoziția este o măsură a lumii.

Aceasta este imaginea unui proces și ea nu corespunde. Cum poate ea atunci să mai fie imaginea acelui proces?

Că „a" îl *poate* reprezenta pe *a* și „b" pe *b*, dacă „a" stă în relația „R" cu „b", tocmai în asta rezidă acea relație internă POTENȚIALĂ pe care o căutăm.

5. 4. 1915

Propoziția nu este un amestec de cuvinte. [Cf. 3.141]

11. 4. 1915

Nici melodia nu este un amestec de sunete, aşa cum cred toţi cei lipsiţi de simţ muzical. [Cf. 3.141]

12. 4. 1915

Dacă pornesc de la esenţa propoziţiei, *nu pot* ajunge la operaţiile logice individuale!!!

15. 4. 1915

Pur şi simplu nu pot evidenţia în ce măsură propoziţia este *imagine* a stării de lucruri!

Aproape că îmi vine să renunţ la toate aceste străduanii. - -

16. 4. 1915

Descrierea este, ca să spun aşa, o operaţie a cărei bază sunt elementele sale ajutătoare şi al cărei rezultat este obiectul descris.

Semnul „nu" este clasa tuturor semnelor negaţiei.

17. 4. 1915

Universul subiectiv. [133]

În loc să efectuăm, în propoziție, operațiile logice pe fragmentele de propoziție din interiorul ei, putem să le corelăm anumite *semne înlocuitoare* și să operăm cu ele. *Unei* propoziții-imagine îi este corelată imaginea unei constelații de semne înlocuitoare care stă într-o legătură cât se poate de complicată cu ea.

(aRb, cSd, φe) ((pvq).r: ⊃ q.r. ≡.pvr)

p q r

18. 4. 1915

Pentru operația negației, trecerea de la p la ~ p *nu* este caracteristică. (*Cea mai bună dovadă*: ea duce și de la ~ p la p.) ———.

19. 4. 1915

Ceea ce se oglindește în limbaj nu pot exprima cu ajutorul lui. [Cf. 4.121]

23. 4. 1915

Noi nu credem *a priori* într-o lege a conservării, ci *cunoaştem a priori* posibilitatea formei ei logice. [6.33]

Toate acele propoziţii care sunt certe în mod *a priori*, precum principiul raţiunii suficiente, al continuităţii în natură, etc., etc., toate acestea sunt intuiţii *a priori* cu privire la formele posibile ale propoziţiilor ştiinţei. [Cf. 6.34]

„Deviza lui Occam" nu este, desigur, o regulă arbitrară sau una justificată prin succesul ei practic. Ea afirmă că semnele care nu sunt necesare nu semnifică nimic. [Cf. 5.47321]

Este clar că semnele care îndeplinesc acelaşi scop sunt identice din punct de vedere logic. Logicul pur *este* tocmai ceea ce *toate* acestea pot realiza. [Cf. 5.47321]

24. 4. 1915

În logică (matematică), procesul şi rezultatul sunt echivalente. (De aceea nu există surprize.) [6.1261]

25. 4. 1915

Deoarece limbajul stă în anumite relații *interne* cu lumea, *el* și relațiile acestea determină posibilitatea logică a faptelor. Dacă avem un semn cu semnificație, atunci trebuie ca el să stea într-o anumită relație internă cu o configurație. Semnul și relația determină în chip univoc forma logică a ceea ce este desemnat. [134]

Însă nu poate un așa-zis lucru, oricare ar fi el, să fie corelat cu un altul într-unul și același fel?

Este clar, de pildă, că noi percepem cuvintele limbajului ca unități logic echivalente unele cu altele și că le folosim ca atare.

Întotdeauna pare că ar exista ceva care *ar putea fi privit ca lucru* și că ar exista, *pe de altă parte*, lucruri simple reale.

Este clar: nici o linie trasă cu creionul și nici un vapor cu aburi nu sunt simple: există într-adevăr între cele două o echivalență logică?

„Legile", precum principiul rațiunii suficiente etc. tratează despre rețea și nu despre ceea ce rețeaua descrie. [Cf. 6.35]

26. 4. 1915

Prin intermediul generalității, propozițiile folosite în mod obișnuit trebuie să-și primească chipul lor simplu.

Trebuie să ne dăm seama *cum anume* se îngrijește de el însuși limbajul.

Propoziția care se referă la un „complex" stă într-o relație internă cu propoziția care se referă la o parte componentă a acestuia. [Cf. 3.24]

27. 4. 1915

Libertatea voinței constă în faptul că evenimentele din viitor *nu pot* fi CUNOSCUTE acum. Le-am putea cunoaște numai în cazul în care cauzalitatea ar fi o necesitate LĂUNTRICĂ – precum aceea a inferenței logice. – Corelația dintre cunoaștere și ceea ce este cunoscut este *aceea* a necesității logice. [Cf. 5.1362]

Nu am voie să mă văd silit să-mi fac griji în legătură cu limbajul.

Lipsa corespondenței este asemenea lipsei identității.

28. 4. 1915

Operația negației nu constă, să zicem, în a așeza semnul ~ în fața a ceva, ci e constituită de clasa tuturor operațiilor prin care se realizează negația. [135]

Atunci ce fel de proprietăți are de fapt această operație ideală a negației?

Cum anume se arată faptul că două enunțuri se împacă unul cu altul?

Dacă în p v q îl punem pe p în locul lui q, enunțul îl privește atunci pe p!

Oare semnul p.q face și el parte dintre acele semne care îl afirmă pe p? – Este p unul dintre semnele pentru p v q?

Se poate oare spune astfel?: toate semnele care *nu* îl afirmă pe p *nu* sunt afirmate de p și nu îl conțin pe p ca tautologie sau contradicție, toate aceste semne îl neagă pe p.

29. 4. 1915

Asta înseamnă: toate semnele care depind de p și care nici nu-l afirmă și nici nu sunt afirmate de către p.

30. 4. 1915

Apariția unei *operații* nu poate, *desigur*, să însemne singură nimic.

p este afirmat de toate propozițiile din care el decurge. [Cf. 5.124]

Orice propoziție care contrazice p o și neagă. [Cf. 5.1241]

1. 5. 1915

Faptul că p. ~ p este o contradicție arată că ~ p contrazice p. [Cf. 6.1201]

Scepticismul *nu* este de necombătut, ci *în mod evident un nonsens*, dacă vrea să formuleze o îndoială acolo unde nu poate fi pusă vreo întrebare. [Cf. 6.51]

Îndoiala poate exista doar acolo unde există o întrebare; o întrebare doar acolo unde există un răspuns, iar acesta doar acolo unde *se poate spune* ceva. [Cf. 6.51]

Toate teoriile care afirmă „*Trebuie* ca lucrurile să stea totuși așa, altminteri n-am putea filozofa" sau „altminteri n-am putea trăi" etc. etc. trebuie, desigur, să dispară.

Metoda mea nu este aceea de a separa ceea ce este dur de ceea ce e moale, ci de a vedea duritatea a ceea ce este moale.

Pentru filozof, arta cea mai mare este de a nu [136]
ajunge să se ocupe cu întrebări care nu îl privesc.

Metoda lui Russell din *Scientific Method in Philosophy* reprezintă un regres față de metoda din fizică.

2. 5. 1915

Clasa tuturor semnelor care afirmă atât p cât şi q este semnul pentru p.q. Clasa tuturor semnelor care nu afirmă nici pe p nici pe q este propoziția „p v q". [Cf. 5.513]

3. 5. 1915

Nu se poate spune că atât tautologia cât şi contradicția nu spun *nimic* în sensul că ar reprezenta punctul zero pe scala propozițiilor. Căci ele sunt, cel puțin, poli *opuşi*.

Se poate spune: două propoziții sunt opuse una celeilalte dacă nu există nici un semn care să le afirme pe amândouă – ceea ce înseamnă de fapt: dacă nu au un termen comun. [Cf. 5.1241]

Ne reprezentăm deci propozițiile drept clase de semne – propozițiile „p" și „q" au în comun termenul „p.q" – iar două propoziții sunt opuse una alteia când stau cu totul una în afara celeilalte. [Cf. 5.513]

4. 5. 1915

Așa-numita lege a inducției nu poate fi în nici un caz o lege logică, deoarece ea este în chip evident o propoziție. [Cf. 6.31]

Clasa tuturor propozițiilor de forma Fx este propoziția x(φx).

5. 5. 1915

Există o formă generală a propoziției?

Da, dacă prin asta înțelegem „constanta logică"! [Cf. 5.47]

Din nou pare să aibă un sens întrebarea: „există lucruri simple?" Și totuși această întrebare trebuie să fie lipsită de sens! –

6. 5. 1915

În zadar ne-am strădui să exprimăm, folosind semnele scrierii conceptuale, pseudo-propoziția „există lucruri simple?".

E clar totuşi că am în față un concept al lucru- [137]
lui, al corelării simple când mă gândesc la toate acestea.

Însă cum îmi reprezint ceea ce este simplu? Căci, întotdeauna, nu pot spune decât că „«x» are semnificație". Aici e un mare mister!

Ca exemple pentru ceea ce este simplu mă gândesc totdeauna la punctele din imaginea vizuală. (Tot aşa cum tipice pentru „obiectele compuse" îmi par întotdeauna părțile imaginii vizuale.)

7. 5. 1915

Este oare compunerea spațială şi o compunere logică? Se pare totuşi că da!

Însă din ce anume se compune de pildă o parte a imaginii mele vizuale care are aceeaşi culoare?

Din *minima sensibilia*[1]? Cum ar trebui atunci determinat locul unei asemenea părți?

Chiar dacă propozițiile folosite de noi conțin, toate, generalizări, totuși în ele trebuie să apară prototipurile părților componente ale cazurilor lor particulare. Rămâne deci întrebarea cum ajungem la acestea.

8. 5. 1915

Faptul că nu există semne pentru un anumit prototip nu arată nicidecum că prototipul acela nu există. Reprezentarea cu ajutorul unui limbaj al semnelor nu se realizează prin faptul că *semnul* unui prototip stă pentru un *obiect* al aceluiași prototip. Semnul și relația internă cu ceea ce este desemnat determină prototipul acesta; așa cum coordonatele de bază și ordonatele[2] determină punctele unei figuri.

---

1. În epistemologia modernă este presupusă de către empiriști existența acestor *minima sensibilia*, „obiectele cele mai mici care pot fi percepute", ca fundament al cunoașterii. Conceptul apare la Hume (*Tratat despre natura umană*, 1739–1740) ca alternativă la conceptul de divizibilitate infinită (*n. trad.*).

2. Potrivit DEX, o ordonată este „a doua coordonată a unui punct în sistemul rectangular de coordonate din plan sau din spațiu" (*n. trad.*).

9. 5. 1915

O întrebare: putem oare, în LOGICĂ, să o scoatem la capăt fără obiecte simple?

Sunt posibile, *în mod evident*, propoziții care nu conțin semne simple, adică semne care să aibă în chip nemijlocit o semnificație. Acestea sunt într-adevăr *propoziții* care au un sens, iar definițiile părților lor componente nu trebuie neapărat să le însoțească.

Este totuși clar că părțile componente al propozițiilor noastre pot fi și trebuie descompuse cu [138]
ajutorul definițiilor, dacă vrem să pătrundem până la structura autentică a propoziției. *Există, în orice caz, un proces al analizei.* Și atunci nu ne putem întreba dacă acest proces cunoaște undeva un sfârșit? Iar dacă da, atunci care este acest sfârșit?

Dacă e adevărat că orice semn definit desemnează *via* definiția sa, atunci trebuie ca lanțul definițiilor să aibă totuși un sfârșit. [Cf. 3.261]

Propoziția care a fost descompusă vorbește despre mai multe decât cea care n-a fost descompusă.

Descompunerea face propoziția mai complicată decât era înainte; însă nu poate și nici nu are voie s-o facă mai complicată decât era de la bun început semnificația sa.

Atunci când propoziția este la fel de complexă precum semnificația sa, atunci ea este *pe de-a-ntregul* descompusă.

Semnificația propozițiilor noastre nu este însă infinit de complicată.

Propoziția este imaginea unui fapt. Pot schița diferite imagini ale unui fapt. (La aceasta îmi servesc operațiile logice.) Însă ceea ce este caracteristic pentru acest *fapt* în imaginile respective va coincide peste tot şi nu va depinde de mine.

O dată cu clasa de semne a propoziției „p" este deja dată clasa de semne a propoziției „~ p" etc. etc. Aşa cum şi trebuie de altfel să fie.

Însă nu presupune aceasta că ne este dată clasa tuturor propozițiilor? Şi cum ajungem la *ea*?

11. 5. 1915

Este oare suma logică a două tautologii o tautologie în primul sens? Există cu adevărat dualitatea: tautologie – contradicție?

Ceea ce este simplu ESTE chiar elementul cel mai simplu pe care îl cunoaştem. – Cel mai simplu element până la care poate pătrunde analiza noastră. – el n-are nevoie să apară decât ca prototip,

ca variabilă în propozițiile noastre – *acesta* este elementul cel mai simplu pe care-l tot avem în vedere și-l căutăm.

12. 5. 1915

Conceptul general al reprezentării prin imagine și *acela* al coordonatelor.

Admițând că expresia „~ (∃x)x = x" ar fi o pro- [139]
poziție, anume „Nu există lucruri", atunci ar trebui să ne mire foarte tare faptul că, pentru a exprima această propoziție prin simboluri, trebuie să folosim o relație (=) despre care în ea, în propoziție, nu este vorba câtuși de puțin.

13. 5. 1915

O manipulare logică cu totul specială, *personificarea timpului!*

Numai să nu strângem nodul înainte de a fi siguri că am dat de adevăratul capăt.

Am putea oare să considerăm un fragment de spațiu drept un lucru? E evident că, într-un anumit sens, noi facem asta mereu, atunci când vorbim despre lucruri întinse în spațiu.

Se pare aşadar – cel puţin atât cât pot vedea eu – că eliminarea numelor cu ajutorul definiţiilor nu realizează nimic: obiectele spaţiale complexe, de pildă, îmi par, într-un anumit sens, a fi în chip esenţial lucruri – le văd, ca să spun aşa, ca lucruri. – Iar desemnarea lor cu ajutorul numelor pare să fie mai mult decât un truc lingvistic. Obiectele spaţiale compuse de pildă – apar – după cum se pare – într-adevăr ca lucruri.

Însă ce înseamnă toate astea?

Înseamnă, în orice caz, că noi desemnăm cu totul instinctiv acele obiecte cu ajutorul numelor. ———

14. 5. 1915

Limbajul este o parte a organismului nostru şi cu nimic mai puţin complicat decât acesta. [Cf. 4.002]

Vechea problemă a complexului şi a faptului.

15. 5. 1915

Teoria complexelor se exprimă prin propoziţii ca aceasta: „Dacă o propoziţie este adevărată, atunci

există ceva"; pare să fie o diferență între faptul pe care îl exprimă propoziția: a stă în relația R cu b și complexul: *a în relația R cu b*, care este tocmai ceea ce „există", dacă propoziția respectivă e adevărată. Se pare că am putea *desemna* acest ceva, [140]
și anume printr-un „semn compus" propriu-zis. – Sentimentele care se exprimă în aceste propoziții sunt cu totul naturale și nefalsificate; deci trebuie ca un adevăr să stea la baza lor. Dar care?

Ce anume ține de viața mea?

Atât este clar, că un complex poate fi dat numai prin descrierea lui; iar această descriere va fi corectă sau greșită. [Cf. 3.24]

Propoziția în care e vorba de un complex, în caz că acesta nu există, nu va fi un nonsens, ci pur și simplu o propoziție falsă. [Cf. 3.24]

16. 5. 1915

Atunci când văd spațiul, văd toate punctele sale?

Nu putem reprezenta prin limbaj ceva ce „contrazice logica", tot așa cum, în geometrie, nu putem reprezenta, prin coordonatele ei, o figură ce contrazice legile spațiului sau să dăm coordonatele unui punct care nu există. [Cf. 3.032]

Dacă ar exista propoziții care să aserteze existența prototipurilor, atunci acestea ar fi unice și un soi de „propoziții logice", iar numărul lor i-ar conferi logicii o realitate imposibilă. Ar exista coordonare în logică.

18. 5. 1915

Posibilitatea tuturor analogiilor, a ceea ce face ca exprimările noastre să fie imagini, rezidă în logica reprezentării. [Cf. 4.015]

19. 5. 1915

Am putea să concepem ca lucru chiar un corp aflat în mișcare, *și anume împreună cu mișcarea sa.* Astfel, învârtindu-se în jurul pământului, luna se învârte în jurul soarelui. Aici pare să fie clar că reificarea pe care o facem nu este altceva decât o manipulare logică – iar faptul că e posibilă se poate dovedi, de altfel, cât se poate de plin de însemnătate.

Sau să privim reificări precum: o melodie, o propoziție rostită. —

Când spun „«x» are semnificație", simt eu oare
[141] că „este imposibil ca «x» să semnifice acest cuțit

sau această scrisoare"? Nicidecum. Ba chiar dimpotrivă.

20. 5. 1915

Un complex este pur şi simplu un lucru!

21. 5. 1915

Noi putem, ce-i drept, să reprezentăm în spaţiu o stare de fapt care ar contrazice legile fizicii, dar nu una ce ar contraveni legilor geometriei. [Cf. 3.0321]

22. 5. 1915

Notaţia matematică a şirurilor infinite, precum „$I+\frac{x}{I!}+\frac{x2}{2!}+\ldots$" *cu puncte de suspensie* este un exemplu pentru acea generalitate extinsă. Este dată o lege, iar termenii pe care îi scriem servesc ca ilustrare.

Astfel, în loc de (x)fx s-ar putea scrie „fx.fy…"

Complexe spaţiale şi *temporale.*

23. 5. 1915

Limitele limbajului meu semnifică limitele lumii mele. [5.6]

Există într-adevăr doar un suflet al lumii, pe care eu, de preferință, îl numesc sufletul *meu* și sub forma căruia, exclusiv, eu concep ceea ce numesc sufletul celorlalți.

Observația de mai sus ne oferă cheia spre a decide în ce măsură solipsismul este un adevăr. [Cf. 5.62]

De multă vreme mi-a venit în minte că aș putea scrie o carte intitulată „Ce fel de lume am găsit" [Cf. 5.631]

Dar oare nu avem pur și simplu sentimentul că există o relație simplă, sentiment care pare, întotdeauna, să constituie temeiul principal pentru a presupune „obiectele simple"? Și nu avem oare același sentiment când ne gândim la relația dintre nume și obiectul complex?

Să presupunem că obiectul complex ar fi această carte și l-am numi „A". Apariția lui „A" în propoziție arată atunci apariția cărții în faptul ca atare. *Prin analiză, ceva nu este descompus în mod arbitrar,*
[142] *în așa fel încât rezultatul descompunerii sale să fie unul cu totul diferit în fiecare structură propozițională.* [Cf. 3.3442]

La fel precum apariția unui nume pentru lucru în diferite propoziții, tot așa apariția numelui pentru obiecte compuse arată că o formă și un conținut au ceva în comun.

Cu toate acestea, starea de lucruri *infinit* de complexă pare să fie o absurditate!

Însă pare sigur și că existența obiectelor simple noi nu o deducem din existența anumitor obiecte simple, ci mai degrabă ca rezultat final al unei analize – prin descriere, ca să spunem așa – adică printr-un proces care ne conduce până la ele.

De aceea, dacă o expresie anume este un nonsens, ea poate fi folosită mai departe – vezi observația de mai sus.

În cartea intitulată „Lumea pe care am aflat-o" ar trebui să relatez și despre trupul meu și să spun care membre sunt supuse voinței mele etc.; aceasta este o metodă pentru a izola subiectul sau mai degrabă pentru a arăta că, într-un sens important, nu există subiect: anume că numai despre el *nu* ar putea să fie vorba în această carte. [Cf. 5.631]

24. 5. 1915

Dacă, de asemenea, obiectele simple nu le cunoaștem prin intuiție, obiectele complexe *le cunoaștem*

prin intuiție și știm, din intuiție, că sunt complexe. – Știm și că ele trebuie să fie compuse, în cele din urmă, din lucruri simple?

Extragem de pildă din câmpul nostru vizual o parte și vedem că ea este încă complexă și că o parte din această parte este la rândul ei complexă, însă este ceva mai simplă, ș.a.m.d. –

Oare poate fi gândită situația în care *vedem* – de pildă – că *toate punctele de pe o suprafață sunt galbene*, fără să vedem măcar un *singur* punct de pe această suprafață? Aproape că așa pare.

Naşterea problemelor: o tensiune apăsătoare, care la un moment dat se concentrează într-o întrebare și se obiectivează.

Cum am descrie, de pildă, o suprafață acoperită uniform cu albastru?

25. 5. 1915

[143] Ne apare într-adevăr ca fiind de nedescompus imaginea vizuală a unui *minimum visibile*[1]? Tot ceea ce are întindere poate fi descompus. Există oare părți în imaginea noastră vizuală care *nu* au întindere? Cumva stelele fixe? –

1. Vizibilitatea minimă a unui obiect, limita vizibilității sale (*n. trad.*).

Pornirea către mistic provine din nesatisfacerea dorințelor noastre prin știință. *Simțim* că și atunci când toate problemele științifice *posibile* ar primi vreun răspuns, *problema noastră nu e câtuși de puțin atinsă.* Desigur că în acest caz nu mai rămâne nici o întrebare; și tocmai acesta este răspunsul. [Cf. 6.52]

Tautologia este afirmată de *orice* propoziție; contradicția este negată de oricare. (Am putea anexa fiecăreia dintre propoziții, cu ajutorul lui „și", o tautologie oarecare, fără a-i schimba sensul, și, la fel, i-am putea anexa negarea unei contradicții.)

Iar „fără a-i schimba sensul" înseamnă: fără a schimba *ceea ce este esențial* în semnul însuși. Căci: nu putem schimba *semnul* fără a schimba și sensul său. [Cf. 4.465]

„aRa" *trebuie* să aibă sens, dacă „aRb" are sens.

26. 5. 1915

Dar cum să explic acum esența generală a *propoziției*? Putem spune desigur: tot ceea ce se întâmplă (sau, dimpotrivă, nu se întâmplă) poate fi reprezentat ca imagine printr-o propoziție. Însă

apare aici expresia „a se întâmpla"! Ea este la fel de problematică.

Opusul propoziției îl constituie obiectele.

Obiectele pot doar să le *numesc*. Semnele stau pentru ele. [Cf. 3.221]

27. 5. 1915

Pot doar vorbi *despre* ele, nu pot spune ce sunt ele. [Cf. 3.221]

„Însă n-ar trebui să existe ceva care să nu poată fi exprimat printr-o *propoziție* (și care, de asemenea, să nu fie un obiect)?" Acest lucru n-ar putea fi pur și simplu exprimat cu ajutorul *limbajului*; și, de asemenea, cu privire la el nici nu ne-am putea *întreba*.

Cum, dacă există ceva dincolo de *fapte*? Ceva ce propozițiile noastre nu pot exprima? Însă aici
[144] avem de pildă *lucrurile* și *nu simțim nici cea mai mică nevoie* să le exprimăm în propoziții.

Ceea ce nu poate fi exprimat, noi nici nu exprimăm –. Și atunci cum să ne *întrebăm* dacă poate fi exprimat ACEL CEVA care nu poate fi exprimat?

Nu există un domeniu dincolo de fapte?

28. 5. 1915

„Semn compus" şi „propoziţie" sunt expresii *echivalente*.

Este oare o tautologie dacă spunem: *limbajul* este compus din propoziţii?

Se pare că *da*.

29. 5. 1915.

Însă *limbajul* este oare *unicul* limbaj?

De ce n-ar exista un mod de expresie cu ajutorul căruia să pot vorbi *despre* limbaj, în aşa fel încât acesta să îmi poată apărea în coordonare cu altceva?

Să presupunem că muzica ar fi un astfel de mod de expresie. În cazul acesta, e în orice caz caracteristic pentru ştiinţă faptul că în cuprinsul ei nu apare nici măcar *o singură* temă muzicală.

Eu însumi pun aici pe hârtie doar propoziţii. De ce asta?

Cum este limbajul unic?

30. 5. 1915

Cuvintele sunt ca o pojghiţă deasupra unei ape adânci.

Este clar că se reduce la acelaşi lucru a întreba ce anume este o propoziţie şi a întreba ce anume este un fapt – sau un complex.

Şi de ce să nu spunem: „Există complexe; pot fi numite cu ajutorul numelor sau pot fi reprezentate ca imagini cu ajutorul propoziţiilor?"

Numele unui complex funcţionează în propoziţie precum numele unui obiect, pe care îl cunosc doar printr-o *descriere*. – Ca descriere funcţionează propoziţia care îl reprezintă prin imagine.

Însă dacă există obiecte simple, este oare corect să numim „nume" semnele lor şi celelalte semne?

Sau numele este, aşa-zicând, un concept *logic?*

[145] „El caracterizează coeziunea dintre o formă şi un conţinut". –

Numele unui complex desemnează într-un cu totul alt fel şi se supune unor cu totul alte legi sintactice, după cum este structura acestuia.

Greşeala pe care o implică această concepţie trebuie să constea în faptul că ea, pe de o parte, pune în opoziţie obiecte complexe şi obiecte simple iar, pe de altă parte, le tratează ca fiind înrudite.

Şi totuşi: *părţile componente* şi *complexul* par să fie înrudite şi *totodată* opuse!

(Precum harta unui oraş şi harta unei ţări, care, aflate în faţa noastră, au aceeaşi mărime, dar sunt realizate la scară diferită.)

De aici provine sentimentul că „tuturor celor pe care le văd – peisajului acesta, dar şi sporilor care zboară prin aer – le pot corela nume; într-adevăr, ce altceva mi-ar putea numi numele, dacă nu pe acestea"?!

Numele caracterizează coeziunea dintre *o* formă şi *un* conţinut. – Ele caracterizează, abia *o dată cu* aplicarea lor sintactică, *o anumită* formă logică. [Cf. 3.327]

31. 5. 1915

Prin descrierea lumii cu ajutorul numelor nu putem realiza mai mult decât prin descrierea generală a lumii!!!

Am putea-o scoate la capăt fără nume? Nu, totuşi.

Numele sunt necesare pentru un enunţ privitor la faptul că *acest* lucru deţine *cutare* proprietate etc.

Ele fac legătura între forma propoziţiei şi obiectele cu totul determinate.

Iar dacă descrierea generală a lumii e precum un şablon aplicat lumii, numele vin să îl ţintuiască de ea, făcându-l să se acopere cu ea pretutindeni.

1. 6. 1915

Marea problemă în jurul căreia gravitează tot ceea ce scriu este aceasta: există o ordine *a priori* a lumii, iar dacă da, în ce constă ea?

Priveşti în interiorul unui nor de ceaţă şi îţi
[146] spui, de aceea, că ţinta este aproape. Însă ceaţa se năruie şi ţinta nu se vede încă.

2. 6. 1915

Spuneam: „O tautologie este afirmată de *orice* propoziţie"; însă prin asta încă nu am spus de ce anume ea nu este o *propoziţie*. Dar s-a spus oare prin asta *de ce* o propoziţie nu poate fi afirmată de p *şi* de ~ p?

De fapt, teoria mea nu scoate în evidenţă faptul că propoziţia *trebuie* să aibă doi poli.

Ar trebui acum să aflu, în limbajul teoriei mele, o expresie pentru CÂT DE MULT *spune o propoziţie*.

Şi ar trebui să reiasă atunci tocmai faptul că tautologiile nu spun NIMIC.

Dar cum poate fi aflată măsura pentru cât de mult se spune?

Ea există în orice caz; iar teoriile noastre *trebuie* să o poată exprima.

3. 6. 1915

S-ar putea spune desigur: *acea* propoziţie din care decurge cel mai mult spune cel mai mult.

S-ar putea spune oare: „din care decurg cele mai multe propoziţii, independente unele de altele"?

Dar nu merge şi aşa: dacă p decurge din q, însă nu şi q din p, atunci spune q mai mult decât p?

Dintr-o tautologie nu decurge însă absolut nimic. – Ea decurge însă din orice propoziţie. [Cf. 5.142]

Analogul e valabil şi pentru contrariul său.

Dar cum! N-ar fi atunci contradicţia propoziţia care spune cel mai mult? Din „p. ~ p" nu decurge doar „p", ci şi „~p"! Din ele decurge orice propoziţie şi ele nu decurg din nici una!? Însă dintr-o contradicţie nu pot totuşi să inferez nimic, tocmai *fiindcă* este o contradicţie!

Însă dacă contradicția este clasa *tuturor propozițiilor*, atunci tautologia este elementul comun al tuturor claselor de propoziții care nu au nimic în comun una cu alta și dispare cu totul. [Cf. 5.143]

„p v ~ p" ar fi atunci doar în aparență un semn. În realitate, însă, este dizolvarea propoziției.

[147] Tautologia, am putea spune, dispare înăuntrul tuturor propozițiilor, contradicția în afara tuturor propozițiilor. [Cf. 5.143]

În toate aceste considerații se pare că pornesc întotdeauna, fără să știu, de la propoziția elementară.

Contradicția este limita exterioară a propozițiilor; nici o propoziție nu o afirmă. Tautologia este punctul lipsit de substanță din centrul lor. (Punctul din mijlocul unei suprafețe circulare ar putea fi conceput drept limita ei interioară.) [Cf. 5.143]

(De altfel, cuvântul izbăvitor încă nu a fost rostit aici.)

Adiția logică și produsul logic pot fi, aici, foarte lesne confundate una cu alta.

Ajungem, ce-i drept, la rezultatul aparent ciudat că două propoziții trebuie să aibă ceva în comun pentru a putea fi afirmate de o propoziție.

(Însă și apartenența la *o* clasă este ceva pe care propozițiile trebuie să-l poată avea *în comun*.)

(În acest punct există încă o hotărâtă şi hotărâtoare neclaritate în teoria mea. De aici un anumit sentiment de insatisfacţie!)

4. 6. 1915

„p . q" are sens doar dacă „p v q" are sens.

5. 6. 1915

„p.q" afirmă „p" şi „q". Asta nu înseamnă însă că „p.q" este componenta comună lui „p" şi „q", ci dimpotrivă, că atât „p" cât şi „q" sunt conţinute în „p.q".

În acest sens, chiar p şi ~ p ar avea ceva comun, de pildă propoziţii precum ~ p v q şi p v q. Asta înseamnă: există într-adevăr propoziţii care sunt afirmate atât de „p" cât şi de „~p" – de pildă cele de mai sus – însă nu există propoziţii care să afirme atât p cât şi ~ p.

Pentru ca o propoziţie să poată fi adevărată, ea trebuie să poată fi şi falsă.

De ce nu spune tautologia nimic? Fiindcă în ea, de la bun început, este admisă orice posibilitate; fiindcă …

[148] Trebuie să se arate *în propoziția însăși* că ea spune *ceva* și în tautologie că ea nu spune nimic.

p. ~ p este acel ceva – anume *nimic* – pe care-l au în comun p și ~ p.

În semnul *autentic* pentru p rezidă într-adevăr deja semnul „p v q". (Căci este posibil atunci să construim acest semn FĂRĂ SĂ MAI AVEM NEVOIE DE ALTCEVA.)

6. 6. 1915

(Această teorie, am putea spune, tratează propozițiile exclusiv ca pe o lume proprie, și nu în legătură cu ceea ce ele reprezintă.)

Legătura dintre teoria despre imagine și teoria claselor* va deveni clară abia mai târziu.

Despre o tautologie nu se poate spune că este adevărată, căci ea este *făcută să fie adevărată.*

Ea nu este o imagine a lumii, întrucât nu REPREZINTĂ nimic. Ea este ceea ce toate *imaginile* – contrazicându-se una pe alta – au în comun.

În teoria claselor încă nu se poate vedea de ce propoziția *are nevoie* de opusul său. De ce ea este o parte *detașată* de restul spațiului logic.

---

* Teoria propoziției drept clasă (*n. ed.*).

Propoziția spune că lucrurile stau *așa* și nu *altfel*. Ceea ce ea reprezintă este o posibilitate, și totuși ea formează *în mod evident* partea unui întreg – ale cărei trăsături ea le poartă – și de care se delimitează.

p v q v ~p este și ea o tautologie. –

Există desigur propoziții care *permit* atât p cât și ~ p, însă *nici una* care să *afirme* atât p cât și ~ p.

~ p	p	~ p
~ q	q	~ q
~ r	r	~ r
~ s	s	~ s

Posibilitatea lui „p v q", dacă „p" este dată, este o posibilitate situată într-o altă dimensiune decât [149] imposibilitatea lui ~ p.

„p v ~ p" este un CAZ CU TOTUL SPECIAL al lui „p v q".

„p" nu are nimic în comun cu „~p v q".

Prin faptul că îl atașez lui „p" pe „~", propoziția intră într-o altă clasă a propozițiilor.

Orice propoziție are numai o negație; ... Există doar o propoziție care stă cu totul în afara lui „p". [Cf. 5.513]

S-ar putea spune şi astfel: propoziţia care afirmă pe p şi ~ p este negată de toate propoziţiile; propoziţia care afirmă p sau ~ p este afirmată de toate propoziţiile.

Greşeala mea trebuie să rezide în faptul că vreau să folosesc ceea ce decurge, printre altele, din esenţa negaţiei pentru definirea ei. – Graniţele comune ale lui „p" şi „~ p" nu apar câtuşi de puţin în explicaţia pe care încerc să o dau negaţiei.

7. 6. 1915

Dacă s-ar putea spune, de pildă: toate propoziţiile care nu afirmă p afirmă ~ p, am oferi prin asta o descriere satisfăcătoare. – Însă aşa nu merge.

Nu se poate spune însă că „~p" este acel ceva pe care doar anumite propoziţii îl au în comun, anume acelea care nu afirmă „p"? – Iar de aici decurge deja imposibilitatea lui „p.~ p".

(Toate acestea presupun desigur existenţa întregii *lumi a propoziţiilor.* Cu îndreptăţire?)

NU E SUFICIENT să arătăm că ~ p stă în afara lui p! Nu vom putea deduce toate proprietăţile lui „~ p" decât atunci când „~p" este introdus *în chip esenţial ca negaţie a lui p.*

Dar cum să facem asta?

Sau lucrurile stau în aşa fel încât nu putem defel „introduce" propoziţia „~ p", ci ea ne întâmpină ca un fapt împlinit, noi neputând decât să indicăm proprietăţile ei formale respective, ca de pildă faptul că nu are nimic comun cu p şi că nici o propoziţie nu o conţine pe ea şi pe p etc. etc.?

8. 6. 1915

Orice „propoziţie matematică" este un *modus ponens* reprezentat cu ajutorul semnelor. (Şi este clar că *modus ponens* nu poate fi exprimat printr-o propoziţie.) [Cf. 6.1264] [150]

Faptul că p şi ~ p au o graniţă comună se exprimă în aceea că negaţia unei propoziţii este determinată tocmai cu ajutorul ei. Vom spune chiar: negaţia unei propoziţii este propoziţia care... iar acum urmează relaţia dintre ~ p şi p. –

9. 6. 1915

Desigur că s-ar putea spune simplu: negaţia lui p este propoziţia care nu are nici o propoziţie în comun cu p.

Expresia „*tertium non datur*" este de fapt un nonsens. (Tocmai fiindcă în p v ~ p nu e vorba de vreun terţ!)

N-ar trebui să putem aplica asta la explicația pe care o dăm negației unei propoziții?

Nu putem oare spune: dintre toate propozițiile care depind doar de p, există doar unele care o afirmă pe p şi unele care o neagă.

Pot deci să spun că negația lui p este clasa tuturor propozițiilor care sunt dependente de „p" şi care *nu afimă „p"*.

10. 6. 1915

„p . q v ~ q" NU este dependentă de „q"!

Propoziții întregi dispar!

Deja faptul că „p . q v ~ q" este independent de „q", deşi conține în chip evident semnul scris „q", ne arată în ce fel semnele de forma η v ~ η pot exista în aparență, însă doar *în aparență*.

Asta vine desigur din faptul că această compunere „p v ~ p" este, ce-i drept, posibilă, însă nu satisface condițiile în care un complex *spune ceva*, adică este o propoziție.

„p . q v ~ q" spune acelaşi lucru ca

„p . r v ~ r"

orice ar însemna q şi r: toate tautologiile spun unul şi acelaşi lucru. (Şi anume nimic.) [Cf. 5.43]

Din ultima explicație cu privire la negație rezultă că toate propozițiile dependente doar de p și care nu o afirmă pe p – și numai acestea – o neagă pe p. Prin urmare, „p v ~ p“ și „p . ~ p“ nu sunt propoziții, căci primul semn nici nu afirmă și nici nu neagă p, iar cel de al doilea ar trebui să le afirme pe ambele. [151]

Dar de vreme ce pot totuși să scriu p v ~ p și p . ~ p, cel puțin în conexiune cu alte propoziții, trebuie de aceea clarificat ce anume rol joacă aceste pseudo-propoziții mai cu seamă în conexiunile respective. Căci ele nu trebuie desigur tratate ca un apendice lipsit de semnificație – ca un nume lipsit de semnificație. Ele aparțin mai degrabă simbolismului – la fel precum cifra „0“ în aritmetică. [Cf. 4.4611]

Un lucru e clar, anume că p v ~ p joacă rolul unei propoziții adevărate, însă ceea ce spune este egal cu *zero*.

Prin urmare, problema care ne preocupă e tot aceea a cantității rostirii.

11. 6. 1915

Dacă din toate propozițiile decurge opusul lui „p . ~ p“, înseamnă asta că „p . ~ p“ nu spune

nimic? – Potrivit cu regula stabilită de mine anterior, contradicția ar trebui să spună mai mult decât toate celelalte propoziții.

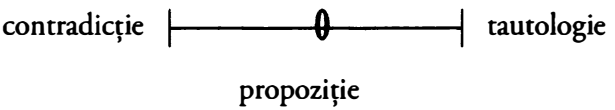

Dacă o propoziție care spune ceva este şi falsă, atunci tocmai faptul că e falsă ar trebui să fie interesant. Este ciudat că negația unei propoziții care spune ceva trebuie să fie una care nu spune absolut nimic.

Spuneam: dacă p decurge din q dar nu şi q din p, atunci q spune mai mult decât p. Însă dacă din p rezultă că q e falsă, dar nu şi din q că p e falsă, ce se întâmplă atunci?

Din p decurge ~ q, din q nu decurge ~ p. –?

12. 6. 1915

În cazul fiecărei propoziții s-ar putea pune întrebarea: ce anume înseamnă faptul că e adevărată şi ce anume înseamnă faptul că e falsă?

Potrivit presupunerii pe care ea însăşi o conţine, p . ~ p este întotdeauna doar falsă, iar asta [152]
nu înseamnă prin urmare nimic; iar cât anume înseamnă faptul că a adevărată, acest lucru nu-l putem nici măcar întreba.

13. 6. 1915

Dacă „p . ~ p" AR PUTEA fi adevărată, ea ar spune de altfel *foarte* mult. Însă *presupunerea* că ar fi adevărată nu poate funcţiona în cazul acestei propoziţii, deoarece ea presupune tocmai faptul că e falsă.

Un lucru straniu: cuvintele „adevărat" şi „fals" se referă la legătura propoziţiei cu lumea şi pot fi folosite în propoziţia însăşi pentru a reprezenta!

Spuneam: dacă o propoziţie depinde doar de p şi o afirmă, atunci ea nu o neagă – şi invers: *este oare aceasta imaginea acelei excluderi reciproce a lui p şi ~ p*? A faptului că ~ p este *ceva* care stă *în afara lui* p?

Se pare că aşa stau lucrurile totuşi! Propoziţia „~ p" este în acelaşi sens ceva ce stă în afara lui „p". – (Nu uita şi că imaginea poate avea coordonate foarte complicate ale legăturii ei cu lumea.)

De altfel s-ar putea spune foarte simplu: „p. ~ p" nu spune, în adevăratul sens al cuvântului, nimic. Deoarece încă dintru-nceput nu îi este lăsată nici o posibilitate de a reprezenta *în mod corect.*

În treacăt fie spus, dacă avem „p decurge din q" şi dacă q este adevărată, atunci p trebuie să fie adevărată şi nu se mai poate spune nicidecum că ceva decurge din „p . ~ p", deoarece ipoteza că „p . ~ p" e adevărată nu există!!

14. 6. 1915

N-am lămurit deci că numele stau şi e permis să stea pentru forme dintre cele mai diferite şi că abia aplicarea sintactică e cea care caracterizează forma ce urmează a fi reprezentată.

Dar care este atunci aplicarea sintactică a numelor pentru obiecte simple?

Care este ideea mea fundamentală atunci când vorbesc despre obiecte simple? Oare nu tocmai „obiectele compuse" sunt cele care, în cele din urmă, satisfac cerinţele pe care se părea că le-am formulat în cazul lor? Dacă dau acestei cărţi numele „N" şi vorbesc doar de N, nu este relaţia lui N cu acel
[153] „obiect compus", cu acele forme şi conţinuturi *în*

chip esențial aceeași precum cea pe care o gândisem între nume și obiectul simplu?

Căci, de bună seamă: dacă și numele „N" dispare o dată cu continuarea analizei, atunci el trimite totuși la *ceva comun.*

Dar cum stau lucrurile cu semnificația numelor în afara conexiunii care este propoziția?

Însă întrebarea ar putea fi avansată și în felul următor: se pare că ideea unui ELEMENT SIMPLU este deja cuprinsă în ideea de complex și de analiză; astfel încât, făcând cu totul abstracție de anumite exemple de obiecte simple sau de propoziții în care este vorba despre ele, ajungem la această idee și socotim existența obiectelor simple ca o necesitate logică *a priori.*

S-ar părea totuși că existența obiectelor simple se raportează la existența celor complexe precum sensul lui ~ p la sensul lui p: anume că obiectul *simplu* ar fi *prejudecat* în cel complex.

15. 6. 1915

(DA, asta nu trebuie confundată cu faptul că *partea componentă* este prejudecată în complex.)

(Una dintre cele mai grele sarcini ale filozofului este de a găsi locul unde îl strânge pantoful.)

Este întru totul clar că acestui ceas, pe care îl am în față şi care merge, îi pot într-adevăr corela un nume şi că acest nume va avea semnificație în afara oricărei propoziții în acelaşi sens al cuvântului pe care l-am avut la un moment dat în vedere; simt totodată că acel nume va corespunde într-o propoziție tuturor cerințelor referitoare la „numele obiectului simplu".

16. 6. 1915

Vom vedea acum dacă acest ceas corespunde într-adevăr tuturor condițiilor pentru a fi un „obiect simplu"! –

Întrebarea este în fond aceasta: trebuie oare, pentru a cunoaşte felul de tratare al unui nume
[154] la nivel sintactic, să cunosc compoziția semnificației sale? Dacă da, atunci întreaga compoziție se exprimă şi prin propoziții neanalizate ... -

(Încercăm adesea, în gândire, să sărim peste prăpăstii prea mari şi cădem de-a dreptul în ele.)

Ceea ce pare a ne fi dat *a priori* este conceptul „*acesta*". – Identic cu conceptul de *obiect.*

Relațiile și proprietățile etc. sunt, de asemenea, *obiecte*.

Dificultatea cu care mă confrunt rezidă totuși în faptul că în toate propozițiile care îmi vin în minte apar nume, însă ele trebuie să dispară atunci când analiza va fi dusă mai departe. Știu că o astfel de analiză mai aprofundată este posibilă, însă nu sunt în stare să o duc până la capăt. În ciuda acestui fapt mi se pare totuși că dacă analiza este realizată în mod complet, rezultatul ei ar trebui să fie o propoziție care ar mai cuprinde, la rândul ei, nume, relații, etc. Pe scurt: se pare că în acest fel eu nu cunosc decât o formă, fără să pot ști pentru ea vreun exemplu.

Văd că analiza poate fi dusă mai departe și, ca să spun așa, nu-mi pot închipui că ea duce la altceva decât la speciile de propoziții care-mi sunt cunoscute.

Dacă spun „acest ceas este strălucitor" și ceea ce am în vedere prin acest ceas își schimbă oricât de puțin compoziția, atunci nu se schimbă doar sensul propoziției potrivit conținutului ei, ci *enunțul despre acest ceas* își schimbă de îndată *și* sensul. Întreaga formă a propoziției se schimbă.

Asta înseamnă că folosirea sintactică a numelor caracterizează pe deplin forma obiectelor compuse pe care ele le desemnează.

Fiecare propoziție care are un sens are un sens COMPLET, iar ea este o imagine a realității în așa fel încât ceea ce nu este încă spus în cuprinsul ei nu poate pur și simplu aparține sensului ei.

Dacă propoziția „acest ceas strălucește" are un sens, atunci trebuie să poată fi explicat CUM ANUME ARE ACEASTĂ PROPOZIȚIE ACEST sens.

Dacă o propoziție ne spune ceva, atunci ea trebuie, așa cum este ea, să fie o imagine a realității, și anume una completă. – Va exista desigur și ceva pe care ea *nu* îl spune – însă *ceea ce* ea spune, spune în mod complet și trebuie să poată fi PRECIS delimitat.

O propoziție poate, ce-i drept, să fie o imagine
[155] incompletă a unui anumit fapt, însă este ÎNTOTDEAUNA *o imagine completă*. [Cf. 5.156]

De aici se naște impresia că, într-un anumit sens, toate numele ar fi *nume propriu-zise*. Sau – cum aș putea de asemenea să spun – că toate obiectele ar fi, într-un anumit sens, obiecte simple.

17. 6. 1915

Presupunând că orice obiect spațial se compune din infinit de multe puncte, este clar că nu le pot aduce în discuție pe toate acestea nominal, atunci când vorbesc despre fiecare obiect în parte. Ar fi vorba, prin urmare, de un caz în care nu *pot* nicidecum ajunge la o analiză completă în sensul vechi; și poate că tocmai acest caz este cazul obișnuit.

Un lucru e însă clar, anume că acele propoziții care sunt singurele pe care omenirea le folosește vor avea un sens exact așa cum sunt ele și că nu așteaptă o analiză viitoare pentru a primi unul.

Însă pare totuși să fie o întrebare legitimă aceasta: sunt – de pildă – obiectele spațiale compuse din părți simple și se ajunge oare, o dată cu descompunerea lor, la părți care nu mai pot fi descompuse? Sau nu se întâmplă așa?

— Însă ce fel de întrebare este aceasta? –

Este oare în mod A PRIORI clar că prin descompunere trebuie să ajungem la elemente componente simple – oare ține asta de conceptul descompunerii – sau putința divizibilității este infinită? – Sau există, în cele din urmă, o a treia posibilitate?

Acea întrebare este o întrebare logică, iar compunerea proprie obiectelor spațiale este una logică,

căci a spune că un lucru este parte dintr-un altul este întotdeauna o tautologie.

Dar cum stau oare lucrurile atunci când aş vrea să spun că UNA dintre părţile componente ale unui fapt are o anumită proprietate? Ar trebui s-o menţionez nominal şi să folosesc o sumă logică.

Nimic nu pare să vorbească împotriva unei divizibilităţi infinite.

Dar întotdeauna ni se impune ideea că există ceva simplu, indivizibil, un element al fiinţei, pe scurt spus un lucru.

Ce-i drept, faptul că *noi* nu putem descompune PROPOZIŢII până într-atât încât să menţionăm nominal fiecare element nu vine să contrarieze
[156] ceea ce simţim, însă simţim totodată că LUMEA trebuie să fie compusă din elemente. Şi se pare că – la fel ca în cazul propoziţiei – lumea trebuie să fie ceea ce este, adică să fie determinată. Sau, cu alte cuvinte, ezitante sunt determinările noastre, nu lumea. Se pare că a nega lucrurile e totuna cu a spune: lumea ar putea, ca să spunem aşa, să fie nedeterminată în sensul în care cunoaşterea noastră e nesigură şi nedeterminată.

Lumea are o structură stabilă.

Oare nu cumva reprezentarea cu ajutorul numelor indivizibile este *doar un sistem*?

Tot ceea ce vreau este, într-adevăr, să ajung la o descompunere completă a *sensului meu.*

Cu alte cuvinte, propoziția trebuie să fie pe deplin articulată. Tot ceea ce are în comun sensul său cu un alt sens trebuie să fie conținut în chip separat în propoziție. Dacă apar generalizări, atunci trebuie ca formele cazurilor concrete să poată fi vizibile. – Şi e clar că această cerință este îndreptățită, altminteri propoziția nu poate fi câtuşi de puțin o imagine *a ceva oarecare* [Cf. 3.251]

Căci dacă în propoziție *sunt lăsate deschise posibilități*, trebuie ca *însuşi acest fapt să fie determinat*: anume *ceea ce* este lăsat în indeterminare. Generalizări ale formei, de pildă, trebuie să fie determinate. Ceea ce nu ştiu, nu ştiu, însă propoziția trebuie să îmi arate CE ANUME ştiu. Iar atunci nu este oare tocmai acest *element determinat* cel la care *trebuie* să ajung, exact în sensul pe care l-am întrevăzut întotdeauna? El este, să spun aşa, miezul cel tare.

„Nu există obiecte compuse" înseamnă, pentru noi: în propoziție trebuie să fie clar cum anume este compus obiectul, atâta vreme cât putem vorbi despre caracterul lui compus. – Sensul propoziției trebuie să apară în propoziție descompus în părțile sale componente *simple*. – Iar aceste părți componente vor fi atunci într-adevăr de nedescompus,

căci unele care s-ar mai putea descompune tocmai că nu ar fi AŞA CEVA. Cu alte cuvinte, propoziţia nu mai poate fi înlocuită de o alta care ar avea mai multe părţi componente, ci orice propoziţie care ar avea mai multe părţi componente n-ar mai avea, la rândul ei, *acest* sens.

Întotdeauna când sensul propoziţiei este exprimat în mod complet prin propoziţia însăşi, ea este descompusă în părţile sale componente simple –
[157] fiind imposibil a o descompune mai departe şi dovedindu-se totodată de prisos o descompunere care nu e decât aparentă – iar acestea sunt obiectele în sensul originar.

18. 6. 1915

Dacă pentru sensul unei propoziţii e determinant caracterul compus al unui obiect, atunci compunerea trebuie să fie reprezentată prin imagine în propoziţie exact în măsura în care ea determină sensul propoziţiei. Iar în măsura în care compunerea *nu* este determinantă pentru *acest* sens, atunci obiectele acestei propoziţii sunt *simple*. ELE nu *pot* fi descompuse mai departe. –

Cerinţa privitoare la lucrurile simple *este* cerinţa precizării sensului. [Cf. 3.23]

— Căci dacă vorbesc de pildă despre acest ceas şi am în vedere ceva complex, fără să intre în discuţie compunerea ca atare, atunci în propoziţie va apărea o generalizare iar formele ei de bază, *în măsura în care sunt date*, vor fi complet determinate.

Dacă există un sens finit şi o propoziţie care îl exprimă complet, atunci există şi nume pentru obiectele simple.

Aceasta este desemnarea corectă.

Dar dacă un nume simplu desemnează un obiect infinit de complex? Spunem de pildă ceva despre o pată aflată în imaginea noastră vizuală, anume că s-ar afla la dreapta unei linii şi presupunem că orice pată din imaginea noastră vizuală este infinit de complexă. Dacă spunem apoi despre un anume punct din interiorul ei că se află la dreapta liniei, această propoziţie derivă din prima, iar dacă pata respectivă cuprinde o infinitate de puncte, *atunci din cea dintâi propoziţie derivă* ÎN CHIP LOGIC *o infinitate de propoziţii cu conţinut diferit.* Iar asta arată deja că propoziţia însăşi era într-adevăr infinit de complexă. Deci nu doar semnul propoziţional ca atare, ci, desigur, *împreună cu folosirea lui sintactică.*

Însă fireşte că e *foarte* posibil ca, în realitate, să nu decurgă infinit de multe propoziţii dintr-o

astfel de propoziție, deoarece imaginea noastră vizuală nu e compusă poate – sau probabil – din
[158] infinit de multe părți –, ci acel spațiu vizual continuu este doar o construcție ulterioară –; iar atunci derivă doar un număr finit de propoziții din cea știută și ea însăși este în orice caz *finită*.

Însă această *posibilă* compunere infinită a sensului nu afectează oare putința precizării lui?

Cerința precizării sensului ar putea fi formulată și astfel!: dacă o propoziție trebuie să aibă sens, atunci trebuie ca încă dinainte să fie stabilită folosirea sintactică a fiecăreia dintre părțile sale. – De pildă, *să nu ajungem abia ulterior* să constatăm faptul că din ea derivă o propoziție, ci să fie întru totul stabilit care anume propoziții derivă dintr-o propoziție, înainte ca propoziția respectivă să poată avea un sens!

Mi se pare întru totul posibil ca suprafețele din imaginea noastră vizuală să fie obiecte simple, anume să nu percepem separat nici unul dintre aceste puncte; iar imaginile vizuale ale stelelor par cu siguranță să fie astfel. Dacă spun de pildă „acest ceas nu se află în cutie", din asta nu e câtuși de puțin nevoie să DECURGĂ LOGIC faptul că o rotiță a ceasului nu se află nici ea în cutie, căci se poate foarte bine și ca *eu să nu fi știut* că rotița se află

în interiorul ceasului şi de aceea să nu fi putut avea în vedere prin „acest ceas" un complex în interiorul căruia apare rotiţa respectivă. În treacăt fie spus, e cert că nu văd toate segmentele din imaginea mea vizuală *teoretic*. Cine poate şti *dacă nu cumva* văd infinit de multe puncte!

Să presupunem că am vedea o pată de formă circulară: este oare forma ei circulară *proprietatea* sa? Cu siguranţă că nu. Ea pare să fie o proprietate „structurală". Iar când observ că o pată este rotundă, nu observ atunci o proprietate structurală infinit de complexă? Sau observ doar faptul că pata are o întindere finită, iar atunci şi asta pare să *presupună* o structură infinit de complexă.

Nu o propoziţie decurge dintr-o altă propoziţie, ci adevărul uneia decurge din adevărul celeilalte. (De aceea, din „toţi oamenii sunt muritori" *decurge* „dacă Socrate e om, atunci este muritor".)

Se poate totuşi foarte bine întâmpla ca o propoziţie să trateze despre o infinitate de puncte, fără să fie într-un anumit sens infinit de complexă.

19. 6. 1915

[159] Dacă vedem că imaginea noastră vizuală e complexă, atunci vedem şi că ea se compune din părţi *mai simple*.

Putem vorbi, fără să avem în vedere o anumită aplicare, despre funcţii de un fel sau altul.

Nu avem în minte vreun exemplu atunci când folosim Fx şi toate celelalte semne formale variabile.

Pe scurt spus: dacă am aplica prototipurile doar la nume, atunci ar fi posibil să recunoaştem existenţa prototipurilor pornind de la existenţa cazurilor lor individuale. Însă noi aplicăm *variabile*, ceea ce înseamnă că vorbim exclusiv despre prototipuri, făcând cu totul abstracţie de orice cazuri individuale.

Noi reprezentăm prin imagini lucrul, relaţia, proprietatea cu ajutorul variabilelor şi arătăm astfel că nu deducem aceste idei din anumite cazuri pe care le cunoaştem, ci le deţinem întrucâtva *a priori*.

Se pune aşadar întrebarea: dacă formele particulare îmi sunt date, ca să spun aşa, în experienţă, atunci nu mai am totuşi nevoie să fac uz de ele în logică şi nu mai pot scrie de fapt nici un x şi nici un φy. Însă este ceva ce nu pot câtuşi de puţin să evit.

O întrebare pusă în treacăt: tratează logica despre anumite genuri de funcții ş.a.m.d.? Iar dacă nu, atunci ce înseamnă în logică Fx, φz ş.a.m.d.?

Acestea trebuie să fie semne cu o semnificație mai generală!

Alcătuirea unui soi de inventar logic, aşa cum mi-o reprezentam odinioară, pare totuşi să nu existe.

Părțile componente ale propoziției trebuie să fie simple = Propoziția trebuie să fie complet articulată. [Cf. 3.251]

Dar PARE asta să contrazică faptele? –

În logică vrem, după cât se pare, să prezentăm imagini ideale ale propozițiilor articulate. Însă cum e asta posibil?

Sau putem oare să tratăm fără probleme o propoziție precum „ceasul se află pe masă" după regulile logicii? Nu. Vom spune de pildă că în propoziție nu apare indicat timpul şi că numai aparent ...etc. etc.

Prin urmare, înainte de a o putea trata, trebuie, [160]
după cât se pare, să o reformulăm într-un anumit fel.

Însă asta poate că nu e hotărâtor, căci n-am putea oare la fel de bine să adaptăm notația noastră *logică* obişnuită la propoziția care e specială?

20. 6. 1915

Într-adevăr, despre asta este vorba: oare putem aplica fără probleme logica, aşa cum apare ea, să zicem, în *Principia Mathematica*, asupra *propoziţiilor obişnuite?*

Desigur că nu avem voie să pierdem din vedere ceea este *exprimat* în propoziţiile noastre cu ajutorul terminaţiilor, prefixelor, diftongilor etc. etc.

Însă noi aplicăm – şi chiar cu succes – matematica asupra propoziţiilor obişnuite, asupra propoziţiilor din fizică!

Dar ce ciudat: în cele mai cunoscute teoreme ale fizicii matematice nu apar nici lucruri, nici funcţii, nici relaţii şi nici forme logice ale obiectelor!! În loc de lucruri avem numere, iar funcţiile şi relaţiile sunt peste tot pur matematice!!!

Fapt este însă că aceste propoziţii sunt aplicate asupra realităţii solide.

Variabilele din acele teoreme nu stau câtuşi de puţin – aşa cum se spune adesea – pentru lungimi, greutăţi, intervale de timp etc., ci stau pur şi simplu pentru numere şi atât.

Însă dacă vreau să aplic numerele, atunci ajung la relaţii, lucruri, etc. etc. Spun de pildă: această

lungime este de 5 metri şi vorbesc despre relaţii şi lucruri, iar asta într-un sens *cu totul obişnuit.*

Ajungem astfel la întrebarea cu privire la variabile în propoziţiile fizicii. Acestea nu sunt tautologii.

Propoziţia din fizică fără indicarea aplicării ei este în chip evident un nonsens. Ce sens ar avea să spun: „k = m·p"?

Deci propoziţia din fizică adusă la o formă completă tratează totuşi despre lucruri, relaţii ş.a.m.d. (Ceea ce de fapt era de aşteptat.)

Totul ţine doar de faptul că aplic numerele la lucruri obişnuite etc., ceea ce nu vrea să spună [161]
decât că în propoziţiile noastre cele mai obişnuite apar numere.

Dificultatea este de fapt aceasta: anume că şi atunci când vrem să exprimăm un sens *cu totul determinat* există posibilitatea să nu reuşim să facem acest lucru. Se pare, ca să spunem aşa, că nu avem nici o garanţie că propoziţia noastră este într-adevăr o imagine a realităţii.

Descompunerea corpurilor în puncte materiale, aşa cum se face în fizică, nu este nici ea altceva decât analiză în *părţi componente simple.*

Însă ar fi oare posibil ca propoziţiile folosite de noi în mod obişnuit să aibă, aşa-zicând, doar un sens incomplet (făcând cu totul abstracţie de

adevărul sau falsitatea lor) iar propozițiile din fizică să se apropie, ca să spunem așa, de stadiul în care o propoziție are într-adevăr un sens complet??

Când spun „cartea stă pe masă", are într-adevăr această propoziție un sens pe deplin clar? (O întrebare CÂT SE POATE DE semnificativă.)

Sensul trebuie să fie totuși clar, căci printr-o propoziție *avem în vedere* ceva, iar în măsura în care *în mod cert* avem acest ceva în vedere, trebuie să fie clar.

Dacă propoziția „cartea stă pe masă" are un sens clar, atunci trebuie să pot spune, lucru care chiar *se întâmplă* întotdeauna, dacă propoziția este adevărată sau falsă. Dar ar putea apărea foarte bine și *cazuri* în care nu se poate spune fără probleme dacă despre carte se mai poate spune că „stă pe masă". Deci?

Este oare vorba de cazul în care, deși știu exact ce vreau să spun, fac greșeli în exprimare?

Sau se poate ca această nesiguranță să se regăsească ȘI în propoziție?

Se poate, ce-i drept, și ca propoziția „cartea stă pe masă" să reprezinte pe deplin sensul pe care îl am în vedere, însă cuvinte precum „stă pe" să le folosesc cu o semnificație *specială*, în altă parte având o altă semnificație. Prin verbul acesta am în vedere

o relație cu totul specială pe care cartea o are acum într-adevăr cu masa.

Sunt atunci în fond propozițiile fizicii și propozițiile din viața obișnuită la fel de precise, diferența dintre ele constând doar în aplicarea mai [162]
consecventă a semnului în limbajul științei??

Se poate oare sau nu vorbi despre faptul că o propoziție are un sens mai mult sau mai puțin precis?

Se pare că ceea ce AVEM ÎN VEDERE trebuie să fie întotdeauna „*precis*".

Expresia folosită de noi pentru ceea ce avem în vedere poate apoi să fie corectă sau falsă. În plus, cuvintele pot fi folosite în mod consecvent sau inconsecvent. O altă posibilitate pare să nu existe.

De pildă, când spun „masa are un metru lungime", este cât se poate de problematic ce anume am în vedere. Însă desigur că am în vedere că „distanța dintre ACESTE două puncte este de un metru și punctele aparțin mesei".

Spuneam că matematica ar putea fi aplicată cu succes asupra propozițiilor celor mai obișnuite, însă propozițiile fizicii tratează despre cu totul alte obiecte decât propozițiile din limbajul nostru obișnuit! Trebuie oare ca propozițiile noastre să fie *astfel* preparate, în așa fel încât să poată fi tratate

matematic? Evident că da! Dacă intră în discuție cantități, atunci o expresie precum „lungimea acestei mese" nu e suficientă. Această lungime trebuie definită, anume ca distanță a două suprafețe etc. etc.

Într-adevăr, științele matematice se deosebesc de cele nematematice prin faptul că tratează despre lucruri despre care limbajul obișnuit nu vorbește, în timp ce acestea din urmă vorbesc despre lucruri general cunoscute. - -

21. 6. 1915

Dificultatea noastră era totuși aceea că vorbeam întotdeauna despre obiecte simple și nu știam să dăm măcar un singur exemplu.

Dacă punctul nu există în spațiu, atunci nu există nici coordonatele sale, iar dacă coordonatele există, atunci există și punctul. Așa e în logică.

Semnul simplu este *prin esența lui simplu.*

El funcționează ca obiect simplu. (Ce înseamnă asta?)

Compunerea lui este cu totul *indiferentă.* Ea ne dispare din fața ochilor.

[163] Se pare întotdeauna cum că ar exista obiecte complexe care ar funcționa ca obiecte simple și,

pe de altă parte, obiecte *într-adevăr* simple, precum punctele materiale ale fizicii etc.

Faptul că un nume desemnează un obiect complex se vede dintr-o indeterminare a propozițiilor în care el apare, indeterminare care provine tocmai din generalitatea unor astfel de propoziții. Noi *știm* că prin această propoziție nu este încă determinat totul. Semnul generalității *conține* într-adevăr un prototip. [Cf. 3.24]

Toate masele invizibile etc. etc. trebuie să vină sub semnul generalității.

Cum este asta, atunci când propozițiile se apropie de adevăr?

Însă logica, așa cum o aflăm de pildă în *Principia Mathematica*, poate fi aplicată foarte bine asupra propozițiilor noastre obișnuite. De exemplu, din „toți oamenii sunt muritori" și „Socrate e un om" decurge, potrivit acestei logici, „Socrate este muritor", ceea ce e în chip evident corect, chiar dacă la fel de evident este că nu știu ce structură are lucrul numit Socrate sau proprietatea de a fi muritor. Acestea funcționează aici ca obiecte simple.

În chip evident, chiar faptul care face posibil ca anumite forme să fie proiectate cu ajutorul unei definiții într-un nume garantează că acest nume poate fi tratat atunci ca unul real.

Celui care vede lucrurile clar îi este evident faptul că o propoziție precum „Acest ceas stă pe masă" conține enorm de multă indeterminare; cu toate acestea forma ei apare, văzută din exterior, clară și simplă. *Vedem* prin urmare că această simplitate este doar una construită.

22. 6. 1915

Prin urmare, unui *spirit* NEPĂRTINITOR îi este de asemenea clar că sensul propoziției „ceasul stă pe masă" este mai complicat decât propoziția însăși.

Convențiile tacite din limbajul nostru sunt extrem de complexe. Este enorm de mult gândit pe lângă propoziție, în raport cu ceea ce este spus prin ea. (Aceste convenții tacite sunt întru totul precum acele „Conventions" ale lui Whitehead. Ele sunt, bine înțeles, definiții cu *o anumită generalitate a formei.*) [Cf. 4.002]

[164] Nu vreau decât să justific caracterul vag al propozițiilor obișnuite, căci el *poate* fi justificat.

Este clar: *știu* ceea ce *am în vedere* printr-o propoziție vagă. Numai că altul nu înțelege și spune „dacă asta ai în vedere, ar fi trebuit să adaugi asta și asta"; iar atunci va fi un altul care nu va înțelege și va cere ca propoziția să fie formulată și mai pe

larg. Voi răspunde atunci: da, ASTA se înțelege *totuși de la* SINE.

Îi spun cuiva „ceasul stă pe masă", și acum el spune: „dacă ceasul ar sta așa sau așa, și atunci ai spune «ceasul stă pe masă»". Aș deveni atunci nesigur. Asta arată că nu știam ce anume am avut în vedere prin „a sta" *în general*. Dacă cineva m-ar băga la strâmtoare, pentru a-mi arăta că nu știu ce anume am în vedere, aș zice: „*Știu* ce am în vedere: am în vedere tocmai ASTA și aș arăta cu degetul către complexul respectiv. Iar în acest complex am într-adevăr două obiecte aflate într-o relație. – Ceea ce nu înseamnă *de fapt* decât atât: faptul poate fi reprezentat ca imagine CUMVA și prin intermediul acestei forme.

Dacă fac asta și desemnez obiectele cu ajutorul unor *nume*, devin ele prin asta simple?

Și totuși, această propoziție este o imagine a acelui complex.

Acest obiect este pentru *mine* unul *simplu*!

Dacă numesc de pildă o vergea „A" și o bilă „B", voi putea spune despre A că stă sprijinită de perete, însă nu voi putea spune același lucru despre B. Devine astfel observabilă natura internă a lui A și B.

Dacă un nume desemnează un obiect, atunci el stă într-o relație cu el, o relație condiționată în întregime de tipul logic al obiectului și care, la rândul ei, o caracterizează.

Și este clar că obiectul trebuie să fie de un anumit tip logic, fie compus fie simplu, exact așa cum și este.

„Ceasul *șade* pe masă" este un nonsens!

Doar partea compusă a propoziției poate fi adevărată sau falsă!

Numele comprimă întreaga sa semnificație complexă în una singură.

15. 4. 1916

[165] Noi nu putem anticipa decât ceea ce construim noi înșine! [Cf. 5.556]

Dar unde rămâne atunci conceptul de obiect simplu?

Acest concept nu este luat deloc aici în considerare.

Noi trebuie să putem construi funcțiile simple, deoarece trebuie să-i putem da oricărui semn o semnificație.

Căci singurul semn care garantează pentru semnificația sa este cel alcătuit din funcție și argument.

16. 4. 1916

Orice propoziție simplă poate fi adusă la forma φx.

De aceea, din această formă pot fi compuse toate propozițiile simple.

Să presupunem că mi-ar fi date *toate* propozițiile simple: atunci se poate pur și simplu întreba ce propoziții pot eu să construiesc din ele. Iar acestea sunt *toate* propozițiile și *astfel* sunt ele *delimitate*. [Cf. 4.51]

(p): p = aRx.xRy…zRb

(p): p = aRx.

17. 4. 1916

Definiția de mai sus nu poate fi, în generalitatea ei, decât o regulă pentru semnele scrise, care nu are nimic de-a face cu sensul acelor semne.

Însă poate exista o astfel de regulă?

O definiție este posibilă doar atunci când ea însăși nu este o propoziție.

Iar atunci o propoziție nu poate trata despre toate propozițiile, însă o definiție da.

23. 4. 1916

Definiția de mai sus nu tratează însă despre toate propozițiile, căci ea conține prin esența ei variabile reale. Ea este cu totul analogă unei operații, a cărei bază poate fi considerat și propriul ei rezultat.

26. 4. 1916

[166] Numai în felul acesta este posibilă înaintarea de la un tip la altul. [Cf. 5.252]

Și se poate spune că toate tipurile stau în ierarhii.

Iar ierarhia este posibilă prin construcție, prin operație.

Realitatea empirică este delimitată prin numărul obiectelor.

Granița se arată din nou în totalitatea propozițiilor simple. [Cf. 5.5561]

Ierarhiile sunt și trebuie să fie independente de realitate. [Cf. 5.5561]

Semnificațiile elementelor lor sunt determinate abia prin corelarea obiectelor cu nume.

27. 4. 1916

Să zicem că aş vrea să reprezint o funcţie a lui 3 prin argumente care nu sunt interşanjabile.

$$\varphi(x): \varphi(\ ), x$$

Dar trebuie să se vorbească oare în logică despre argumente care nu sunt interşanjabile? Dacă da, atunci prin asta este presupus ceva cu privire la alcătuirea realităţii.

6. 5. 1916

Întreaga concepţie modernă asupra lumii se sprijină pe iluzia că aşa-numitele legi ale naturii sunt explicaţii ale fenomenelor naturale. [Cf. 6.371]

Astfel, oamenii de azi stau în faţa „legilor naturii" ca în faţa a ceva *intangibil*, precum cei din vechime în faţa lui Dumnezeu şi a sorţii. [Cf. 6.372]

Şi unii şi alţii au şi nu au dreptate. Cei din vechime sunt mai clari deoarece recunosc un punct final clar, în timp ce în noul sistem lucrurile sunt făcute să pară ca şi cum *totul* ar avea o justificare. [Cf. 6.372]

11. 5. 1916

| p | (a, a)

Există şi operaţii cu două baze. Iar operaţia » | « este de acest fel.

[167] | (ξ, η) ... este un termen oarecare din şirul de rezultate ale operaţiilor.

(∃x). φx

Este atunci (∃x) etc. într-adevăr o operaţie?

Dar care ar fi baza ei?

11. 6. 1916

Ce ştiu despre Dumnezeu şi despre scopul vieţii?

Ştiu că lumea aceasta este.

Că mă aflu în ea precum propriul meu ochi în câmpul său vizual.

Că în ea este ceva problematic, pe care îl numim sensul ei.

Că acest sens nu stă în ea, ci în afara ei. [Cf. 6.41]

Că viaţa este lumea. [Cf. 5.621]

Că voinţa mea străbate lumea.

Că voinţa mea este bună sau rea.

Că, prin urmare, binele şi răul stau în oarecare legătură cu sensul lumii.

Sensul vieții, adică sensul lumii, îl putem numi Dumnezeu.

Şi putem lega de asta parabola lui Dumnezeu ca tată.

Rugăciunea este gândul îndreptat către sensul vieții.

Nu pot influența evenimentele din cuprinsul lumii după voința mea, ci sunt cu totul neputincios.

Doar în felul acesta mă pot face independent de lume – şi, într-un anumit sens s-o stăpânesc: renunțând să am vreo influență asupra evenimentelor.

5. 7. 1916

Lumea este independentă de voința mea. [Cf. 6.373]

Chiar dacă s-ar întâmpla tot ceea ce dorim, aceasta ar fi, pentru a spune aşa, doar o favoare a sorții, căci nu există o corelație logică între voință şi lume care ar garanta acest lucru, iar presupusa corelație fizică, în ceea ce o priveşte, n-am putea totuşi s-o vrem. [Cf. 6.374]

Dacă voința, bună sau rea, are vreun efect asupra lumii, atunci ea are un efect doar asupra limitelor lumii şi nu asupra faptelor; asupra a ceea ce [168]

nu poate fi reprezentat prin limbaj, ci poate fi doar arătat în limbaj. [Cf. 6.43]

Pe scurt, lumea trebuie atunci, prin aceasta, să devină o cu totul altă lume. [Cf. 6.43]

Ca întreg, ea trebuie, pentru a spune aşa, să crească sau să descrească. Adăugându-i sau lipsind-o de un sens. [Cf. 6.43]

Tot aşa cum, o dată cu moartea, lumea nu se schimbă, ci încetează să existe. [Cf. 6.431]

6. 7. 1916

Iar Dostoievski are şi el dreptate când spune că cel care este fericit împlineşte scopul existenţei.

Sau s-ar putea spune de asemenea: cel care împlineşte scopul existenţei este cel care nu mai are nevoie de alt scop în afara vieţii. Şi asta înseamnă cel care este satisfăcut.

Dezlegarea problemei vieţii se vede în dispariţia acestei probleme. [Cf. 6.521]

Dar se poate trăi în aşa fel încât viaţa să înceteze să devină problematică? În aşa fel încât să *trăieşti* în eternitate şi nu în timp?

7. 7. 1916

Nu este oare acesta motivul pentru care oamenilor cărora sensul vieții le-a devenit clar după îndelungi îndoieli nu puteau spune în ce constă acest sens? [Cf. 6.521]

Dacă îmi imaginez un „*tip* de obiecte" fără să știu dacă astfel de obiecte există, atunci trebuie să-mi fi construit prototipul lor.

Nu se bazează pe asta metoda mecanicii?

8. 7. 1916

A crede într-un Dumnezeu înseamnă a înțelege întrebarea privitoare la sensul vieții.

A crede într-un Dumnezeu înseamnă a vedea că o dată cu faptele lumii nu s-a spus totul.

A crede într-un Dumnezeu înseamnă a vedea că viața are un sens.

Lumea îmi este *dată*, adică voința mea vine către lume cu totul din afara ei, ca spre ceva gata constituit.

(Ce anume este voința mea, asta încă nu știu.)

De aceea avem sentimentul că depindem de o voință străină. [169]

Oricum ar fi, suntem în orice caz şi într-un anumit sens dependenţi, iar acel ceva de care depindem îl putem numi Dumnezeu.

În acest sens, am putea spune că Dumnezeu e pur şi simplu soarta sau, ceea ce e acelaşi lucru: lumea, ca una independentă de voinţa noastră.

Există două zeităţi: lumea şi eul meu independent.

Nu sunt nici fericit şi nici nefericit, asta e tot. Se poate spune: bine sau rău nu există.

Celui care e fericit nu-i poate fi frică de nimic. Nici chiar de moarte.

Doar cel care nu trăieşte în timp, ci în prezent, doar acela este fericit.

Pentru viaţa în prezent nu există moarte.

Moartea nu este un eveniment al vieţii. Nu este un fapt al lumii. [Cf. 6.4311]

Dacă prin veşnicie nu se înţelege o durată de timp infinită, ci atemporalitate, atunci se poate spune că trăieşte etern cel ce trăieşte în prezent. [Cf. 6.4311]

Pentru a trăi fericit trebuie să fiu în concordanţă cu lumea. Şi tocmai asta *înseamnă* „a fi fericit".

Ca să spun aşa, sunt în concordanţă cu acea voinţă străină de care par a depinde. Asta înseamnă: „împlinesc voinţa lui Dumnezeu".

Frica de moarte este cel mai bun semn al unei vieți false, adică prost duse.

Dacă conștiința mea mă scoate din echilibru, atunci nu mai sunt în concordanță cu ceva. Dar ce este acest ceva? Este oare *lumea*?

Cu siguranță că e corect să spunem: conștiința este vocea lui Dumnezeu.

De pildă: mă face nefericit gândul că l-am jignit pe cutare sau cutare. Este aceasta conștiința mea?

Se poate spune: „Acționează potrivit conștiinței, orice s-ar întâmpla"?

Trăiește fericit!

9. 7. 1916

Dacă forma generală a propoziției n-ar putea [170]
fi indicată, atunci ar trebui să vină un moment în care să facem dintr-o dată o experiență nouă, ca să spun așa una logică.

Asta este desigur imposibil.

Să nu uităm că $(\exists x)fx$ nu vrea să spună: există un x în așa fel încât fx, ci: există o propoziție adevărată fx.

Propoziția fa vorbește despre anumite obiecte determinate, propoziția generală despre *toate* obiectele.

11. 7. 1916

Obiectul determinat este o apariție întru totul bizară.

În loc de „toate obiectele" s-ar putea spune: toate *obiectele determinate*.

Dacă toate obiectele determinate sunt date, atunci sunt date „toate obiectele".

Pe scurt spus, o dată cu obiectele determinate sunt date toate obiectele. [Cf. 5.524]

Dacă există obiecte, atunci există și „toate obiectele" [Cf. 5.524]

De aceea trebuie să poată fi produsă și unitatea dintre propozițiile elementare și cele generale.

Și anume, dacă sunt date propozițiile elementare, atunci sunt date, o dată cu aceasta, și *toate* propozițiile elementare, și astfel propoziția generală. – Iar atunci nu este produsă, prin asta, unitatea? [Cf. 5.524]

13. 7. 1916

Simțim tot mereu că și în propoziția elementară e vorba despre toate obiectele.

$(\exists x)\varphi x.x = a$

Dacă sunt date două operații care nu se pot reduce la *una singură*, atunci trebuie să poată fi evidențiată cel puțin o formă generală a combinării lor.

$$\varphi x,\ \psi y \mid \chi z,\ (\exists x).,\ (x).$$

Deoarece e evident că se poate lesne explica cum pot fi construite propoziții cu ajutorul acestor operații și, deopotrivă, cum nu trebuie ele construite, trebuie ca și acest lucru să poată fi exprimat *oarecum* exact.

14. 7. 1916

Iar expresia aceasta trebuie să fie de asemenea dată deja în forma generală a semnului pentru operație. [171]

Dar nu trebuie oare ca aceasta să fie singura expresie legitimă a aplicării operației? Evident că da!

Căci dacă forma operației poate fi în genere exprimată, atunci lucrul acesta trebuie să se întâmple în așa fel încât ea să nu *poată* fi aplicată decât corect.

Omul nu se poate face pe sine fericit în mod direct.

Cine trăieşte în prezent, trăieşte fără frică şi speranţă.

21. 7. 1916

Dar cum stau de fapt lucrurile cu voinţa umană? Eu voi numi „voinţa" purtătoare a binelui şi răului.

Să ne închipuim un om care n-ar putea să-şi folosească nici unul dintre membre şi care de aceea n-ar putea să-şi exercite *voinţa*, aşa cum noi facem asta în mod obişnuit. Însă el ar putea gândi şi ar putea *dori* şi, de asemenea, ar putea comunica altuia gândurile sale. Prin urmare, şi el ar putea face, prin intermediul altuia, bine sau rău. E clar atunci că etica ar fi valabilă şi pentru el şi că el este, *în sens etic*, purtător al unei *voinţe*.

Există atunci o diferenţă de principiu între această voinţă şi *aceea* care pune în mişcare corpul omenesc?

Sau greşeala constă în aceea că şi *dorinţa* (respectiv gândirea) este o acţiune a voinţei? (Iar, în acest sens, un om *fără* voinţă n-ar fi, în orice caz, unul care trăieşte.)

Se poate oare închipui o fiinţă care şi-ar putea reprezenta (şi ar vedea) ceva, dar n-ar putea câtuşi

de puțin să vrea? Într-un anumit sens, asta pare să fie imposibil. Însă dacă ar fi posibil, atunci ar putea exista și o lume fără etică.

24. 7. 1916

Lumea și viața sunt una. [Cf. 5.621] [172]

Viața fiziologică nu este desigur „viața". Și nici cea psihologică. Viața este lumea.

Etica nu tratează despre lume. Etica trebuie să fie o condiție a lumii, ca și logica.

Etica și estetica sunt una. [Cf. 6.421]

29. 7. 1916

Căci faptul că dorința nu stă în nici o legătură logică cu împlinirea ei este un fapt logic. Iar faptul că lumea celui fericit este *alta* decât lumea celui nefericit este de asemenea clar. [Cf. 6.43]

A vedea este o activitate?

Se poate oare să vrei binele ori răul și să nu vrei nimic?

Sau este fericit doar acela care *nu* voiește?

„A-l iubi pe aproapele tău", asta înseamnă a voi!

Dar se poate totuşi să doreşti şi să nu fii nefericit dacă dorinţa nu se împlineşte? (Iar această posibilitate există întotdeauna.)

Este oare bine, potrivit concepţiilor general răspândite, să nu-i doreşti *nimic* – nici bine nici rău – aproapelui tău?

Şi totuşi se pare că, într-un anumit sens, a nu dori este singurul lucru bun.

Aici fac încă o greşeală grosolană! Fără-ndoială!

Este în genere acceptat că e rău să-i doreşti nefericire altuia. Poate fi asta corect? Poate fi asta ceva mai rău decât să-i doreşti fericire?

Se pare că până la urmă totul se reduce la *cum* doreşti.

Se pare să nu poţi spune mai mult decât atât: trăieşte fericit!

Lumea celui fericit este alta decât cea a celui nefericit. [Cf. 6.43]

Lumea celui fericit este *o lume fericită.*

Prin urmare, poate exista o lume care să nu fie nici fericită şi nici nefericită?

30. 7. 1916

[173] Primul gând care îmi vine în minte când e vorba să formulez o lege etică cu caracter general de forma

„Se cuvine să …“, este: „Şi ce se întâmplă dacă nu fac asta?“

Însă este clar că etica n-are nimic de-a face cu pedeapsa şi răsplata. Prin urmare, această întrebare cu privire la urmările unei acţiuni trebuie să fie lipsită de însemnătate. Cel puţin, aceste urmări nu vor putea fi cutare sau cutare evenimente. Căci ceva trebuie să fie totuşi corect în acel fel de a pune problema. Trebuie să existe, ce-i drept, un fel de răsplată şi pedeapsă etică, dar ele trebuie să stea în acţiunea însăşi.

Şi este de asemenea clar că răsplata trebuie să fie ceva plăcut, iar pedeapsa ceva neplăcut. [Cf. 6.422]

Revin întotdeauna la aceea că, pur şi simplu, viaţa fericită este bună, iar cea nefericită rea. Iar dacă mă întreb, *acum*, *de ce* trebuie să trăiesc tocmai o viaţă fericită, punerea problemei îmi apare de la sine ca una tautologică; viaţa fericită pare că se justifică de la sine şi că *este* într-adevăr singura viaţă corectă.

Toate acestea sunt de fapt, într-un anumit sens, profund misterioase! *Este clar* că etica nu *poate* fi exprimată. [Cf. 6.421]

Dar s-ar putea spune şi aşa: viaţa fericită pare să fie, într-un anume sens, *mai armonioasă* decât cea nefericită. În care sens însă?

Prin ce se distinge, obiectiv vorbind, viaţa fericită, armonioasă? În această privinţă este iarăşi clar că nu poate exista o astfel de trăsătură distinctivă care să poată fi *descrisă*.

Trăsătura distinctivă de care e vorba aici nu poate fi una fizică, ci doar una metafizică, una transcendentă.

Etica este transcendentă. [Cf. 6.421]

1. 8. 1916

Cum se petrec toate, acesta este Dumnezeu.

Dumnezeu este cum se petrec toate.

Numai din conştiinţa *unicităţii vieţii mele* iau naştere religia – ştiinţa – şi arta.

2. 8. 1916

[174] Iar această conştiinţă este viaţa însăşi.

Poate exista o etică dacă în afara mea n-ar mai exista nici o vieţuitoare?

Dacă etica trebuie să fie ceva fundamental, da!

Dacă am dreptate, atunci pentru judecata etică nu e suficient că este dată o lume.

Lumea nu este în sine nici bună nici rea.

Căci pentru existența eticii trebuie să rămână indiferent dacă există sau nu pe lume materie care viețuiește. Și este clar că o lume în care nu există decât materie moartă nu este în sine nici bună nici rea, deci lumea viețuitoarelor nu poate fi nici ea bună sau rea.

Binele și răul intervin abia o dată cu *subiectul*. Iar subiectul nu aparține lumii, ci este o limită a lumii. [Cf. 5.632]

S-ar putea spune (schopenhaurian): lumea reprezentării nu este nici bună nici rea, ci subiectul volitiv.

Sunt conștient de deplina neclaritate a acestor propoziții.

Potrivit celor spuse mai devreme, subiectul volitiv trebuie deci să fie fericit sau nefericit, iar fericirea și nefericirea nu pot aparține lumii.

Așa cum subiectul nu este o parte a lumii, ci o premisă a existenței ei, tot așa binele și răul, predicate ale subiectului, nu sunt proprietăți ale lumii.

Cu totul voalată este aici esența subiectului.

Într-adevăr, munca mea s-a extins de la fundamentele logicii la esenţa lumii.

4. 8. 1916

Dar nu este până la urmă subiectul care îşi reprezintă o simplă superstiţie?

Unde oare în lume poate fi găsit un subiect metafizic? [Cf. 5.633]

Spui că lucrurile stau exact în acelaşi fel ca şi cu ochiul şi cu câmpul vizual. Dar, în realitate, ochiul *nu* îl vezi. [Cf. 5.633]

Şi cred că nimic din ceea ce ţine de câmpul vizual nu ne face să conchidem că el este văzut de către un ochi. [Cf. 5.633]

5. 8. 1916

[175] Subiectul care îşi reprezintă este desigur pură nebunie. Subiectul care voieşte există însă. [Cf. 5.631]

Dacă n-ar fi voinţa, atunci n-ar exista nici acel centru al lumii pe care îl numim „eu" şi care este purtătorul eticii.

Bun sau rău este în chip esenţial eul, nu lumea.

Eul, eul este cel profund misterios!

7. 8. 1916

Eul nu este un obiect.

11. 8. 1916

Oricărui obiect îi stau obiectiv în față. Eului nu.

Prin urmare, există în filozofie un mod în care se poate vorbi şi trebuie să se vorbească despre eu *într-un sens non-psihologic.* [Cf. 5.641]

12. 8. 1916

Eul pătrunde în filozofie prin aceea că lumea este lumea *mea.* [Cf. 5.641]

Câmpul vizual nu are o formă aproximativ ca aceasta:

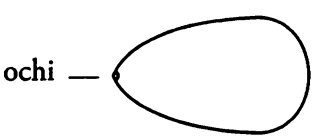

[5.6331]

Asta are legătură cu faptul că nici o parte a experienței noastre nu este *a priori.* [Cf. 5.634]

Tot ceea ce vedem ar putea fi şi altfel.

Tot ceea ce putem în genere descrie ar putea fi şi altfel. [Cf. 5.634]

13. 8. 1916

Presupunând că omul nu şi-ar putea exercita voinţa, dar ar trebui să suporte toate vicisitudinile lumii acesteia, ce anume l-ar putea face atunci fericit?

[176] Cum poate fi în genere omul fericit, de vreme ce nu se poate totuşi apăra de vicisitudinile lumii acesteia?

Tocmai printr-o viaţă în cunoaştere.

Conştiinţa împăcată este fericirea pe care o acordă viaţa în cunoaştere.

Viaţa în cunoaştere este viaţa fericită în pofida vicisitudinilor lumii.

Doar acea viaţă e fericită, care poate renunţa la comodităţile lumii.

Pentru ea, comodităţile lumii sunt doar tot atâtea favoruri ale sorţii.

16. 8. 1916

Faptul că un punct nu poate fi în acelaşi timp roşu şi verde trebuie să fie, după cum pare la prima vedere, o imposibilitate *logică*. Însă exprimarea fizicală o reduce deja la o imposibilitate cinetică. Vedem că între roşu şi verde există o deosebire de structură.

Iar fizica vine, în plus, şi le ordonează într-un şir. Şi vedem cum astfel este scoasă la lumină adevărata structură a obiectelor.

Faptul că o particulă nu se poate afla simultan în două locuri diferite se vădeşte, dimpotrivă, ca fiind o imposibilitate *logică*.

Dacă ne întrebăm de pildă de ce se întâmplă aşa, atunci apare de îndată gândul următor: dacă am avea particule aflate în două locuri diferite, le-am numi ca fiind diferite, iar asta pare iarăşi să decurgă din structura spaţiului şi a particulelor. [Cf. 6.3751]

17. 8. 1916

Operaţia este trecerea de la un termen la altul într-un şir de forme.

Operaţia şi şirul de forme sunt echivalente.

29. 8. 1916

Întrebarea este dacă numărul mic de operaţii de bază, folosite în mod obişnuit, este suficient pentru a produce toate operaţiile posibile.

Se pare că aşa trebuie să fie.

[177] Ne putem de asemenea întreba dacă de la orice expresie se poate trece la una înrudită cu ajutorul acelor operaţii de bază.

2. 9. 1916

Aici se vede că solipsismul dus până la capăt în mod riguros coincide cu realismul pur.

Eul solipsismului se comprimă până ajunge să fie un punct lipsit de întindere şi ceea ce rămâne este realitatea coordonată cu el. [Cf. 5.64]

Ce mă priveşte pe mine istoria? Lumea mea este cea dintâi şi unica!

Vreau să relatez cum am găsit *eu* lumea.

Ceea ce alţii, pe lume, mi-au spus despre lume este o parte infimă şi periferică a experienţei mele cu privire la lume.

Eu trebuie să judec lumea şi să măsor lucrurile.

Eul filozofic nu este omul şi nici corpul uman sau sufletul omenesc cu proprietăţile sale psihice,

ci subiectul metafizic, limita (şi nu o parte a) lumii. Corpul omenesc uman însă, corpul *meu* în particular este o parte a lumii printre alte părţii ale lumii, printre animale, plante, pietre etc. [Cf. 5.641]

Cel care înţelege asta nu va mai voi să acorde corpului său sau corpului uman un loc privilegiat în cuprinsul lumii.

El va privi cu o totală naivitate oamenii şi plantele ca lucruri asemănătoare, împreună cu care formează o unitate.

11. 9. 1916

Felul în care limba desemnează se oglindeşte în folosirea ei.

Culorile nu sunt proprietăţi, iar acest fapt îl arată analiza din fizică, relaţiile interne prin care fizica arată culorile.

Aplică asta şi asupra sunetelor.

12. 9 1916

Acum devine clar de ce credeam că gândirea şi vorbirea sunt unul şi acelaşi lucru. Gândirea este, adică, un soi de limbaj. Căci gândul este desigur [178]
şi o imagine logică a propoziţiei şi astfel e şi el un soi de propoziţie.

19. 9. 1916

Omenirea a căutat întotdeauna o știință în care să fie valabilă sentința: *simplex sigillum veri*[1]. [Cf. 5.4541]

Nu poate exista o lume ordonată sau una dezordonată, în așa fel încât să se poată spună că lumea noastră e ordonată. Dimpotrivă, în orice lume posibilă există ordine, chiar dacă una complicată, exact la fel cum, în spațiu, punctele nu sunt distribuite ordonat sau dezordonat, ci orice distribuție a lor este ordonată.

(Această observație este doar materialul pentru un gând.)

Arta este o expresie.

Opera de artă bună este expresia deplină.

7. 10. 1916

Opera de artă este obiectul văzut *sub specie aeternitatis*[2]: viața cea bună este lumea văzută *sub specie aeternitatis*. Aceasta este legătura dintre artă și etică.

1. Simplitatea este semnul adevărului (*lat.*).
2. Din perspectiva eternității (*lat.*).

Modul obişnuit de a observa vede aşa-zicând obiectele pornind din mijlocul lor, pe când observarea lor *sub specie aeternitatis* le vede aşa-zicând din afară.

În aşa fel încât aceasta din urmă are ca fundal lumea întreagă.

Se poate oare spune că ea vede obiectul *cu* timp şi spaţiu, iar nu *în* timp şi spaţiu?

Orice lucru condiţionează întreaga lume logică sau, am putea spune, întregul spaţiu logic.

(Se impune cu tărie gândul): lucrul văzut *sub specie aeternitatis* este lucrul văzut împreună cu întregul spaţiu logic.

8. 10. 1916

Văzut ca un lucru printre alte lucruri, orice lucru este la fel de lipsit de importanţă, pe când, văzut ca lume, orice lucru are o importanţă la fel de mare.

M-am uitat la cuptor şi mi se spune: dar acum cunoşti doar cuptorul, şi atunci rezultatul mi se pare în orice caz minor. Căci el prezintă lucrurile [179]
ca şi cum aş fi examinat cuptorul ca unul dintre multele lucruri de pe lume. Însă dacă am contemplat

cuptorul, *el* era lumea mea, iar orice altceva rămânea, în contrast cu el, şters.

(Ceva bun dacă considerăm întregul, dar rău dacă considerăm fiecare lucru în parte.)

Simpla reprezentare ce are loc în prezent poate fi concepută atât ca imagine momentană fără nici o însemnătate în întregul lumii temporale, cât şi ca fiind adevărata lume printre umbre.

9. 10. 1916

Acum însă trebuie clarificată definitiv legătura eticii cu lumea.

12. 10. 1916

O piatră, un corp al unui animal, corpul unui om, corpul meu stau toate pe aceeaşi treaptă.

Din acest motiv, ceea ce se întâmplă, fie că se întâmplă cu o piatră sau cu corpul meu, nu este nici bun nici rău.

„Timpul are un singur sens" trebuie să fie un nonsens.

Orientarea timpului într-un singur sens este o proprietate logică a timpului.

Căci dacă aş întreba pe cineva cum îşi reprezintă orientarea într-un singur sens a timpului, acesta ar răspunde: timpul n-ar fi aşa dacă un anumit eveniment s-ar putea repeta.

Însă faptul că un eveniment nu se poate repeta ţine, exact la fel precum faptul că un corp nu se poate afla în acelaşi timp în două locuri diferite, de esenţa logică a evenimentului respectiv.

Este adevărat: omul *este* microcosmosul.

Eu sunt lumea mea. [Cf. 5.63]

15. 10. 1916

Despre ceea ce nu putem gândi nu putem nici vorbi. [Cf. 5.61]

Lucrurile primesc „semnificaţie" abia prin relaţia lor cu voinţa mea.

Căci „orice lucru este ceea ce el este şi nimic altceva".

O concepţie: aşa cum în ceea ce priveşte spiritul meu (caracterul, voinţa) pot trage o concluzie pornind de la fizionomia mea, tot aşa, pornind de la fizionomia oricărui lucru, pot trage o concluzie în ceea ce priveşte spiritul *său* (voinţa).

Dar pot eu oare *trage o concluzie* pornind de la [180]
propria mea fizionomie cu privire la spiritul meu?

Nu este această relație una pur empirică?

Exprimă corpul meu într-adevăr ceva?

Este oare el însuși expresia internă a ceva?

O față care exprimă supărare este în sine supărată sau este așa doar fiindcă e legată empiric de proasta dispoziție?

Este clar însă că legătura cauzală nu este nicidecum o legătură. [Cf. 5.136]

Atunci este oare adevărat că, potrivit concepției psihofizice, caracterul meu se exprimă doar prin construcția corpului *meu* sau a creierului meu și nu prin construcția întregii lumi din rest?

E vorba, aici, de o problemă crucială.

Prin urmare, acest paralelism este, de fapt, unul între spiritul meu, adică între spirit și lume.

Gândește-te numai că spiritul unui șarpe, al unui leu este spiritul *tău*. Căci spiritul îl cunoști în genere doar pornind de la tine.

Se ridică desigur acum întrebarea de ce i-am dat șarpelui tocmai acest spirit.

Iar răspunsul la această întrebare poate sta numai în paralelismul psihofizic: dacă aș arăta ca un șarpe și aș face ca el, aș fi așa sau așa.

Același lucru în cazul elefantului, al mușteI, al viespii.

Dar se pune întrebarea dacă nu cumva şi aici (şi cu siguranţă că este aşa) corpul meu stă pe aceeaşi treaptă cu viespea şi cu şarpele, astfel încât nu pot să trag nici o concluzie asupra corpului meu pornind de la viespe şi nici asupra viespii pornind de la corpul meu.

Este aceasta rezolvarea enigmei de ce oamenii au crezut mereu că *un singur* spirit ar fi comun lumii în întregul ei?

Un spirit care desigur că le-ar fi comun şi lucrurilor neînsufleţite.

Drumul pe care eu l-am străbătut este acesta: realismul îl separă pe om de lume ca fiind unic, solipsismul mă separă doar pe mine şi văd în cele din urmă că şi eu aparţin lumii, pe de o parte nu rămâne *nimic* ca rest, pe de altă parte rămâne doar *lumea*. Astfel, idealismul gândit până la capăt în mod riguros duce la realism. [Cf. 5.64]

17. 10. 1916

Iar în sensul acesta pot vorbi şi despre o voinţă [181]
comună întregii lumi.

Însă această voinţă este, într-un sens mai înalt, voinţa *mea*.

Aşa cum reprezentarea mea este lumea, tot aşa voinţa mea este voinţa lumii.

20. 10. 1916

Un lucru e clar: câmpul meu vizual este altfel alcătuit potrivit lungimii şi altfel alcătuit potrivit lăţimii sale.

Nu se poate spune că eu mă observ pe mine însumi peste tot unde văd ceva, ci mă aflu întotdeauna într-un anumit punct al câmpului meu vizual, câmpul meu vizual are oarecum o formă.

Însă cu toate acestea e adevărat că subiectul nu-l văd.

Este adevărat că subiectul cunoscător nu este în lume, că nu există subiect cunoscător. [Cf. 5.631]

Îmi pot în orice caz reprezenta exercitarea unui act al voinţei care ar avea ca scop ridicarea braţului meu, fără însă ca braţul să se mişte. (Să zicem că un ligament ar fi rupt.) Da, însă se va spune că ligamentul totuşi se mişcă, iar asta arată că actul meu de voinţă e legat de ligament, iar nu de braţ. Să mergem însă mai departe şi să presupunem că nici ligamentul nu s-ar mişca etc. Am ajunge atunci la situaţia în care actul de voinţă nu s-ar lega de

nici un corp, deci în care nu există, în sensul obişnuit al cuvântului, nici un act de voinţă.

Minunea artistică este că există lumea. Că există ceea ce există.

Oare esenţa felului artistic de a privi constă în faptul că priveşte lumea cu un ochi fericit?

Serioasă e viaţa, veselă arta*.

21. 10. 1916

Căci ceva este adevărat în concepţia potrivit căreia frumosul este scopul artei.

Iar frumosul este tocmai ceea ce ne face fericiţi.

29. 10. 1916

Nu s-ar putea spune oare: generalitatea este coordonată cu compunerea la fel de puţin precum faptul cu lucrul? [182]

Cele două feluri de semne pentru operaţii trebuie sau pot să apară în propoziţie unul lângă celălalt.

* Schiller, *Wallenstein Lager, Prolog* (*n. ed.*).

4. 11. 1916

Este voința o atitudine față de lume?

Voința, după cât se pare, trebuie să se raporteze întotdeauna la o reprezentare. De pildă, nu ne putem reprezenta împlinirea unui act al voinței fără să fi simțit cumva că l-am împlinit.

Altminteri ar putea să se nască întrebarea dacă el a fost împlinit *până la capăt*.

Ca să spun așa, este clar că avem nevoie, în interiorul lumii, de un punct de sprijin pentru voință.

Voința este o atitudine a subiectului față de lume.

Subiectul este subiectul volitiv.

Oare acele sentimente care mă încredințează că un act de voință se realizează au o anumită proprietate care le deosebește de celelalte reprezentări?

Se pare că nu!

Însă atunci ne putem imagina situația în care, de pildă, un scaun urmează în mod direct voința mea.

Este așa ceva posibil?

Dacă desenăm pătratul acesta uitându-ne în oglindă, observăm că nu-l putem desena decât dacă facem cu totul abstracție de imaginea vizuală și

ne bazăm doar pe senzația mușchilor. Prin urmare, aici este vorba de două acte ale voinței, cu totul diferite. Unul are legătură cu partea vizuală a lumii, celălalt cu acea parte care ține de senzația musculară.

Oare deținem mai mult decât o evidență de ordinul experienței cu privire la faptul că, în ambele cazuri, e vorba de mișcarea uneia și aceleiași părți a corpului?

Nu așa se întâmplă oare, anume că însoțesc acțiunile mele cu voința mea?

Dar cum pot să anticipez – și într-un anumit sens pot totuși – că îmi voi ridica brațul peste 5 minute? [183]
Și că voi vrea acest lucru?

E clar că este imposibil să vrei fără să și împlinești deja actul de voință.

Actul de voință nu este cauza acțiunii, ci acțiunea însăși.

Nu putem voi fără a face.

Dacă voința trebuie să aibă un obiect în interiorul lumii, acesta poate fi și acțiunea pe care intenționăm s-o realizăm.

Iar voința trebuie să aibă un obiect.

Altminteri n-am avea nici un punct de sprijin și n-am putea ști ce anume voiam.

Și n-am putea să vrem lucruri diferite.

Oare o mişcare a corpului, voită de noi, nu are loc exact aşa cum are loc orice întâmplare din interiorul lumii, cu deosebirea că e însoţită de voinţă?

Însă ea nu este însoţită doar de *dorinţă*! Ci de voinţă.

Ne simţim, ca să spun aşa, răspunzători pentru respectiva mişcare.

Voinţa mea atinge undeva lumea, pe când altundeva n-o atinge.

A dori nu înseamnă a face. Pe când a voi înseamnă.

(De pildă, dorinţa mea se referă la mişcarea scaunului, pe când voinţa la senzaţia musculară.)

Faptul că vreau să se întâmple un anumit lucru constă în aceea că fac acest lucru, nu în faptul că fac altceva care cauzează lucrul acela.

Când mişc ceva, mă mişc pe mine.

Când fac o acţiune, eu acţionez.

Însă: nu pot voi totul. –

Dar ce înseamnă „Nu pot voi *asta*?"

Pot atunci să încerc să vreau cutare lucru?

În urma examinării voinţei, persistă aparenţa că o parte a lumii îmi este mai aproape decât alta (ceea ce ar fi insuportabil).

Însă desigur că nu se poate nega că, într-un sens popular, anumite lucruri le fac, iar altele nu.

Prin urmare, voința nu se află în fața lumii ca ceva echivalent cu ea, lucru care trebuie să fie imposibil. [184]

Dorința precede o anumită întâmplare, voința o însoțește.

Să presupunem că un anumit proces ar veni să însoțească dorința mea. Aș putea spune că l-am vrut?

Oare nu întâmplător această „însoțire" pare să fie în opoziție cu constrângătorul voinței?

9. 11. 1916

Este credința o experiență?

Este gândul o experiență?

Orice experiență este lume şi nu are nevoie de subiect.

Actul de a voi nu este o experiență.

19. 11. 1916

Pe ce temei putem presupune existența subiectului volitiv?

Şi nu e suficientă *lumea mea* pentru individualizare?

21. 11. 1916

Faptul că este posibil să stabilim forma generală a propoziției nu spune altceva decât că orice formă propozițională posibilă trebuie să POATĂ fi *anticipată*.

Iar *asta* înseamnă că nu putem ajunge niciodată la o formă propozițională despre care am putea spune: da, faptul că aşa ceva există nu a putut fi anticipat.

Căci asta ar însemna să fi făcut o nouă experiență, care, ea mai întâi, a făcut posibilă această formă propozițională.

Prin urmare: forma generală a propoziției trebuie să poată fi stabilită, deoarece formele propoziționale posibile trebuie să fie *a priori*. Fiindcă formele propoziționale posibile sunt *a priori*, tocmai de aceea există forma generală a propoziției.

În această privință este cu totul indiferent dacă operațiile de bază care ne sunt date, cele prin care urmează să ia naştere toate propozițiile, le trec pe acestea pe altă treaptă logică sau rămân pe aceeaşi treaptă.

O propoziție pe care am putea-o construi cândva ar trebui, de asemenea, s-o putem construi chiar acum.

Avem nevoie să clarificăm acum conceptul de [185]
funcție atomară și conceptul „și așa mai departe".

Conceptul „și așa mai departe", exprimat prin semnul „..." este unul dintre cele mai importante și, precum toate celelalte, infinit de fundamental.

Și aceasta fiindcă doar cu ajutorul lui suntem îndreptățiți să edificăm logica, respectiv matematica, prin „așa mai departe", din principii și semne primitive.

Acest „și așa mai departe" își face imediat apariția încă de la începuturile vechii logici, atunci când se spune că, pornind de la un semn primitiv, noi putem dezvolta unul după altul semnele prin „și așa mai departe".

Fără acest concept am rămâne pur și simplu la semnul primitiv și n-am putea înainta „*mai departe*".

Conceptul „și așa mai departe" este echivalent cu conceptul de operație. [Cf. 5.2523]

După semnul operației urmează „...", ceea ce înseamnă că rezultatul operației poate fi luat iarăși ca bază pentru aceeași operație „și așa mai departe".

22. 11. 1916

Conceptul de operație este, la modul cu totul general, acela prin care pot fi construite semne potrivit unei reguli.

23. 11. 1916

Pe ce se sprijină posibilitatea operației?

Pe conceptul general al asemănării structurale.

Așa cum concep eu, de pildă, propozițiile elementare, ele trebuie să aibă ceva în comun; altminteri n-aș putea vorbi despre ele la modul colectiv ca „propoziții elementare".

Însă ele trebuie atunci să poată fi dezvoltate unele din altele și ca rezultate ale unor operații.

Căci dacă două propoziții elementare au într-adevăr ceva în comun, ceva ce nu este comun unei propoziții elementare și uneia compuse, atunci trebuie ca acest element comun să poată fi adus la expresie oarecum în mod general.

24. 11. 1916

Dacă e cunoscută caracteristica generală a operației, atunci devine clar din ce părți componente elementare este compusă o *operație*. [186]

Dacă forma generală a operației a fost aflată, atunci deținem și forma generală a apariției conceptului „și așa mai departe".

26. 11. 1916

Toate operațiile sunt compuse din operații de bază.

28. 11. 1916

Un fapt este fie conținut într-un altul, fie independent de el.

2. 12. 1916

Asemănarea dintre semnul care desemnează generalitatea și argument se arată dacă în loc de φa scriem (ax)φx. [Cf. 5.523]

Argumentele pot fi introduse și în așa fel încât să apară doar de o parte a semnului echivalenței.

Deci întotdeauna analog „$(\exists x)\varphi x.x = a$“ în loc de „$\varphi a$“.

Metoda corectă în filozofie ar fi propriu-zis aceea de a nu spune nimic altceva decât ceea ce se poate spune, adică lucruri care țin de științele naturii, deci ceva ce n-are nimic de-a face cu filozofia, iar întotdeauna când cineva ar vrea să spună ceva metafizic să-i dovedim că nu a dat nici o semnificație anumitor semne care apar în propozițiile sale. [Cf. 6.53]

7.1.1917

[187] În sensul în care există o ierarhie a propozițiilor, există desigur și o ierarhie a adevărurilor și negațiilor etc.

Însă în sensul în care există propoziții în sens general există doar un adevăr și o negație.

Acest sens este obținut din cel dintâi prin aceea că propoziția este concepută în mod general ca rezultat al *unei* operații care produce toate propozițiile din treapta cea mai de jos etc.

Treapta cea mai de jos și operația pot sta pentru întreaga ierarhie.

8. 1. 1917

Este clar că produsul logic a două propoziții elementare nu poate fi nicicând o tautologie. [Cf. 6.3751]

Dacă produsul logic a două propoziții este o contradicție iar propozițiile par să fie propoziții elementare, atunci vedem că, în acest caz, aparența aceasta ne înşală (de pildă: A este roşu şi A este verde.)

10. 1. 1917

Dacă sinuciderea este permisă, atunci totul este permis.

Dacă ceva nu este permis, atunci sinuciderea nu este permisă.

Asta aruncă o lumină asupra esenței eticii. Căci sinuciderea este, ca să spun aşa, păcatul elementar.

Iar când o cercetăm este ca şi cum cercetăm vaporii de mercur cu scopul de a surprinde esența vaporilor.

Sau poate că nici sinuciderea nu este, în sine, bună sau rea!

Câteva remarci asupra formei logice

Fiecare propoziție are un conținut și o formă. [162]
Obținem imaginea formei pure dacă facem abstracție de înțelesul cuvintelor sau al simbolurilor (în măsura în care au înțelesuri independente). Ceea ce revine la a spune, dacă substituim variabile pentru constantele din propoziție. Regulile sintaxei care se aplicau constantelor trebuie să se aplice și variabilelor. Prin sintaxă, în acest sens general al cuvântului, înțeleg regulile ce ne spun care sunt conexiunile în care un cuvânt produce sens, excluzând astfel structurile lipsite de sens. Sintaxa limbajului obișnuit, cum bine știm, nu prea este adecvată pentru acest scop. Ea nu previne în toate cazurile construcția pseudo-propozițiilor lipsite de sens (construcții precum „roșul este mai înalt decât verdele" sau „Realul, deși este un *în sine*, trebuie să devină de asemenea un *pentru sine însuși*" etc.).

Dacă încercăm să analizăm orice propoziții date vom găsi în general că ele sunt sume logice, produse

nostru ne induce în eroare. Voi încerca să explic acest lucru printr-o analogie. Să ne imaginăm două planuri paralele, I şi II. Pe planul I sunt desenate, să spunem, elipse şi dreptunghiuri de diferite mărimi şi forme, iar sarcina noastră este să producem imagini ale acestor figuri pe planul II. Putem imagina două feluri, între altele, de a face aceasta. Putem, mai întâi, să asertăm o lege de proiecţie – cea a proiecţiei ortogonale, să zicem, sau oricare alta – iar apoi să trecem la proiectarea tuturor figurilor din I în II, potrivit acestei legi. Sau, în al doilea rând, am putea proceda astfel: asertăm regula că fiecare elipsă din planul I trebuie să apară ca un cerc în planul II, iar fiecare dreptunghi, ca un pătrat în II. Un astfel de mod de reprezentare poate fi convenabil pentru noi dacă, pentru un anumit motiv, preferăm să desenăm doar cercuri şi pătrate pe planul II. Desigur, din aceste imagini nu pot fi inferate în mod imediat formele exacte ale figurilor originale din planul I. Putem doar să conchidem pe baza lor că originalul a fost o elipsă sau un dreptunghi. Pentru a ajunge, într-un anumit caz, la forma determinată a originalului ar trebui să cunoaştem metoda individuală prin care, de pildă, o anumită elipsă e proiectată în cercul aflat în faţa mea. Cazul limbajului obişnuit este

foarte asemănător. Dacă faptele din realitate sunt elipsele şi dreptunghiurile din planul I, formele subiect-predicat şi relaţionale corespund cercurilor şi pătratelor din planul II. Aceste forme sunt norme pentru limbajul nostru particular în care proiectăm, *în foarte multe* feluri *diferite*, *foarte multe* forme logice *diferite*. Şi tocmai pentru acest motiv nu putem trage concluzii – cu excepţia unora foarte vagi – din folosirea acestor norme cu privire [165]
la forma logică efectivă a fenomenelor descrise. Forme precum „Acest articol e plicticos", „Vremea e frumoasă", „Eu sunt leneş", care nu au absolut nimic în comun una cu alta, se prezintă ca propoziţii subiect-predicat, *i.e.* ca propoziţii având în aparenţă aceeaşi formă.

Dacă încercăm, acum, să obţinem o analiză propriu-zisă, găsim forme logice ce au o similaritate foarte mică cu normele limbajului obişnuit. Ne întâlnim cu formele spaţiului şi timpului şi cu întregul domeniu al obiectelor spaţiale şi temporale, precum culorile, sunetele etc. etc., cu gradaţiile lor, cu tranziţii continue şi combinaţii în proporţii variate, pe care nu le putem prinde, toate, cu mijloacele noastre de exprimare obişnuite. Iar aici doresc să fac prima mea remarcă asupra analizei logice a fenomenelor reale: aceea că, pentru reprezentarea

lor, numerele (raționale și irațională) trebuie să intre în structura propozițiilor atomare însele. Voi ilustra acest lucru printr-un exemplu. Imaginați-vă un sistem de axe rectangulare, ca un fel de fire încrucișate trasate în câmpul nostru vizual, precum și o scală fixată în mod arbitrar. E clar că putem astfel să descriem forma și poziția fiecărui petec de culoare din câmpul nostru vizual prin intermediul unor enunțuri cu numere ce își au semnificația relativ la sistemul de coordonate și unitatea de măsură aleasă. Din nou, e clar că această descriere va avea multiplicitatea logică potrivită, iar o descriere ce are o multiplicitate mai mică nu va fi de ajuns. Un exemplu simplu va fi reprezentarea unui petec de culoare P dat prin expresia „[6-9, 3-8]" și a propoziției despre el, *e.g.*, P este roșu, prin simbolul „[6-9, 3-8] R", unde R este un termen încă
[166] neanalizat („6-9" și „3-8" stau pentru intervale continue între numerele respective).

Sistemul de coordonate aici este o parte a modului nostru de exprimare, face parte din metoda de proiecție prin care realitatea este proiectată în simbolismul nostru. Relația în care stă o porțiune aflată între altele două poate fi exprimată în mod analog prin folosirea variabilelor aparente. Nu e

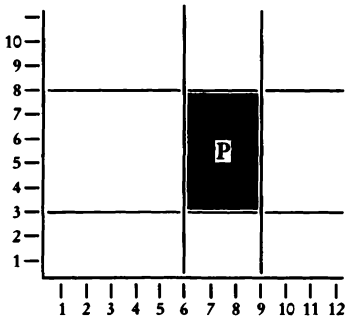

nevoie să spun că această analiză nu pretinde în nici un fel să fie completă. Nu am făcut în cadrul ei nici o referire la timp, iar folosirea spațiului bidimensional nu e justificată nici măcar în cazul vederii monoculare. Doresc doar să scot în evidență direcția în care, cred eu, trebuie să fie căutată o analiză a fenomenelor vizuale şi să arăt că în această analiză ne întâlnim cu forme logice foarte diferite de cele la care limbajul obişnuit ne face să ne aşteptăm. Apariția numerelor în formele propozițiilor atomare nu este, în opinia mea, doar o trăsătură a unui simbolism special, ci o trăsătură esențială şi, prin urmare, de neevitat a reprezentării. Iar numerele vor trebui să intre în aceste forme atunci când – aşa cum am spune în limbajul obişnuit – avem [167] de a face cu proprietăți ce admit gradații, *i.e.* proprietăți precum lungimea unui interval, înălțimea unui ton, luminozitatea sau roşeața unei nuanțe

de culoare etc. E o caracteristică a acestor proprietăți că o gradație a lor o exclude pe oricare alta. O nuanță de culoare nu poate avea simultan două grade diferite de luminozitate sau de roşeață, un ton nu poate avea tării diferite etc. Iar chestiunea importantă aici este că aceste remarci nu exprimă o experiență, ci sunt într-un anumit sens tautologii. Fiecare din noi ştie asta în viața obişnuită. Dacă cineva ne întreabă „Care e temperatura afară?" şi spunem „Optzeci de grade", iar apoi ne întreabă din nou „Dar nu sunt nouăzeci de grade?", vom răspunde: „Ți-am spus că sunt optzeci." Luăm enunțul despre o gradație (a temperaturii, de pildă) ca fiind o descriere *completă*, ce nu are nevoie de nici o adăugire. Astfel, atunci când suntem întrebați, spunem cât este ceasul, şi nu şi cât nu este.

Cineva s-ar putea gândi – eu m-am gândit astfel, nu demult – că un enunț ce exprimă gradul unei calități ar putea fi analizat ca produs logic al unor enunțuri singulare de cantitate şi a unui enunț suplimentar de completare. Ca şi când aş putea descrie conținutul buzunarului meu spunând: „Conține un penny, un şiling, două chei şi nimic altceva." Aici „şi nimic altceva" e enunțul suplimentar ce completează descrierea. Dar asta nu va

merge în calitate de analiză a enunțurilor de grad. Căci, dacă numim unitatea de luminozitate *b*, să zicem, iar E(*b*) să fie enunțul că entitatea E posedă această luminozitate, atunci propoziția E(2*b*), care spune că E are două grade de luminozitate, ar trebui să fie analizabilă prin produsul logic E(*b*) & E(*b*), dar acesta e egal cu E(*b*). Dacă, pe de altă parte, încercăm să distingem între unități și, ca urmare, să scriem E(2*b*) = E(*b'*) & E(*b''*), noi asu- [168]
măm două unități diferite de luminozitate. Iar atunci, dacă o entitate posedă o unitate, se va ridica întrebarea: pe care dintre cele două – *b'* sau *b''* –, ceea ce este în mod evident absurd.

Eu susțin că enunțul care atribuie un grad unei calități nu poate fi analizat mai departe și, în plus, că relația de diferență de grad este o relație internă și că este prin urmare reprezentată de o relație internă între enunțurile care atribuie diferite grade. Cu alte cuvinte, enunțul atomar trebuie să aibă aceeași multiplicitate ca și gradul pe care îl atribuie, de unde urmează că numerele trebuie să intre în formele propozițiilor atomare. Excluderea reciprocă a enunțurilor neanalizabile de grad contrazice o opinie pe care am publicat-o cu mai mulți ani în urmă și care făcea necesar ca propozițiile atomare să nu se poată exclude una pe cealaltă.

Spun aici în mod deliberat „să nu se excludă" şi nu „să nu se contrazică", fiindcă e o diferenţă între cele două noţiuni, iar propoziţiile atomare, deşi nu se pot contrazice, se pot exclude una pe alta. Voi încerca să explic acest lucru. Există funcţii ce pot da o propoziţie adevărată doar pentru o valoare a argumentului lor pentru că – dacă mă pot exprima astfel – nu e loc în ele decât pentru una. Să luăm, de pildă, o propoziţie ce asertează existenţa unei culori R la un anumit moment T într-un anumit loc P din câmpul nostru vizual. Voi scrie această propoziţie „R P T" şi voi face abstracţie pentru moment de orice consideraţii despre cum trebuie să fie analizat în continuare un astfel de enunţ. „B P T", atunci, spune despre culoarea B că este în locul P la momentul T şi va fi clar, pentru majoritatea dintre noi acum şi pentru toţi în viaţa obişnuită, că „R P T & B P T" este un soi de contradicţie (şi nu doar o propoziţie falsă). Acum, dacă enunţurile de grad ar fi analizabile – aşa cum obişnuiam să cred – am putea explica
[169] această contradicţie spunând că culoarea R conţine toate gradele de R şi nici unul de B, iar culoarea B conţine toate gradele de B şi nici unul de R. Dar din cele de mai sus decurge că nici o analiză nu poate elimina enunţurile de grad. Cum ope-

rează atunci excluderea reciprocă a lui R P T şi B P T? Cred că ea constă în faptul că R P T, la fel ca şi B P T sunt într-un anumit sens *complete*. Ceea ce îi corespunde în realitate funcției „( ) P T" lasă loc numai pentru o singură entitate – în acelaşi sens, în fapt, în care spunem că e loc pentru o singură persoană pe un scaun. Simbolismul nostru, care ne permite să formăm semnul produsului logic al lui „R P T" şi „B P T" nu ne dă aici o imagine corectă a realității.

Am spus în altă parte că o propoziție „ajunge până la realitate", iar prin aceasta am avut în vedere ideea că formele entităților sunt conținute în forma propoziției care este despre aceste entități. Căci propoziția, împreună cu modul de proiecție care proiectează realitatea în propoziție, determină forma logică a entităților, aşa cum în analogia noastră o imagine din planul II, împreună cu modul său de proiecție, determină forma figurii din planul I. Această remarcă, cred eu, ne dă cheia pentru explicația excluderii reciproce dintre R P T şi B P T. Căci dacă propoziția conține forma unei entități despre care este vorba în propoziție, atunci e posibil ca două propoziții să se ciocnească tocmai în această formă. Propozițiile „Brown stă acum pe acest scaun" şi „Jones stă acum pe acest scaun" încearcă fiecare,

într-un sens, să îşi aşeze subiectul propriu pe scaun. Dar produsul logic al acestor propoziţii îi va pune pe amândoi acolo deodată, iar asta duce la o coliziune, la o excludere reciprocă a acestor termeni. Cum se reprezintă această excludere în simbolism? Putem scrie produsul logic a două propoziţii, *p*
[170] şi *q*, în acest fel:

p	*q*	
T	T	T
T	F	F
F	T	F
F	F	F

Ce se întâmplă dacă aceste două propoziţii sunt R P T şi B P T? În acest caz, prima linie „T T T" trebuie să dispară, întrucât reprezintă o combinaţie imposibilă. Adevăratele posibilităţi aici sunt:

R P T	*B P T*
T	F
F	T
F	F

Cu alte cuvinte, nu *există* un produs logic al lui R P T şi B P T în primul sens, iar în aceasta

rezidă excluderea, ca opusă contradicției. Contradicția, dacă ar fi existat, ar fi trebuit să fie scrisă:

R P T	*B P T*	
T	T	T
T	F	F
F	T	F
F	F	F

Dar acesta e un nonsens, căci prima linie, „T T F", dă propoziției o multiplicitate logică mai mare decât cea a posibilităților actuale. Este, desigur, o deficiență a notației noastre că nu previne [171]
formarea unor asemenea construcții lipsite de sens, iar o notație perfectă va trebui să excludă astfel de structuri prin reguli precise ale sintaxei. Acestea vor trebui să ne spună că, în cazul anumitor genuri de propoziții atomare descrise în termenii unor trăsături simbolice precise, anumite combinații de T-uri şi F-uri trebuie să fie lăsate la o parte. Asemenea reguli, totuşi, nu pot fi asertate înainte să ajungem efectiv la o analiză finală a fenomenelor în chestiune. Acest lucru, după cum ştim cu toții, încă nu a fost realizat.

Cuprins

5 *Notă asupra ediției*

17 Jurnale 1914–1916

205 Câteva remarci asupra formei logice